REVISTA DE CATALUNYA

Director: Antoni Rovira i Virgili

Volum I	*Barcelona, setembre 1924*	Any I - N.º 3

La qüestió obrera a Catalunya

(Notes de crítica política)

La qüestió obrera de Catalunya té, ben entès, molta menys importància intrínseca del que pot fer suposar l'extensió enorme que la qüestió pren sovint a les planes dels nostres diaris. L'obrerisme català — diguem-ho de seguida — ha estat un complex i volcànic conflicte perquè Catalunya és un poble sense govern, és a dir, un poble abandonat als instints primaris. El problema de l'Autoritat és també, en aquest punt, la clau de volta. Si es té present aquest fet essencial, espanta d'imaginar el que hauria pogut passar i que no ha passat. Si Catalunya no visqués dins del seu hamletisme tràgic, si fos superada la contradicció entre subversivisme nacionalista i ordre exterior, el problema obrer de casa nostra no passaria d'ésser una manifestació sana i natural del problema obrer europeu o internacional. Les proporcions gegantines que sovint ha tingut, els colors de malaltia crònica, profunda i greu que no deixa mai de tenir, provenen de l'absència de tota autoritat, és a dir, d'aquell ordre intern i extern més fort que la llei, més vivent que els símbols de l'autoritat constituïda, que és la característica dels bons moments de la civilització. Com que a Catalunya no hi ha hagut Autoritat, l'anarquia ha florit espontàniament i els obrers, subversius pel sol fet d'existir, han d'ésser super-anarquistes. És matemàtic.

Si hom es proposa de fixar les característiques del moviment obrer català, cal tenir present, al meu entendre, una observació fonamental de Bernstein.

Segons Bernstein, el moviment social modern està integrat per dos corrents principals: «L'un, constructiu, continua les idees de reforma del pensadors socialistes; l'altre manlleva les seves inspiracions als moviments populars revolucionaris i no es proposa, de fet, altra cosa sinó destruir. Seguint les possibilitats del moment, l'un es presenta com a utòpic, sectari (sectari, en els escrits de Marx, vol dir doctrinari), pacíficament evolucionista; l'altre conspira, és demagògic i terrorista». Sorel ha desentranyat, en el seu assaig «La descomposició del marxisme», amb una agudesa especial, el fons d'aquests dos corrents. L'actuació del primer corrent produeix una vigorització de la legalitat, perquè incorpora successivament al dret escrit aquelles exigències de justícia romàntica i novel·lesca que existeixen sempre insatisfetes i latents entorn de la llei. Hi ha, al costat de les coses legals, les coses que la gent troba justes. Aquell primer corrent va incorporant la justícia a la legalitat.» Per exemple — escriu Sorel — , encara que totes les nostres legislacions matrimonials estan fonamentades sobre la doctrina eclesiàstica del matrimoni, que proclama la indissolubilitat de la unió sexual, s'ha ben hagut d'admetre que certs casos exigeixen la separació dels esposos; en els nostres dies els homes de lletres han insistit d'una manera tan forta sobre certs inconvenients d'aquella separació, que s'ha adoptat a França una llei del divorci que ha semblat a moltes persones necessària per reforçar el respecte degut al matrimoni». Ja veieu on va, doncs, el primer corrent: és el reformisme social en el sentit més ample.

Parlant del segon corrent, Sorel escriu: «La idea de revolució s'ha trobat durant molt de temps identificada amb la lluita dels pobres contra els rics; aquesta lluita és tan antiga com el món civilitzat i destruí les ciutats hel·lèniques; no em sembla pas que s'hagi modificat molt en el curs del temps: ha constituït una forma rudimentària de la lluita de classes, amb la qual s'ha confós sovint». És fàcilment observable que en aquest segon corrent la idea de justícia és la finalitat més remota. No es tracta, com en el primer corrent, d'anar acostant la realitat d'aquest món o una construcció utòpica i sectària, és a dir, doctrinària. Més que aproximar-se a una construcció utòpica, el segon corrent viu del pler de veure el triomf dels pobres sobre els rics. És per això que la seva força es nodreix, més que d'apel·lacions a la justícia, de sentimentalisme i de passionalitat. És una abundància cardíaca, un estat elegíac destructor. Aquest corrent, com observa el mateix Sorel, es confon sovint amb la lluita de classes, però és una lluita rudimentària i incipient. En aquest corrent, la tàctica dels pobres consisteix a presentar els rics en forma de persones cruels, inhumanes, igno-

rants i bèsties, i a exaltar les qualitats dels pobres. Per arribar a construir aquestes figures i per contraposar aquest fris grotesc a la bellesa del triomf dels pobres, hi ha una literatura d'una simplicitat psicològica impressionant: la grandesa i les virtuts són a un costat, la misèria i els vicis a l'altre. L'essencial és donar als pobres una confiança absoluta en llurs forces i arruïnar el prestigi de les classes dominants. El moviment descrit en primer lloc està governat per l'esperit d'utopisme organitzador, per l'esperit del progrés moral indefinit; el segon és un literaturisme passional i truculent.

No es necessita pas tenir gaire perspicàcia per veure que en el moviment obrerista català es troben augmentades les característiques del moviment descrit darrerament. Sorprèn, en primer lloc, del moviment obrerista català, la seva enorme improductivitat. De vegades ha tingut moments econòmicament brillants. Què s'ha fet aquesta força? Ens voleu ensenyar una escola, una biblioteca, un llibre, un començament d'esforç estadístic que demostri un interessament real per la qüestió? «Nosaltres — em digué un dia l'orador sindicalista S. S. en un locutori de la presó de Barcelona —, nosaltres som uns bens; els patrons són uns llops». I qui no ha sentit a dir mil vegades a persones, fins i tot equilibrades, que els patrons catalans són els més «dolents» del món? Circulà, durant un cert temps, a Barcelona la notícia que els començaments del maquinisme català havien estat, per als obrers, d'una duresa i d'una crueltat bestials, fins a l'extrem que cap història del maquinisme se li podia comparar. Era inútil fer observar que si les coses haguessin anat d'aquesta manera, la indústria catalana seria la primera del món. La gent reaccionava d'una manera exclusivament sentimental, o millor dit, sensorial. El que interessava era crear una atmósfera, o més ben dit, un escenari en el qual fos ben visible i melodramàtica la devoració dels bens pels llops. Jo no vull pas dir que si el nostre moviment obrerista hagués estat dirigit preponderantment per catalans de formació catalana no hagués perdut una mica l'aire de Grand Guignol que no deixà mai de tenir. Ha estat, és cert, un moviment místico-aragonès; però així i tot la literatura social catalana ploranera és abundant i la truculència ha estat enorme. Hom no sap si el sentimentalisme ha generat la improductivitat del moviment, o si una vocació improductiva profunda ha privat el moviment de sortir de la seva fase primitiva i sentimental. El cas és que una cosa i l'altra, barrejades, han creat un moviment que té com a nota característica la irrealitat. Allí on es veu típicament aquesta realitat és en aquest punt: el sindicalisme ha mort el fons esquerrà i lliberal dels obrers catalans. Abans, la massa catalana tenia quatre

idees clares. Avui no en té cap. El confusionisme més dens, la desorientació més profunda preval davant de tots els problemes. Amb l'excusa de l'apoliticisme, hom ha separat els obrers de la realitat. Això és d'una importància enorme si es té en compte que el marxisme no és un dogma uniformista, sinó que és una posició materialista i realista davant la vida, és a dir, el reconeixement de la varietat. I bé: repenjar-se, a Catalunya, en l'apoliticisme és un error tan gran com el que haurien comès els revolucionaris russos si no haguessin tingut en compte el fet de l'estatització i de la concentració considerable de la indústria russa en temps del tsarisme. En un mot: fa horror de pensar que si demà es plantegés a Catalunya el problema de la supremacia civil o el problema religiós, els obrers se'n desentendrien, al·legant que aquests problemes són polítics. Per guanyar una vaga — que s'hauria guanyat igualment — els han fet vendre la dignitat i, sobretot, la sensibilitat.

Tot aquest conjunt de causes ha produït un moviment que ha segregat espontàniament un terrorisme. El terrorisme ha estat, certament, una professió; però aquest professionalisme s'ha alimentat del gruix considerable que la psicologia i la metafísica singularment passional que segrega la lluita de classes, entesa com a guerra de pobres contra rics, ha tingut a casa nostra. Aquest terrorisme és la demostració contundent que el problema social català, en la part que té de malaltia, és un problema d'Autoritat. Els començaments del terrorisme són forasters, i això demostra que en aquest punt el país ha pogut estar profundament intervingut, és a dir, turquificat. La resta és un apoteosi de la violència salvatge, desenfrenada, manicomial, inútil. D'un mort en deien un *fiambre*, i els pistolers dels dos bàndols prenien cafè plegats, cada vespre, al Lyon d'Or. Si passem balanç, veureu que el que ha passat és molt més fort que qualsevol estudi de costums dels antropòfags. I el més greu, encara, és ací: malgrat el devessall de força i d'acció directa esmerçada, devessall que no ha conegut cap moviment obrer de la nostra època, i malgrat, d'altra banda, la inocuïtat de la força contrària, el moviment, no solament no ha reeixit, sinó que el problema de l'èxit — que a tot arreu és l'únic problema — no ha estat mai pres seriosament en consideració ni profundament volgut per l'esperit del moviment. Aquesta és una afirmació delicada, però la història del moviment ens autoritza a fer-la. Ha mancat sempre una visió realista dels obstacles i sobretot una idea clara dels nuclis de consolidació del país. Ja que el moviment ha contribuït a acostumar-nos al Guignol i a les figures de cera, diré la meva opinió: no hi havia pas necessitat de matar tanta de gent.

Això té, però, una causa, que és la següent: no s'ha tingut en compte que per portar a terme l'empresa més senzilla es necessita una gran quantitat d'intel·ligència. És aquella frase de l'humorista anglès: «Per matar un gos es pensen que és bo tothom, i estan equivocats». En efecte, han estat equivocats. Han tingut a la mà tots aquells materials que, combinats, formen el problema social. Ha mancat la llebre que ha de tenir un estofat de llebre per aspirar a aquest nom. Es pot sostenir que una de les coses que han fet més mal al moviment obrer català, és el fet de sentir-se a dir sovint, a Barcelona, que l'economia té unes lleis fatals i insubornables. Això ha fet creure que l'economia espanyola i l'economia catalana tenen també unes lleis insubornables i fatals. Amb aquestes lleis a la mà s'ha cregut innecessari d'esbrinar què és Espanya i què és Catalunya. S'ha dit: «Espanya és una barreja de 66 % d'interessos agrícoles i de 34 % d'interessos industrials.» I han quedat satisfets com tota persona que s'enganya. El sentit comú demostra, però, que ultra aquests tants per cent, Espanya és abans que tot una monarquia consolidada sobre una burocràcia cívico-religiosa, sobre una aristocràcia agrària, sobre una classe militar, sobre una banca, etc. [1]. Es pot articular, doncs, contra l'esperit del moviment social català, no solament el fet del desconeixement que l'economia és un factor social de caràcter predominantment psicològic, sinó el desconeixement del material que constitueix la realitat del país. El que això vol dir és que el moviment no ha tingut ni ha creat una classe dirigent.

* * *

El problema de la repugnància natural que el sindicalisme ha sentit davant de l'èxit, m'ha preocupat molt, i us diré de seguida la meva impressió: jo crec que el sindicalisme ha estat a Catalunya, fins en els moments de subversió més impressionants, una força de consolidació. Quan s'ha parlat de tot, s'arriba sempre a la mateixa conclusió: Madrid només té a Catalunya un problema ver i profund, i aquest problema és el catalanisme. El catalanisme és un problema insoluble que no es pot contrabalançar amb res verament eficaç. L'obrerisme és un problema greu que en tot moment podrà ésser contrabalançat. Però no cal aturar-se, encara... Imagineu, per exemple, que demà el partit comunista espanyol s'apodera del Govern i realitza una subversió de totes les valors, una revolució profunda. No per això el catalanisme haurà mort. El problema es posarà davant de la revolució triomfant en els mateixos termes que es posa

[1] Vegi's el meu estudi *Catalanisme i burgesia* en el número 2 de la REVISTA DE CATALUNYA.

avui. No deixa d'ésser remarcable el fet que siguin els comunistes russos els primers preocupats de les qüestions nacionals.

S'ha fet molt sovint, en aquests últims temps, una comparació banal, però exacta: el sindicalisme — se sent a dir — és una repetició del lerrouxisme. Hi ha, en efecte, una tàctica política elemental per ofegar o reduir una qüestió, que consisteix a crear-ne o tolerar-ne, al costat seu, una altra. El lerrouxisme — i això és la història — ha estat a Catalunya un mètode de treball de l'unitarisme i de la monarquia contra el catalanisme. En un règim de garanties constitucionals, s'havia de lluitar constitucionalment: s'havia de disputar el domini de l'opinió oposant als partits catalanistes partits espanyolistes. L'espanyolisme lerrouxista es creà per distreure l'opinió catalana d'esquerra. L'espanyolisme de la Unió Monàrquica Nacional, per distreure l'opinió catalana de dreta. L'origen del lerrouxisme és el senyor Moret; l'origen de la Unió Monàrquica Nacional és el senyor Alba. Del fet de l'origen únic del republicanisme dels uns i del monarquisme dels altres, n'ha eixit la lluna de mel perpètua i pintoresca del baró de Viver i de l'Emilià Iglesias.

La funció del sindicalisme és més complexa que les mecàniques construccions anteriors, però els seus defectes han estat iguals. La persona que consideri objectives les idees i els fets que exposo en aquest treball, ha d'arribar per força a aquesta conclusió: el sindicalisme ha estat tolerat i sovint ajudat en tant que ha estat una força de destrucció de la nostra riquesa. Els sindicalistes han tingut una visible tendència natural a confondre Catalunya amb la burgesia catalana. Catalunya ha representat els rics; Madrid ha representat els pobres. Catalunya ha estat la immoralitat; Madrid el sentimentalisme humanitari. De totes les esquematitzacions simplistes de la realitat fetes pels directors del moviment obrer català, aquesta és la més falsa.

Però és fàcilment visible que, plantejada la qüestió en aquests termes, els sindicalistes sempre perdran. Jo no sóc pas suspecte de vel·leïtats admiratives per la Lliga Regionalista i els seus homes. El que dic és que la Lliga tingué un moment de racialisme profund, que fou el famós moment del subversivisme fiscal. L'haver fet naufragar la llei de beneficis extraordinaris realitzats amb la guerra, és l'obra més lúcida i més catalana del senyor Cambó. I és perfectament indiferent al·legar que això és immoral, que això beneficia exclusivament la burgesia. I al·legar, per exemple, que les quantitats que la Lliga ha evitat que fossin eternament perdudes, les han perdudes per contracop els obrers catalans, és adoptar voluntàriament una posició de mala fe.

La tàctica no pot ésser més absurda. Els obrers no donaran un pas fins que es convencin que no hi haurà justícia fins que el problema polític no estigui resolt.

* * *

Una de les causes que explica, encara, el que el problema social es confongui, a Catalunya, amb una primària guerra de pobres contra rics, és la situació real de la indústria. La indústria no està concentrada. L'individualisme dels industrials és una cosa feroç; l'organització industrial catalana ha dimitit els avantatges enormes de la sociabilitat i de l'harmonització. Sorprèn, per exemple, la quantitat ínfima de societats anònimes, de trusts, que hi ha a Catalunya. Aquesta és l'època de l'associació i de la concentració, i a Catalunya els industrials persisteixen en l'atomització, desconeixen l'esforç d'ordenació i d'organització racional que han de fer els industrials alemanys i italians per resistir la concurrència dels països més rics. L'individualisme dels industrials catalans és un dels capítols de la crisi d'ambició que hi ha a Catalunya, crisi fortíssima, alarmant.

Es podria demostrar, amb l'ajuda de mil testimonis, que la indústria catalana no ha entrat encara en una fase francament capitalista: és a dir, la vida econòmica catalana no està encara comercialitzada. Les persones que coneguin els treballs que el professor Werner Sombart, de Berlín, ha dedicat a la història de la formació de la mentalitat capitalista, hauran observat la semblança enorme de l'economia catalana amb les característiques de la fase precapitalista de l'economia moderna. Aquesta fase que, segons Sombart, és anterior a la preponderància dels jueus en l'economia del Nord d'Europa, es caracteritza per l'ideal de l'estabilitat, per l'ideal del guany reduït a la subsistència, pel passivatisme i el favor, per l'organització feudal corporativa, per la petitesa i la desmoralització comercial limitada pel pietisme. Diem sovint que a Catalunya tenim una economia de jueus i de miserables. Hauríem de tenir en compte que són precisament els jueus els que han romput l'economia tradicionalista de fons pietista, l'economia de la botigueta i de la fabriqueta, i que els jueus són, segons Sombart, els creadors de la mentalitat capitalista d'avui que es concentra en la Borsa, en la idea de lliure especulació i en les banques dites d'especulació, que representen, segons aquest economista, provisòriament, el moment més elevat de l'evolució del capitalisme. De manera que si aquest autor té raó, la misèria, la falta d'ales i l'individualisme de l'economia catalana es deuen al fet que a Catalunya no hi ha jueus o que, si n'hi ha, han perdut la religió, que és sempre, segons Sombart,

el gran motor de l'ambició i de la capacitat comercial d'aquella raça impressionant. Més just, doncs, que afirmar que els jueus han creat una economia miserable, seria dir que han creat una economia catastròfica.

Feta aquesta petita observació, que ens ha servit per enumerar les característiques de l'economia catalana, ens permetrem extreure d'un article interessant del senyor F. Cuitó, «La Concentració industrial i el socialisme a Catalunya» [1], la següent estadística, que demostra l'atomització de la indústria catalana.

Principals indústries de Catalunya

INDÚSTRIES	Nombre d'empreses	Nombre total d'obrers	Promedi d'obrers per empresa
Filats i teixits de cotó . .	1090	111.872	102
Tallers metal·lúrgics . .	750	18.000	24
Establiments de curtició.	380	4.039	12
Fàbriques de paper. . .	80	3.000	37

El senyor F. Cuitó fa seguir aquesta tràgica estadística d'un comentari d'una profunditat i exactitud colpidores: «Aquest règim de botigueta i fabriqueta que pateix Catalunya — diu — ofega moltes coses, en fa fer moltes d'esquifides i oprimeix en gran manera l'esperit nacional. Creiem que és per aquest motiu que els conflictes socials, per exemple, no prenen la volada i les grans proporcions dels problemes econòmics fonamentals, sinó la de lluites personals on totes les baixes passions i rancúnies troben un redós. El petit patró d'ací, afectat per les causes universals que tendeixen a reduir el benefici per unitat produïda i aclaparat per les despeses generals excessives del seu negoci, lluita desesperadament contra els drets dels seus subordinats, consagrats ja arreu del món. I així, la forma d'aquests atacs ha fet, dels conflictes socials d'ací, aquesta lluita sorda i clandestina, plagada de salvatges i estèrils violències, que ha viscut Barcelona...»

El fenomen psicològic de l'individualisme ha creat una indústria anèmica que s'ha redossat parasitàriament en l'aranzel espanyol per mantenir-se dreta. El fet d'haver-se resignat la indústria catalana a tenir com a únic client l'agricultura castellana, han augmentat encara la seva pobresa. Sovint, l'instrument de treball polític d'aquesta indústria anèmica ha estat una part de la massa catala-

1) Publicat al setmanari socialista «Justícia Social», de Barcelona, número 17.

nista. Sovint el catalanisme, és a dir, la dignitat mínima de Catalunya, ha sofert a conseqüència d'aquests contactes. Aquests contactes han originat solucions de compromís en els quals hi hem perdut sempre la intel·ligència i la netedat. Sense que, en línia de màxima, el catalanisme deixi ni un sol moment desatesos els problemes de la riquesa catalana — i això en definitiva beneficiarà la gran massa de població castellana emigrada a Catalunya —, és visible que el catalanisme es va desvinculant de mica en mica del passivatisme anèmic industrial català. Aquest règim de llibertat de tractes entre catalanisme i burgesia, que comporta la desvinculació que observàvem, és un símptoma de primer ordre, perquè, al nostre entendre, si la burgesia ha posat políticament el problema del catalanisme, es troba que no el pot resoldre. Llibertat de tractes vol dir, doncs, deixar el pas franc a altres mètodes. [1]

JOSEP PLA

1) Degut a les actuals circumstàncies, ens cal prescindir dels paràgrafs finals d'aquest treball. — N. de la D.

L'esperit bel·licós

II

En finir la primera part del nostre article «L'esperit bel·licós» [1], havíem fet una distinció entre pobles dotats d'aquest esperit i pobles dotats d'un esperit renyinós o qüestioner. I ens plantejàvem les preguntes: A quin d'aquests dos grups pertany el poble català? O és que no en pertany a cap? En quin concepte ens tenen els altres pobles? L'anomenada de bel·licosos i independents que tinguérem en els temps medievals i en els segles XVI i XVII, s'ha esborrat en els segles posteriors?

Intentarem ara respondre a aquestes qüestions; i per tal de fer-ho més fàcilment, seguirem, encara que sigui d'una manera ràpida, les vicissituds d'aquest esperit bel·licós, del segle XVIII ençà, i procurarem confrontar-lo amb el judici que ha merescut als estranys.

La guerra de Successió a la Corona d'Espanya manté i fins augmenta el nostre esperit guerrer, no menys que l'anomenada que en va per altres països. És pot dir, sense gaire exageració, que des de les primeres espurnes de la guerra contra Felip IV fins a alguns anys després de la caiguda de Barcelona sota el poder de Felip V, hi hagué sempre, si no exèrcits, nuclis de catalans en armes. El dur aprenentatge bel·licós que Catalunya havia fet durant el segle XVII i l'existència dels cabdills que s'hi havien format, figuren, precisament, entre les causes que la impulsaren a llançar-se amb tanta facilitat a la guerra contra els Borbons. Ve't aquí una altra confirmació del que dèiem en l'article precedent. El que és difícil, per a un poble, és reprendre la seva tradició i la seva vocació guerreres. Un cop represes, és molt més fàcil la revolta, encara que les causes en siguin inferiors. Els ultratges que aguantà Catalunya abans que és decidís a sublevar-se contra Felip IV, són infinitament superiors als que suportà, al començament, de Felip V i dels seus oficials. I, no obstant, es va pensar molt menys a revoltar-se contra el Borbó que contra l'Habsburg. En el segle XVII

1) Vegi's el número 1 de la REVISTA DE CATALUNYA.

s'anava afeblint la seva tradició guerrera; al començament del XVIII, mercès a les guerres del XVII, l'havia retrobada. Quan Anglaterra va encoratjar els catalans amb les seguretats del pacte de Gènova, és perquè sabia que ella i els aliats trobarien a Catalunya un front oriental vigorós i fidel, al mateix temps que a Portugal trobaven el front occidental que els calia.

Hi ha testimonis eloqüents de la impressió que va produir i l'admiració que va desvetllar a Europa l'heroïsme dels catalans, especialment des de l'abandó de Catalunya pels aliats. En una lletra del 3 de juny del 1714, Carlo Conte Molinari escriu:

«*Unisco la mia all'universale ammirazione per l'eroico valore, imparegiabil constanza e savissima condotta non meno dell'E. E. VV. chee di cotesta cittadinanza. Y secoli passati non possono vantare una azione si gloriosa, ne la vantaranno y secoli a venire.*» [1]

I, poc de temps després (16 juny), el príncep Enric, Landgrave de Hesse, escrivia a l'Excma. ciutat de Barcelona:

«*Celebro cuanto puedo el ánimo y la resolución heroica de esos naturales, en medio de verse expuestos unos 9 meses a bombardeos y todos cuantos rigores de guerra, sólo para la defensa de la justa causa de su honra y libertad (cosa que hace la admiración de toda Europa).*» [2]

El mot *herois* acudia llavors a la ploma, com hi acut ara, en parlar d'aquells braus defensors de Barcelona. Ells són ben lluny de les *espantoses gents* que veia en els catalans i llurs companys, assetjadors del gran monestir eslau de Khiliandari, l'arquebisbe serbi Daniel II [3]. Hi ha hagut una elevació, una purificació de l'esperit bel·licós.

En la descripció de Catalunya qui acompanya el mapa del Principat, editat per M. de Fer, el 1705, en plena guerra de Successió, hi ha aquesta semblança dels catalans: *Les Catalans sont laborieux, braves et spirituels, aimant l'independance et souffrant avec peine la domination de leurs voisins.* [4]

Voltaire, qui comenta, no massa temps després de finida, en *Le Siècle de Louis XIV*, aquella lluita desesperada de Catalunya contra Espanya i França, proclama també el caràcter guerrer del nostre poble. Per tal de no desfer la

1) Bruguera, Mateu: *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714.* Barcelona, 1872. Tom II. Pàg. 24. — Aulèstia, Antoni: *Història de Catalunya.* Barcelona, 1889. Vol. II. Pàg. 434.

2) Bruguera: Op. cit. Tom II. Pàg. 26. — Aulèstia: ibidem.

3) Rubió i Lluch, Antoni: *La Companyia catalana sota el comandament de Teobald de Cepoy.* «Miscel·lània Prat de la Riba.» Vol. I. Pàg. 257.

4) Carreras i Candi: *Geografia general de Catalunya.* Vol. de *Catalunya.* Pàg. 1058.

bellesa dels paràgrafs del filòsof de Ferney i de no llevar-ne així una part del gran interès que enclouen, en lloc d'extreure'n exclusivament les frases que es relacionen amb el tema del nostre article, ens estimem més de donar-los sencers a continuació. Diuen així: [1]

«Après cette paix d'Utrecht et de Rastadt, Philippe V ne jouit pas encore de toute l'Espagne; il lui resta la Catalogne à soumettre, ainsi que les îles de Majorque et d'Iviça.

Il faut savoir que l'empereur Charles VI ayant laissé sa femme à Barcelone, ne pouvant soutenir la guerre d'Espagne, et ne voulant ni céder ses droits, ni accepter la paix d'Utrecht, était cependant convenu alors avec la reine Anne que l'imperatrice et ses troupes, devenues inutiles en Catalogne, seraient transportées sur des vaisseaux anglais. En effet, la Catalogne avait été évacuée; et Staremberg, en partant, s'était démis de son titre de vice-roi. Mais il laissa toutes les semences d'une guerre civile, et l'espérance d'un prompt secours de la part de l'empereur, et même d'Angleterre. Ceux qui avaient alors le plus de crédit dans cette province, se flattèrent qu'ils pourraient former une république sous une protection étrangere, et que le roi d'Espagne ne serait pas assez fort pour les conquérir. Ils deployèrent alors ce caractère que Tacite leur attribuait il y a si longtemps: «Nation intrépide, dit-il, qui compte la vie pour rien quand elle ne l'emploie pas à combattre.»

La Catalogne est un des pays les plus fertiles de la terre, et des plus heureusement situés. Autant arrosé de belles rivières, de ruisseaux et de fontaines, que la Vieille et la Nouvelle Castille en sont denuées, elle produit tout ce qui est nécessaire aux besoins de l'homme, et tout ce qui peut flatter ses désirs, en arbres, en blés, en fruits, en légumes de toute espèce. Barcelone est un des beaux ports de l'Europe, et le pays fournit tout pour la construction des navires. Ses montagnes sont remplies de carrières de marbre, de jaspe, de cristal de roche; on y trouve même beaucoup de pierres précieuses. Les mines de fer, d'étain, de plomb, d'alun, de vitriol, y sont abondantes: la côte orientale produit du corail. La Catalogne, en fin, peut se passer de l'univers entier, et ses voisins ne peuvent se passer d'elle.

Loin que l'abondance et les délices aient amolli les habitants, ils ont toujours été guerriers, et les montagnards surtout ont été féroces. Mais, malgré leur valeur et leur amour extrême pour la liberté, ils ont été subjugués dans tous les temps: les Romains, les Goths, les Vandales, les Sarrasins, les conquirent.

Ils secouèrent le joug des Sarrasins et se mirent sous la protection de Charlemagne. Ils appartinrent à la maison d'Aragon, et ensuite à celle d'Autriche.

1) VOLTAIRE: *Oeuvres complètes*. Paris, 1867. Tom II. Pàg. 436.

Nous avons vu que sous Philippe IV, poussés à bout par le comte-duc d'Olivarès, premier ministre, ils se donnèrent à Louis XIII en 1640. On leur conserva tous leurs privilèges; ils furent plutôt proteges que sujets. Ils rentrèrent sous la domination autrichienne en 1652; et, dans la guerre de la Succession, ils prirent le parti de l'archiduc Charles contre Philippe V. Leur opiniâtre resistence prouva que Philippe V, delivré même de son compétiteur, ne pouvait seul les réduire. Louis XIV, qui, dans les derniers temps de la guerre, n'avait pu fournir ni soldats ni vaisseaux à son petit-fils contre Charles, son concurrant, lui en envoya alors contre ses sujets revoltés. Une escadre française bloqua le port de Barcelone; et le marechal de Berwick l'assiégea par terre.

La reine d'Angleterre, plus fidèle à ses traités qu'aux intérêts de son pays, ne secourut point cette ville. Les Anglais en furent indignés; ils se faisaient le reproche que s'étaient fait les Romains d'avoir laissé détruire Sagonte. L'empereur d'Allemagne promit de vains secours. Les assiegés se defendirent avec un courage fortifié par le fanatisme. Les prêtres et les moines coururent aux armes et sur les brèches, comme s'il s'etait agi d'une guerre de religion. Un fantôme de liberté les rendit sourds à toutes les avances qu'ils reçurent de leur maître. Plus de cinq-cents ecclesiastiques moururent dans ce siège les armes à la main. On peut juger si leurs discours et leur exemple avaient animé les peuples.

Ils arborèrent sur la brèche un drapeau noir, et soutinrent plus d'un assaut. Enfin les assiégeants ayant penetré, les assiégés se battirent encore de rue en rue; et retirés dans la ville neuve, tandis que l'ancienne etait prise, ils demandèrent, en capitulant, qu'on leur conservât tous leurs privilèges (12 septembre 1714). Ils n'obtinrent que la vie et leurs biens. La plupart de leurs privilèges furent ôtés; et de tous les moines qui avaient soulevé le peuple et combattu contre leur roi, il n'y en eut que soixante de punis: on eut même l'indulgence de ne les condamner qu'aux galères. Philippe V avait traité plus rudement la petite ville de Xativa dans le cours de la guerre: on l'avait détruite de fond en comble pour faire un exemple: mais si l'on rase une petite ville de peu d'importance, on n'en rase point une grande, qui a un beau port de mer, et dont le maintien est utile à l'Etat.

Cette fureur des Catalans, qui ne les avait pas animés quand Charles VI etait parmi eux, et qui les transporta quand ils furent saus secours, fut la dernière flamme de l'incendie qui avait ravagé si longtemps la plus belle partie de l'Europe, pour le testament de Charles II, roi d'Espagne.»

Deixem de banda algunes inexactituds que hi ha en aquests paràgrafs, com la de comptar la Casa d'Aragó en el nombre dels nostres dominadors, o l'exces-

siva part atorgada a la clerecia en l'excitació contra Felip V. Remarquem més aviat l'admiració que, malgrat això, traspuen envers el nostre país i els seus defensors, i algunes observacions i comparacions plenes d'encert.

Però, molt més que les paraules d'elogi i d'admiració, diuen els fets la importància que aliats i adversaris concedien a la bel·licositat del nostre poble. Els fets semblen confirmar l'afirmació de Voltaire que Felip V, àdhuc deslliurat del seu rival l'Arxiduc d'Àustria, no podia reduir Catalunya tot sol, i que li calgué l'auxili decidit de Lluís XIV. Ja abans els propis ministres anglesos, al mateix temps que ens abandonaven iníquament, ens feien l'honor de no creure'ns fàcilment subjugables per Felip V; i Bolinbroke, després de qualificar de tossuderia la nostra decisió de continuar la lluita, i després de declarar cínicament que S. M. la reina Anna no estava obligada a complir les seves promeses des que Carles havia deixat de pretendre el tron espanyol, va trametre una esquadra comandada per James Wishart, a fi de «acabar, si calia, amb la confusió existent a Barcelona» [1]. La protesta de Lord Cowper en l'Alta Cambra va impedir, tal vegada, que ultra la ignomínia d'haver lliurat, mancant als pactes signats, un aliat lleial a la venjança del seu adversari, caigués damunt d'Anglaterra la ignomínia d'ésser ella mateixa qui l'hi sotmetés per la força.

I què direm de les mesures preses pel vencedor per assegurar la submissió dels caiguts? No podria ésser presentada una proclamació més rotunda de l'esperit bel·licós de Catalunya que les previsions enormes dels contraris per evitar cap altre redreçament. La prohibició d'usar armes, sota pena de la vida; les ganivetes del pa encadenades, l'enderroc de totes les defenses i castells del país i la formidable Ciutadella que havia d'amenaçar la Ciutat, diuen més que la pròpia confessió dels vencedors la por que, caiguda com era, Catalunya els inspirava encara: més que aquelles instruccions per al començament dels treballs preliminars de la Ciutadella: *« Y siendo tan poco seguro el pueblo de Barcelona y de toda Cataluña, convendrá prevenir que los soldados que trabajaren vayan al trabajo con las armas, y asimismo, que en la vecindad de la obra tengan una buena guardia de caballería.»*

* * *

Catalunya ha estat a la fi sotmesa; el seu esperit bel·licós i rebel, subjectat. Encara (darreres guspires d'aquella flama de què ens parla Voltaire) sostenen la causa anti-borbònica algunes partides separatistes, dirigides per guerrillers

1) WARD, A. W.: *La paz de Utrecht y las pacificaciones suplementarias*, dins la *Historia del Mundo en la Edad Moderna*, publicada per la Universitat de Cambridge, versió espanyola. Vol. X, pàg. 125.

com el Carrasclet i En Barnich. Els càstigs imposats als patriotes i el terrorisme militar imperant a Catalunya no poden impedir que aquells catalans continuïn la lluita i fins l'arribin a enllaçar amb la guerra entre Espanya i França, prestant llur ajut eficacíssim als francesos.

Aquestes partides, condemnades a desaparèixer després de la pau (1720) i mercès a l'amnistia general (1723), foren l'orígen, per contracop, d'una institució militar catalana que encara perdura: la de les «esquadres del batlle de Valls, o mossos d'esquadra». Per defensar-se de l'escomesa del brau Carrasclet fou creada a Valls aquesta milícia, i després s'estengué a altres poblacions. Originàriament, doncs, el seu caràcter és anti-bel·licós, pacificador, gendarme.

Per això es pot dir que, acollits a l'amnistia els darrers guerrillers, i pesant feixugament damunt d'ella totes les causes que estudiàvem en l'article anterior, la bel·licositat de Catalunya s'aplana letàrgicament. Les lluites guerreres resten lluny. Se'n va esmorteïnt fins el record. Catalunya treballa en la seva reconstitució econòmica.

Com a mostra del respecte que inspirava encara el caràcter del nostre poble podem esmentar la precaució i la lentitud amb què foren implantades les «quintes» en temps de Carles III, per temor d'una revolta.

I arribem a la «Guerra Gran». Ella ens prova que tot l'afebliment de l'esperit bel·licós no era sinó aparent. Poques vegades s'haurà vist un poble redreçar-se amb tant de braó i d'unanimitat contra l'invasor. Prescindim en absolut de l'ideal que l'impulsava a obrar talment. Ens caldrà prescindir-ne sovint, en la resta de l'article. Per a la nostra finalitat la sola cosa que ara ens interessa és demostrar la persistència de l'esperit bel·licós en el poble català i la generositat amb què el posava al servei del seu ideal, bo o dolent, d'acord o en desacord amb el nostre ideal. No cal dir que, homes lliberals que som, en el cas concret de la «Guerra Gran» ens plauria molt més de veure els nostres antepassats col·laborant a l'obra de la Revolució francesa que oposant-s'hi. Però això, per a demostrar el que pretenem demostrar, és secundari. Allò que, de moment, té per a nosaltres més importància és que resseguint les històries i monografies que s'ocupen d'aquesta guerra (que ha pogut ésser qualificada [1] de guerra quasi civil, pel fet d'ésser sostinguda, en bona part, per catalans dels dos vessants del Pireneu) podem admirar el desvetllament sobtat de l'esperit bel·licós d'un poble que, com diu amb frase exacta Miquel S. Oliver, «essent fonda-

[1] OLIVER, Miquel S.: *Catalunya en temps de la Revolució francesa*, Barcelona, ed. de la «Il·lustració Catalana», pàgina 158.

ment guerrer, com el català, havia deixat d'ésser militar per un segle de desús». [1]

Ultra els valuosos donatius, hi ha la formació de batallons de voluntaris i l'oferta (acceptada i realitzada) de substituir la guarnició de Barcelona. «No basten mans — escriu l'Oliver en la seva ben girbada monografia, descrivint l'activitat marcial desplegada a Barcelona — per a cosir vestuari, per a fabricar capells, corretjam, municions. En el carrer Nou de la Rambla hi ha el taller de sastreria i peces d'uniformitat; a la Bota hi ha fàbrica de cartutxeria; a altres llocs n'hi ha de pòlvora i projectils, de curenyes i atal·latges. Els anuncis de les cantonades pregonen cada dia opuscles i quaderns de tàctica i ordenances, mapes, plans del Rosselló i dels seus castells i places fortes. Qui no pot allistar-se pel servei urbà de guarniment de Barcelona, ofereix compensacions, substituts o assistència facultativa... Els invàlids o malalts serveixen per ensenyar la instrucció... Fèlix Bagué, qui havia servit en el primer i segon batalló de Catalunya, fa present a tots els veïns que ensenyarà el servei i maneig de les armes, mode de rebre les rondes i les altres nocions tàctiques en el carrer del Correu Vell, núm. 17, segon pis. El mestre de primeres lletres En Manuel Mestanza ensenya a casa seva, carrer de Boters, núm. 18, «l'exercici de nova forma per a carregar el fusell més depressa i amb facilitat» de sis a vuit del matí, i els diumenges i festius tot el dia... Però res no dóna tanta idea d'aquest afany com els *Extractos de los memoriales* presentats pels pretendents a les places d'oficials del primer batalló de Voluntaris de Barcelona, que tinc a la vista» [2]...

Tot això era en iniciar-se la guerra. Després, quan els francesos envaïren Catalunya, és el sometent, són els miquelets comandats per una sèrie de guerrillers, que mai no han mancat a la nostra terra en semblants ocasions, els qui porten tot el pes de la lluita més d'una vegada, i els qui impedeixen els francesos de ensenyorir-se del país. L'historiador Fervel, en el seu estudi *Campagnes de la Révolution Française dans les Pyrenées Orientales* [3], ens diu com l'exèrcit francès, en penetrar a Catalunya, havia d'heure-se-les no solament amb les tropes del rei d'Espanya, sinó amb una *vasta i bel·licosa província* qui, de la seva part, s'alçava en favor de llur nacionalitat. I arriba a afirmar que els catalans eren els únics que semblaven ésser gelosos de l'honor de les armes espanyoles, i que llur exaltació els duia a imitar els grans episodis dels antics sacrificis per la pàtria.

1) Oliver: op. cit., pàg. 174.
2) Oliver: op. cit., pàg. 174.
3) París, 1861, tom II, pàgs. 99 i 251.

El general Dugommier i tots els revolucionaris que havien posat llur confiança en la proverbial amor a la llibertat dels catalans, van, doncs, equivocar-se. «*Le Catalan est brave, actif, laborieux, ennemi de l'Espagne: il a aimé toujours la liberté*», escrivia l'esmentat general. S'equivocava. Els catalans es van mostrar braus i actius, però no pas enemics dels espanyols. La Guerra gran ha estat qualificada de primer acte col·lectiu de Catalunya al costat d'Espanya [1]. Per primera vegada Catalunya considera l'exèrcit espanyol com a exèrcit propi.

No ens deturarem gaire a parlar de la guerra de Napoleó. És massa coneguda perquè ens calgui insistir en el magnífic esperit bel·licós que va mostrar el poble català lluitant contra els exèrcits imperials. Solament farem observar, perquè estimula la nostra confiança, que Catalunya es va trobar abandonada sovint a les seves pròpies forces, i que la seva guerra contra Napoleó constitueix un fet a part dins la guerra de la Independència espanyola; fins al punt que, com ha dit un historiador anglès [2], poden ésser estudiades separadament.

Finida la guerra contra Napoleó, avancem ja pel segle passat. ¿Ens trobem davant d'un nou apaivagament de l'esperit bel·licós català, com després de la guerra de Successió? De cap de les maneres: ens trobem en el segle de les lluites civils, que és al mateix temps — no ho oblidem — el segle del senyor Esteve. És el segle de les lluites entre absolutistes i constitucionals, entre *apostòlics* i *emigrats*, el de les guerres carlines, de l'alçament progressista de Barcelona (1840) que dóna la regència a Espartero, de la proclamació de la República, del bombeig de la ciutat; el de la milícia nacional, dels avalots constants, dels assalts de la Ciutadella, de la revolta de la *Jamància;* el de la guerra d'Àfrica, dels voluntaris catalans, de la revolució de Setembre, de la insurrecció federalista... I cal reconèixer que en totes aquestes lluites, que eren sovint lluites populars amb les armes a la mà, Catalunya tingué una part important, a voltes decisiva.

És el segle d'En Mises, d'En Romagosa, del Caragol, de Jep dels Estanys: el de Cabrera, Carnicer, Tristany, Ros d'Eroles, Savalls, Miret, Galceran; el del general Prim; el del Xic de les Barraquetes, i de tants altres militars i guerrillers catalans que ens demostren que les dolçors de la Barcelona vuitcentista no eren incompatibles amb la perduració del seu esperit bel·licós i del de tot Catalunya.

Els escriptors del segle passat continuen considerant com a guerrer el poble

1) NICOLAU D'OLWER: *Literatura catalana. Perspectiva general.*
2) OMAN: *The Peninsular War.*

català. El precitat Farvel, que escrivia cap a mitjan segle, anomena Catalunya en termes generals, no pas circumscrivint-los a la Guerra gran, bel·licosa província. L'historiador Lafuente, que per aquells temps treballava en la seva Història d'Espanya, en parlar de la guerra de Catalunya contra Joan II, exposa aquest judici sobre el caràcter bel·licós i independent del nostre poble, i no en parla pas com de qualitats passades i finides, sinó com de qualitats que continuen caracteritzant-lo:

«*La guerra sangrienta que por espacio de diez años sostuvieron* (els catalans) *contra Don Juan II de Aragón* — diu — *es uno de los sucesos que han caracterizado más a ese pueblo belicoso, altivo, pertinaz, inflexible, fuerte y perseverante en sus adhesiones, temoso e implacable en sus odios.*»

«*Semejante tesón y temeridad daba la pauta de lo que había de ser este pueblo indómito en casos análogos en tiempos sucesivos: pueblo que por una idea, o por una persona, o por la satisfacción de una ofensa, ni ahorra sacrificios, ni economiza sangre, ni cuenta los contrarios, ni mide las fuerzas, ni pesa los peligros.*» [1]

A l'entorn de l'expedició dels voluntaris catalans de la guerra d'Àfrica (que no arribaven a cinc-cents) es va formar tot un cicle literari, encapçalat pel *Diario* d'Alarcón. El desembarcament, la petició de lluitar a l'avantguarda, l'arenga de Prim, l'assalt del campament moro, susciten l'entusiasme del cronista:

«*Son las cinco de la tarde* — comença — *y vengo de presenciar una escena arrebatadora.*

Las compañías de «voluntarios catalanes» que la noble y patriótica tierra de Roger de Flor envía al ejercito de África, como precioso e inestimable donativo, acaban de desembarcar en este momento.» [2]

En la fesomia d'aquells homes veu: «*ese aire de dureza y de atrevimiento, de laboriosidad y astucia que distingue la raza catalana*».

Dins l'arenga de Prim, ens convé fer remarcar com el cabdill donava per descomptada l'ardidesa dels voluntaris: allò que temia era la indisciplina:

»No n'hi ha prou d'ésser valents — exclama —: cal ésser humils, pacients, subordinats. Cal sofrir i obeir sense murmurar.»

I ens convé també de fer observar, dins la mateixa arenga, la manera com l'esperit bel·licós d'aquells catalans és estimulat:

«Penseu en la terra que us ha equipat i enviat a aquesta campanya; penseu

1) LAFUENTE, Modesto: *Historia de España.*, any 1852, vol. VIII, pàg. 529.
2) ALARCÓN, Pedro Antonio: *Diario de un testigo de la guerra de África.* Madrid, 1859, pàg. 162.

que hi representeu l'honor i la glòria de Catalunya; penseu que sou els dipositaris de la bandera del vostre país!...» I a continuació el record de les gestes d'Orient.

També durant la Guerra gran i la guerra contra Napoleó fou estimulat l'esperit bel·licós amb apel·lacions al patriotisme català i amb records de les antigues gestes. Sempre i arreu ha estat així, i encara ho tornarà a ésser, si el cas es torna a presentar.

L'endemà els voluntaris prenien part en la batalla de Tetuan, i Alarcón, després de descriure'n les gestes, s'engegava:

¡Brava gente! La tierra que les ha criado puede envanecerse de ellos. La primera vez que han entrado en fuego han perdido la cuarta parte de su fuerza. Su iefe, el comandante Sugrañes, ha muerto como bueno, a las veinte horas de desembarcar en África, cumpliendo al general Prim la palabra empeñada de dar su vida por el honor de Cataluña! — ¡Honor a él y a sus valientes soldados! ¡Gloria a la tierra de Roger de Flor! ¡Vítores sin cuento a la madre España!

* * *

Amb aquest episodi i les darreres intervencions de Catalunya en les guerres civils podem dir que es tanca el període de col·laboració política i bel·licosa que s'inicia amb la «Guerra Gran». I un nou període comença (dins el qual ens trobem), d'endormiscament de l'esperit bel·licós: un nou període aparentment semblant al del segle XVIII, però essencialment antagònic.

Són moltes les raons qui ens aconsellen de deixar-ne l'estudi per a un pròxim i darrer article que clourà aquests assaigs.

FERRAN SOLDEVILA

Els factors adversos

(Estudis sobre l'hegemonia peninsular en els temps de la Reconquesta)

Si és cert el vell aforisme que dóna com a sortosos els pobles sense història, haurem necessàriament d'incloure el nostre en el grup dels més dissortats. Trobem, en veritat, al llarg del temps, força motius per creure'l exacte. Viu en la nostra terra un dels trossos d'humanitat més treballats. I en el llarg patir per un darrer objectiu, mai la sort no ens ha estat gaire propícia.

És Catalunya un petit recó de món, canal dels moviments ètnics i alhora lloc d'intersecció de races i de fixació al redós de les muntanyes. Terreny predestinat de xoc, per les característiques estratègiques generals i locals, els seus homes, molt sovint joguines de l'atzar i víctimes del destí, han anat teixint una història de les més complexes i confuses. El venir correntment embolcallada en falses versions que la desnaturalitzen, fa encara més difícil de fer-ne ressortir les línies essencials.

Aquestes nocions fonamentals haurien d'ésser conegudes de tothom. O la història no representa res, ni serveix per a res, o ha de mostrar les possibilitats en humanisme, el potencial d'acció de la raça. Ésser un exemple viu per a les generacions presents i una lliçó per a l'esdevenidor.

Enfocant el mirall personal damunt el tèrbol procés de la història — cabdell entortolligat de fets que admeten interpretacions diferents —, la imatge acostuma a traduir, més que la realitat imparcial, el propi desig, portant a una versió exaltada i xovinista. La interpretació popularitzada per la lloança, passa dels llibres a la consciència col·lectiva. Però si la majoria dels nostres textos cauen també en tal tendència, encara no han influït en el poble, que no en sent l'exaltació; al contrari, són molts els que accepten un determinisme pessimista, que duu a una còmoda posició descoratjada i abúlica; sense considerar que la voluntat és un dels primers factors en la sort dels pobles; que com més advers és el fet, més necessària és la reacció; i oblidant que podem lleialment enorgullir-nos del nostre passat.

L'observació atenta dels exemplars que posseïm ens ha permès de deixar ben constatat el fet que les primeres manifestacions de la pintura damunt taula, no ja a Catalunya, sinó a tot Europa (perquè Catalunya posseeix els exemplars més antics que hi ha coneguts), han començat a practicar-se com un ofici amb el qual es tractava d'imitar els esplendors de l'orfebreria. Fent aquesta funció humil de trucatge, és a dir, imitant o tractant de produir els efectes de les coses cares i precioses, neix o reviu una tècnica antiga (no ho sabem), però es practica la pintura, que abans d'aquesta data, a les terres occidentals, no té precedents més que en la miniatura i en la decoració mural.

L'art de l'Edat mitjana és, quant al mobiliari litúrgic, i molt en el mobiliari civil, un art d'orfebre. La pintura i l'escultura, que són les tècniques artístiques clàssiques per excel·lència, moriren amb el món antic. L'Orient és la terra dels revestiments sumptuosos, que canvià les pintures pel mosaic, l'estatuària per l'orfebreria, la decoració dels objectes d'ús per l'esmalteria. Són aquests materials preciosos que tenen, al costat de la seva permanència, un esplendor que exigia la sumptuositat tradicional, en els països orientals, des dels temps més remots. A Occident, la invasió bàrbára porta així mateix el gust de l'orfebreria. Des del fons de la Sibèria fins a Roma, quan es rastregen, pel mitjà d'excavacions, els itineraris dels bàrbars, clarament es veu que l'art que ells aporten és un art d'orfebre; un art de nòmada-guerrer, que desplega el seu luxe en les armes i en el guarniment personal, com ho trobaríem avui en les races nòmades dels beduïns del desert. Aquests dos factors poderosos de la natural afecció per l'orfebreria, que trobem en els dos pobles que formen al capdavall la nova modalitat que distingeix els pobles llatins dels pobles romànics, dins la Història, contribuí a la voga de l'orfebreria a l'Edat mitjana potser tant com la reacció al marbre antic, pecaminós i trencat bàrbarament, com escandalosa deixalla dels temps pagans. La pintura així mateix, que fa el seu darrer crit en l'hel·lenisme simbòlic de les Catacumbes, és rebutjada. Cap nova fórmula vindrà a substituir l'antiga. Durant segles, la miniatura a Orient viurà encara de fórmules paganes. Ni l'Orient bizantí ni l'Occident bàrbar creen una pintura nova, com si existís una repulsió per a aquella tècnica que havia representat les nueses divines dels déus olímpics, o les festes pecaminoses de l'amollament romà dels darrers temps. A Bizanci mateix, pel contacte tan viu que hi hagué amb la civilització clàssica, la tècnica hi perdura, però la pintura damunt taula s'assaja en manifestacions tals com les icones de devoció, que són imitacions pobres de l'art de l'orfebre i de l'esmaltador. Igual passa a Catalunya, i res no ens autoritza

a creure que aquesta coincidència de tècniques pobres imitant coses riques, hagi vingut de l'Orient; més aviat, a judicar pels precedents històrics als nostres frontals romànics més antics, que són les miniatures, la pintura neix, damunt taula, com una ampliació de l'art del miniador, que s'aplica, amb els colors, a produir els efectes de l'or, de l'esmalt i de les pedres precioses. Tals són les semblances que hi ha entre l'art de les nostres miniatures i el dels nostres frontals més primerencs.

Si allunyem la idea d'una possible procedència oriental de la tècnica pictòrica, imitativa de l'orfebreria, és perquè de pintura bizantina pervinguda directament a Catalunya no en sabem veure en lloc abans de la fi del segle XII. L'estudi dels nostres frontals ens ha dut a la conclusió, la qual ha d'ésser provisòria, com ho és tota crítica, que, en el nostre país, la pintura damunt taula viu, en els segles X i XI, de models que hom troba en la pintura mural i en la miniatura del país, que no és certament bizantina; en el segle XII, la influència germànica o franca en l'estil és la que predomina en el conjunt, i en el segle XIII, finalment, hi trobem la influència francesa i la influència grega de Bizanci.

Aquesta influència de Bizanci, tan tardana, es manifesta, no ja en la còpia, en alguns casos exacta, de models pictòrics grecs, sinó en la imitació, a base de relleus d'estuc, de la tècnica de les icones bizantines. Això ajuda a pensar que l'ús de la pintura com a mitjà imitatiu de l'orfebreria no s'inicia a Catalunya en el segle X, per importació bizantina, ja que aquesta no la veiem reflectida en l'art nostre fins al segle XIII.

Els mitjans de què es val la pintura per obtenir els efectes dels repujats metàl·lics dels esmalts i de les pedres precioses, damunt els retaules i frontals d'altar i damunt les caixes guardadores de relíquies o d'objectes preciosos, són, al llarg dels segles X i XI, els del dibuix i el modelat damunt superfície plana. Al segle XII s'introdueix, probablement vinguda de la Lombardia (almenys els antecedents més antics són en aquell país), la tècnica del relleus en estuc: la dels relleus en fusta.

Aquest art de l'estuc i de la talla, que reprodueix els volums de les figuracions repujades en els retaules i frontals metàl·lics, és, parlant pròpiament, art d'escultor, i quan veiem que el monument més antic d'escultura romànica en pedra que avui coneixem (que és la llinda de Sant Genís les Fonts, al Rosselló), imita una composició de retaule repujat, pensem si, tal vegada, de la mateixa manera que en la pintura imitant l'orfebreria hi veiem néixer la pintura damunt

taula, en la pràctica escultòrica d'aquests estucs ha nascut l'escultura monumental.

Deixant a part aquesta qüestió importantíssima de la naixença de l'escultura en pedra a l'Europa romànica, podem constatar que, en arribar al segle XIII, els nostres pintors van deixant la preocupació d'imitar orfebreria amb la pintura, van abandonant les composicions característiques dels frontals i dels retaules d'altars metàl·lics, i es van donant lliurement a la representació de les imatges sagrades i de les llegendes santes, fins a practicar veritablement la pintura, que és l'art de la representació de coses i no l'art d'imitació d'objectes.

Seguint cronològicament els exemplars, es veu, però, que aquesta idea d'imitació d'orfebreria costa d'anar-se'n. En els Pireneus, a la banda d'Aragó, en ple segle XIV, imiten els pintors, encara, els esmalts de Limoges. A la banda de Llevant, de Catalunya, l'onada d'Itàlia, vibrant de la renovació franciscana, amb els primers naturalismes esborra més aquest record d'origen; però, no obstant, els fons daurats i rellevats en pasta, dels retaules, no desapareix, sinó que, al revés, perdura a Catalunya, fins a la fi del segle XV, lluint el fons metàl·lic en els celatges, retallant els paisatges i els escenaris, com si la pintura, filla de l'orfebreria, fos encara un esmalt, fet a tret de camp, damunt la planxa d'or.

Aquestes idees disperses, que ací exposem com a resultat d'un estudi detingut de la nostra pintura romànica damunt taula, travades i ordenades per la comprovació, demostren aquesta cosa important que dèiem derivar-se de la nostra riquesa de monuments romànics. Quan els autors eminents que estudien la naixença de les escoles pictòriques de l'Europa medieval coneguin aquests fets, és possible que vinguin a concloure que, per la pobresa de mitjans, a Catalunya la pintura imitant les coses riques assajà primer que a cap altre poble la tècnica de la pintura damunt taula, en la qual havien de culminar els grans mestres de la Itàlia del Trescents i els grans mestres Quatrecentistes del Nord. Si això no fos, encara haurien de concloure que, almenys, Catalunya és l'únic lloc on es conserven els materials que expliquen el fet de la naixença d'aquest art.

JOAQUIM FOLCH I TORRES

La nostra pintura romànica damunt taula

De dia en dia es fa més assenyalada la importància de l'art romànic de Catalunya, i especialment de la seva pintura damunt taula, en els centres d'estudi de la Història de l'Art. Per una sèrie de circumstàncies imprecises, bé que raonables, el nostre país ha conservat una quantitat de materials pictòrics d'aquesta època que ni els que conserven reunits tots els altres països romànics arribarien a la tercera part del nostre. Aquest sol fet ja indica que el conjunt d'exemplars conservats ha de pesar notablement en els estudis de la Història artística, de manera que, per a determinats capítols de la història de la pintura, sigui indispensable el seu coneixement.

A part d'aquesta raó, fundada en la quantitat de materials d'estudi, hi ha altres raons que col·loquen la nostra Catalunya en un lloc preeminent dins els estudis del romànic, car si els altres països poden ostentar, com la Itàlia, la França del Migdia i les riberes del Rin, pintures murals, són escassíssims els materials que tenen de la pintura en fusta, i això fa que en la història general de la pintura medieval d'Europa manqui arreu un capítol important, que és el de l'origen de la pintura dels retaules, l'explicació del fet pel qual reneix a l'Edat mitjana aquest procediment usat a l'antiguitat i en els pobles d'Orient, des dels primers temps del Cristianisme.

L'evolució lenta de la naixença del retaule en fusta, en la pintura del qual excel·liren totes les grans escoles europees, no tenia precedents coneguts més enllà d'algunes rares mostres del segle XII a Itàlia, plenes de bizantinisme. Avui, els materials reunits a Catalunya, entre Museus i col·leccions, donen una sèrie, ben completa, des del segle X al segle XII, que explica clarament, al nostre veure, com va néixer o potser renéixer, als pobles d'Occident, a l'Edat mitjana, la pintura damunt taula. El buit que hi havia, doncs, en la Història de l'Art, podem omplir-lo amb materials catalans, i hom pensa que tal vegada sigui a Catalunya on aquest art va practicar-se primerament que a cap altre indret de l'Europa romànica.

La demostració més clara ens la donen les evolucions de l'edat mitjana, quan, pels recobraments locals de la terra, comencen de fixar-se els nuclis nacionals. Una Catalunya inicialment petita, que per imposició dels fets naturals continua igualment petita, va aigualint la seva personalitat per unions successives amb grups peninsulars majors, de tal manera que en el moment de constituir-se la monarquia única, queda segellada l'hegemonia castellana naturalment, sense esforç. Esbrinar les causes d'aquesta hegemonia, que aferma un predomini polític de segles, és quelcom indispensable per a la justa comprensió i valoració de la nostra història.

Una de les causes principals és de caràcter geogràfic; integrada conjuntament per tres factors que obren paral·lelament: configuració, relleu, productivitat. Quan la invasió àrab, els escamots no conformistes que iniciaren després la reconquesta es refugien a la serralada pirenenca, i en baixen en una direcció general nord-sud. Fent el litoral mediterrani un angle agut amb la línia horitzontal de sortida, així com en les zones centrals el terreny obert és una faixa llarga i d'amplada igual, en canvi en el recó extremo-oriental queda sols un petit triangle. Afegim que l'alt planell que constitueix la gran part central de la península no és per tots els seus costats igualment accessible; les màximes dificultats per escalar-lo es troben en l'angle nord-est. Venint del nord, dominant l'alt planell, la conquesta es presenta més fácil. No sols per les condicions de forma i relleu del terreny, sinó també perqué no ofereixen al poblador prou atractiu per lligar-lo estretament. En les terres on abunden les grans extensions d'aridesa estepària, les conquestes es fan ràpides, sobtades, com quelcom que cau tot-d'una; perquè la força ofensiva, encara que sigui petita, no troba al seu davant cap resistència organitzada.

Mai els sarraïns, si no és per la seguretat d'una gran barrera estratègica mig deserta, tingueren un gran interès a conservar les terres del planell central. En la seva amplada pobra i no molt agraïda, les lluites i les adquisicions prenen un caràcter d'inestabilitat. Més que un domini permanent, ben assegurat, hi ha possessió precària i fluctuant, feta a base d'incursions atrevides, de conquestes per sorpresa. És el sistema que es presenta dominant en l'estratègia pre-romana arreu del món. Talment llegint la història de les antigues conquestes assíries es nota un estret paral·lelisme amb les gestes de l'Espanya medieval.

El concepte de l'«ampla és Castella» és una tan profunda veritat, que d'ella precisament arrenca la seva hegemonia. Perquè si avui la intensitat pot contrarestar alguna vegada l'extensió, en l'edat mitjana — mosaic d'organitzacions

semblants i amb un intercanvi rudimentari — l'extensió territorial era una de les causes principals de la influència. Precisament marca el caràcter de la reconquesta central el mateix nom de Castella — primitiva terra fronterera de Lleó, — que prové del gran nombre de castells escampats, punts de sostenim ent i de resistència isolats en una faixa de domini indecís, oberta a les incursions aventureres.

En el inici de la reconquesta, Alfons I dóna fonament territorial al regne d'Astúries, convertit en el de Lleó, nucli del grup central; i per fer-ho lluita valent-se de les facilitats, les possibilitats d'un terreny mig desert. Són típiques les característiques de les seves campanyes; un historiador les defineix com a «ràpides i glorioses excursions, les quals no podien ésser conquestes perma» nents», afegint que «la devastació i l'incendi anaven assenyalant el camí » d'Alfons I»; i encara, com a mostra de la poca resistència contrària, «que » aquelles terres deurien ésser mal guardades o abandonades pels sarraïns.»

El mateix caràcter d'incursió brusca, de razzia rapicera, es retroba mentre l'extensa amplada del planell central està en litigi. Si en el segle VIII, Alfons I travessa el Duero i arriba al Guadarrama, a començaments del segle X, Alfons III es presenta davant de Toledo. Prova d'inestabilitat és que just un any després de la derrota de Valdejunquera, en el massís muntanyós navarro-basc, Ordony II arriba fins prop de Còrdova. Gestes cristianes que tenen la seva resposta en les repetides cavalcades d'Almançor. Però per força temps, malgrat les curtes fluctuacions oposades, pot considerar-se el Duero, si no com una frontera estable, com una línia de defensa fàcilment conquerida, que assegura a les terres del nord un domini amb certa permanència. Queda llavors, com a barrera estratègica entre els regnes muntanyencs i el potent Califat concentrat al sud, la gran amplada de Castella, com una mena d'extensíssim *no man's land*, una deserta i gegantina «terra de ningú», oferta al raid atrevit i a la conquesta extensa i sobtada.

Per això, quan el Califat s'enruna, i s'esmicola la potència islàmica amb la fragmentació dels regnes de taifes, perduda la por en la força reaccional de l'altre costat de la barrera, la reconquesta pot avançar com d'un salt fins a la línia del Tajo; i en prendre Alfons VI el punt de resistència de Toledo, posa una fita avançada que li assegura d'un cop el domini d'una zona extensa.

Aquests avenços acosten els cristians a les contrades andaluses; i els àrabs, que veuen més aprop el perill possible, malgrat encara la barrera deserta de la Manxa, que reprodueix la funció defensiva de la Castella més septentrional,

reaccionen, no per la recança de les terres perdudes, sinó per l'amenaça d'aquelles en què s'han fixat. I és aleshores que per causes complexes: una regolfada general dels pobles islàmics, l'aprofitament de rivalitats entre els àrabs espanyols, però sobretot com un crit desesperat de defensa, vénen les invasions dels morabits i dels almohats; i no serà fins dos segles més tard del salt fins al Tajo, que Ferran III, aprofitant un moment de reculada i descoratjament dels musulmans després de la desfeta definitiva de les Naves, pot prendre Andalusia, exceptuat el petit recó de Granada, on els sarraïns resisteixen més d'un segle, fins a caure al final per l'acció d'un atac convergent portat per les forçes peninsulars reunides.

En canvi els nostres avantpassats es troben al davant d'una tasca molt més feixuga. Una volta reconquerit el petit triangle de la Catalunya vella, amb l'avançada forta de Barcelona, han de vèncer grosses dificultats fins per arribar als límits de la Catalunya estricta. Punts d'aferrisada resistència seran sobretot les ríques contrades de Lleyda, a l'oest, i de Tortosa, al sud, a les quals els àrabs s'arrapen desesperadament. Així veiem com un home de lluita i de sort, Alfons I d'Aragó, l'anomenat Batallador, el que prenent Saragossa dóna forma al seu reialme i en una incursió aventurera arriba fins a Andalusia, intenta conquerir Lleyda i fracassa en l'empresa; ataca després Fraga, i els sarraïns, porucs de perdre una terra que tant els plau, criden els altres àrabs peninsulars, i posen tant de braó en la defensa sortosa, que costa la vida a Alfons I. És necessària l'empenta de Ramon Berenguer, comte de Barcelona i príncep d'Aragó, perquè atacat pels dos flancs i pels dos pobles units, caigui el resistent sistema defensiu Lleyda-Fraga-Mequinença. I quelcom de semblant veiem pel sud: Tortosa, ja atacada per Lluís el Piadós, es defensa tossudament i heroica, és presa i tornada a reprendre; i els àrabs no planyen esforç per recuperar-la, fins que perden definitivament l'esperança de sostenir-se; però es repleguen no gaire lluny, de manera que Jaume I trobarà encara davant de Borriana una fortíssima resistència.

Fóra potser limitadament provatori l'exemple de la reconquesta si es reduís exclusivament a ell. Però fets semblants s'han reproduït sempre en moments anàlegs. Ja des de la més llunyana antigor, les lluites de pobles i de races a la nostra terra són aspres de comarca a comarca; cada pam de terra és guanyat amb un dolorós esforç, i cada replec representa un reducte gelosament defensat. En canvi a les terres obertes centrals les invasions arriben com una ventada, i es conquereix tot-d'una el domini de grans extensions.

Un dels més clars exemples ens el dóna la prehistòria, pel sentit d'algunes migracions de pobles de sud a nord, com la conquesta islàmica, i pel mateix primitivisme dels moviments, que els dóna una significació esquemàtica. Assenyala En Bosch i Gimpera com en el neolític, amb la irrupció dels capsians, passà quelcom de semblant a l'arrecerament en les muntanyes davant l'onada àrab. Prova de la defensa tenaç de cada recó de la nostra terra és la complexa coexistència en ella de les tres civilitzacions característiques de l'eneolític. I sobretot el procés d'iberització de la península, segons En Bosch, com a repercussió dels moviments dels gals al migdia de França. Diu En Rovira i Virgili, comentant aquest fet: «La iberització total o poc menys de la Península »ibèrica en el segle III abans de Jesucrist fou el contracop de la reculada dels »ibers, que ocupaven la Provença, empesos pels celtes que baixaven del nord. »Hi ha una evident desproporció entre el terreny que pel nord perderen els »ibers i el que pel sud guanyaren. L'evacuació d'una petita zona transpirenenca »no explica la invasió d'una amplíssima zona peninsular, deu o dotze vegades »més gran. Les causes i el mecanisme — diguem-ho així — del moviment »d'iberització del centre i de l'occident d'Espanya, són encara qüestions obs»cures.» Però si hom es fixa en les repeticions d'aquest fenomen, potser aleshores la causa ja no sembla tan fosca, i ajudarà a comprovar la major facilitat de les conquestes en el planell central i a valorar degudament els nostres esforços.

No analitzarem detalladament altres exemples que allargarien massa aquest estudi. Remarquem només que els visigods, ficats primer en la nostra terra, una volta lliures de preocupacions septentrionals amb la desfeta dels huns d'Atila, orientaren llur ambició a les conquestes ibèriques. I Euric, després de presa Tàrraco, s'apodera també ràpidament de tota la península, menys la part nord-oest, repetint-se el fet de les conquestes fàcils.

Quan els sarraïns envaïren la quasi totalitat de la península, en trobar una major resistència al llarg de la serralada pirenenca, no insistiren gaire a dominar les muntanyes abruptes, i si mostraren desigs de nova extensió territorial, iniciant altres moviments ofensius, fou en el migdia de la Gàl·lia, a través de les nostres collades. A la península es ficaren sobretot, amb una predilecció marcada, en les terres fèrtils perifèriques, on establiren llurs principals nuclis de cultura i de resistència. S'oferia per tant el planell central, ocupat principalment com a barrera estratègica, obert a la reconquesta, i és lògic que la seva gran extensió — que després serà causa d'una influència política preponderant — la dominarien els homes que hi arribessin amb més facilitat i més de pressa.

Prescindint de moment del factor cronològic, sols per senzilles consideracions geogràfiques, és fàcil de veure com els era difícil, per no dir impossible, als catalans d'arribar a instal·lar-se al cor de la península. No és sols la molta major distància. Són també les dificultats naturals i topogràfiques que aguditzen els defectes de la posició excèntrica. Tot el moviment de la reconquesta ve orientat de nord a sud, i els nuclis cristians incipients vénen a reconèixer-se tàcitament una mena de zones d'influència, en forma de faixes verticals. Si no és la resultant d'una combinació política, pot veure-s'hi en conjunt un fons de solidaritat cristiana, i també una natural imposició geogràfica.

En les contrades frontereres de la Catalunya occidental una sèrie de rius i de línies de muntanyes separadores de les valls són altres tants obstacles dificultadors de l'avenç horitzontal. Damunt del mapa tenien els catalans teòricament un altre camí de penetració peninsular, amb el qual, sense entrar en col·lisió amb els muntanyencs aragonesos, els haurien avantpassat, limitant-ne l'expansió meridional: la direcció sud-oest. Però aquest camí no és obert i planer; està interromput per un grup important de massissos orogràfics que constitueixen una barrera infranquejable per a l'avenç directe, un fortíssim baluard defensiu. Els geògrafs constaten que aquest sector és aquell en què l'accés al planell central és més difícil. De manera que la realitat geogràfica deixava sols als catalans, com a camí de la reconquesta, l'escanyat corredor del litoral entre la mar i els pendents abruptes, faixa estreta fàcilment defensable, i defensada pels sarraïns amb una tenacitat i aspror reveladores del pregon sentiment de perdre-la.

Però ultra els obstacles geogràfics hi ha el factor, potser igualment important, del retard cronològic: la iniciació més tardana del recobrament territorial, deguda a causes alienes a l'esforç i a la voluntat dels homes. Catalunya fou, en els orígens de la reconquesta, terra de «Marca», avançada establerta amb caràcter preferentment defensiu pels francs, cap de pont de la Gàl·lia a l'altra banda del Pireneu, l'Alfaranja o la «Fransia» dels historiadors àrabs. Això explica també les majors dificultats de la progressió. Una senzilla consideració estratègica, el joc d'equilibri de les forces oposades, ens diu que tot al llarg de la serralada pirenenca, fora en el seu extrem oriental, els àrabs només podrien témer un possible eixamplament local, i per tant només havien de prevenir-se d'un perill limitat. En canvi darrera les nostres collades més accessibles apareix el perill més incert dels francs i poden donar pas a l'allau inconeguda dels pobles del nord. Quan el Comtat de Barcelona s'afirma independent i constituït

sobre bases polítiques sòlides, el perill possible per als musulmans minva i arriba a desaparèixer — encara que per molt temps ve a ésser com una mena d'Estat-tap, a la faisó moderna — ; però és el cert que en tots els temps primers de la reconquesta hi ha una actitud expectant de reserva a l'un i l'altre costat del Pireneu, ço que representa un considerable retard en la iniciació del moviment alliberador. I molt sovint l'actitud deixa d'ésser d'amenaça passiva. És primer la invasió musulmana transpirenenca, que dóna l'alerta als francs, de tal manera, que un cop deturada a Poitiers, volen guardar-se'n definitivament amb l'avançada protectora de la Marca. És després, en sentit contrari, i com a resposta a les campanyes de Lluís el Piadós, una evident recrudescència ofensiva del àrabs, aplegats en gran nombre a la invocació de la guerra santa, que emprenen un atac convergent, des del sud i ponent. Si després les iniciatives cristianes són més repetides i sistemàtiques, no per això els sarraïns deixen d'entrar algun cop a la Gàl·lia, sobretot quan la caiguda dels carolingis. I encara que es tracti d'incursions isolades, d'escamots que es corren per alguna vall amagada, mostren com era viva a la nostra terra l'oposició de dues forces en presència; causa d'un desavantatge cronològic, molt difícil de recuperar.

Els fets són clars, evidents. Mentre Carles Martell, després de vint anys de lluita ferotge i cruel, aprofitant-se d'un moment d'anarquia sarraïna, deslliura la Septimània i la Provença; Alfons I, baixant d'Astúries i valent-se del mateix desgavell enemic, entra en terres de Lleó i de Castella, i dóna l'empenta cabdal i una important extensió al seu reialme. De manera que contemporàniament, la línia de resistència sarraïna segueix vacil·lant, poc sostinguda al llarg del Duero; i arriba, en canvi, en lluita aferrissada, i a través de la nostra terra, a l'interior de la Gàl·lia. Retard inicial que ja no es compensarà, i que junt amb els altres factors, fa que la corba que assenyala els límits de la reconquesta sigui sempre retardada a l'est. Toledo és presa gairebé al mateix temps que Tarragona, i la conquesta d'Andalusia és contemporània de la del regne de València. Configuració i relleu geogràfics i desnivell cronològic — espai i temps — concorren conjuntament a una mateixa resultant, la impossibilitat de l'hegemonia catalana peninsular.

Un cop afermats els reialmes cristians que sortiren de la reacció que inicià la reconquesta, una altra consideració geogràfica coadjuva també al predomini de Castella: la posició central, la millor per a fer d'aglutinant i fixar els nuclis de l'entorn. Remarca Bainville, en la seva història, com en l'estat de dissolució i anarquia en què caigué la Gàl·lia quan s'enfonsà l'autoritat dels carolingis —

esgotada per divisions i lluites, i un esforç desproporcionat per a refer l'imperi —, els Capets, caps d'un petit Estat reduïdíssim, esdevingueren el nucli al voltant del qual s'anà formant la unitat francesa, en gran part per la qualitat de cenyir llurs objectius a llurs possibilitats, i l'avantatge de dominar el centre del país. Quelcom força semblant trobem a Castella. Sobretot, després que la conquesta de Toledo aferma un estat territorialment gran i central, quan Alfons VII, el marit de la catalana Berenguera, dona de cor i de seny, es fa proclamar Emperador, comença el període en què els procediments polítics més complexos — casaments, aliances, tractes, lluites — són posats al servei del gran avantatge que representa la posició central.

Cal fer justícia als homes de la Castella de l'edat mitjana, d'haver sabut, com els Capets, treure un bon partit de la seva posició. Potser sigui perquè aquesta mateixa defineix concretament l'objectiu principal; però és el cert que Castella tingué una política continua i cenyida. En canvi l'esforç català, indubtablement heroic, no resultà eficaç, perquè fou tristament esgarriat i dispers, servint moltes vegades la seva ardidesa només com a auxiliar en la consecució de les finalitats dels altres. Quan aquells catalans emprenen una política definida, i es mouen per un ideal propi, quasi sempre l'ambició és desproporcionada als mitjans de realitzar-la.

A l'entorn del territori estricte ja l'esforç es desvia en dues direccions oposades. Hi ha el moviment natural de la reconquesta envers el sud, no limitat a l'expansió en la pròpia zona d'influència, sinó també com a cooperadors en escenaris ben allunyats. Per altra banda hi ha l'eixamplament, sobretot polític, cap al nord. A desgrat de les divisions segellades pels testaments reials, el primer amor pel migdia francès no és mai abandonat. D'aquestes condicions en deriven lluites contínues d'orientació contrària. És demostratiu el curt espai de temps que transcorre entre dos fets cabdals en els quals prenen part amb sort diferent les nostres armes: tant sols un any separa la batalla de les Naves de la tràgica sorpresa de Muret.

Catalunya és un recó de terra obert, abocat a la mar. Era, per tant, forçós que, ultra l'expansió per les fronteres de la terra, els catalans aspiressin a la influència marítima. Incitació forta dels camins de la mar, que encengueren el somni de l'hegemonia mediterrània! Bella i alta ambició difícil de realitzar! Tendència natural que ve de lluny; no és un fruit barroc de la plenitud, la qual, però, l'aferma amb més esclat. En les narracions dels historiadors àrabs es descriu com el comte Sunyer d'Empúries — quan encara els petits comtats depenien de la sobirania franca — atacà Almeria amb uns quants vaixells, conquerint

un valuós botí, la mateixa Almeria que més tard Ramon Berenguer IV ajudà a Alfons VII de Castella a pendre, manant l'esquadra que contribuí a assetjar-la. Sovintegen, tot al llarg de l'edat mitjana, les expedicions marítimes; i són elles les que porten — en aquest punt, per cert, amb un objectiu ben raonable i fecund — Ramon Berenguer III a Mallorca, ja abans de la conquesta definitiva. Més tard, amb la major puixança, l'ambició pren més gran volada; i són les lluites i els conflictes de Sicília i de Nàpols, sense que cap lligam ètnic, cap possibilitat d'emmotllar al propi pensament poblès treballats des de segles, pugués infondre l'esperança de reunir-los en una nacionalitat estable. I després, en el pendent, vénen les gestes purament aventureres, infecundes i desagnants com l'expedició a Orient.

Sempre, des dels inicis més remots de la nostra formació, la Mediterrània i el «Llevant» dels vells cronistes han estat una suggestió irrefrenable. Encara, com a signe simbòlic, en plena epopeia americana, Carles V s'embarca a Barcelona per conquistar Tunis, i més tard ho fa també En Joan d'Àustria abans de la victòria de Lepant. Però així com el navegant genovès i els aventurers que en seguiren la ruta, saltant per damunt una mar inconeguda, donaren a Castella amples i riques terres verges, fàcils a l'empremta, en canvi tot l'esforç de Catalunya anà esgotant-se amb l'ambició de dominar la mar breçol de la civilització, i les terres pastades per la Història que l'enronden. Dolorosa dispersió d'energies, glòria esclatant, però fugidora, com foc d'encenalls! Sembla com si la mateixa culpa que Bainville retreu als carolingis, de gastar-se en l'afany de refer l'imperi, hagués perdurat en aquest recó de terra lligat al destí de Carlemany, deixant-hi com empremta original, com averany dissortat, l'ambició d'una grandesa impossible i esgarriada.

Els camins de la mar, oberts a l'aventura, ho són també a la civilització. L'intercanvi mediterrani donà al nostre poble en l'edat mitjana un afinament de cultura que no té paral·lel en el centre, matriu d'homes més cantelluts, més primaris i ferrenys. Potser des d'un punt de vista polític, en un moment de formació, de conquesta, sovint d'usurpació, més ens hauria valgut un Alfons VI de Castella, dreturer i decidit, desagraït i astut, o un Alfons I d'Aragó, irat, violent i batallador, que el fidel i polit Berenguer, el qual retrata el *Mio Cid* en el captiveri dient que *alegre es el Conde, e pidió agua a las manos*, abans d'estranyar-se ingènuament que fos tant estricte complidor d'allò que prometia i esclau de la paraula donada.

Des dels primers temps, els nostres Comtes estan en relació constant amb

les ciutats italianes. Ramon Berenguer visita personalment Gènova i Pisa, per tal d'establir lligams comercials. Més tard l'obsessió italiana s'intensifica, i de retop la nostra cort s'engalana amb les magnificències del Renaixement, la cultura es fa viva i densa, i entra al fons del poble un llevat d'humanisme.

Potser per aquesta comprensió humana, per una major sensibilitat de cultura, per un sentiment innat de justícia, per una manera d'ésser pròpia, en tot el període formatiu de l'edat mitjana, els catalans ofereixen repetits exemples de generositat, no correspostos, la qual cosa, si bé els dóna una noble aurèola moral, en canvi representa un afebliment positiu des del punt de vista realista.

La generositat la trobem igual en la lluita que en la política. Ben sovint, i en els moments cabdals sempre, les armes catalanes cooperen en les empreses contra els sarraïns, i en camps de batalla allunyats, ben excèntrics als nostres objectius propis. No sols en les aliances defensives més justificades, com a les Naves de Tolosa, on la perícia estratègica de l'empordanès Dalmau de Creixell assegura amb la victòria — segons els mateixos historiadors espanyols — el predomini de Castella damunt els altres nuclis peninsulars; és també a les empreses ofensives, com la conquesta d'Almeria per Alfons VII, com la de Sevilla per Ferran III. Mai els catalans no escatimen el generós concurs. I com a recompensa s'enduen quant més un trofeu simbòlic, com les portes d'Almeria, que Ramon Berenguer col·locà al portal de Santa Eulàlia, i molt sovint no altra cosa que l'íntima alegria de l'obra acomplerta.

També en el caire polític és igualment constatable una facilitat en el donar que algunes vegades arriba a semblar inconsciència. És representativa la donació de Múrcia a Castella pel rei En Jaume, malgrat que pel pacte de Tudela entre Alfons VII i Ramon Berenguer estava inclosa en la que podríem dir-ne zona d'influència catalano-aragonesa; cessió feta amb tanta bona fe, que en recórrer uns anys més tard el rei les terres murcianes es complau de la seva prosperitat, anotant en la Crònica: «car havíem tan gran alegria de llur bé, com si fossin nostres».

Mai els catalans, ni en els moments de màxim perill, foren correspostos amb una lleial generositat semblant. En les hores més crítiques, no pogueren refiar-se dels seus mateixos confederats. Hi ha un moment en la nostra història en el qual l'heroica defensa té una grandesa llegendària. Quan el rei de França, Felip l'Atrevit, envaeix Catalunya, Pere II es veu obligat a defensar desesperadament la terra, sacrificant en les collades pirenenques un exèrcit purament català, format principalment per escamots de braus empordanesos. L'epopeia

és aferrissada i magnífica, la lluita portada fins a les resolucions extremes, la destrucció d'allò que pot ajudar l'enemic, com per exemple la crema de Perelada per Rocabertí. Quan després d'interminables vacil·lacions arriben a la fi els aragonesos, Girona, assetjada, està a punt de caure; però la desmoralització per la resistència insospitada, els estralls de l'epidèmia, i les victòries a la mar ens asseguren una decisió favorable. Triomf degut exclusivament al braó dels catalans, perquè havent demanat Pere II, davant la imminència de l'allau francesa, l'ajut de Sanç de Castella, en virtut de pactes i compromisos ferms, aquest no compareix, excusant-se en fútils pretextos.

Així, per una sèrie de factors complexos, la majoria dels quals no són imputables a la voluntat dels homes, Castella té assegurada, en el moment de la reunió dels nuclis peninsulars en una monarquia única, la preponderància hegemònica, que els fets i les evolucions de l'edat moderna — grandesa europea de la casa d'Àustria, descoberta d'Amèrica, centralització i enfortiment dels Estats — afermen definitivament, esvaint tota possibilitat catalana d'influència directora. Però si no altra cosa, les lluites aspres han constituït un esforç secular, que va fixant els caràcters nacionals. Semblaria que tantes fluctuacions, tantes esperances fallides, tants cops d'atzar advers, poguessin ésser causa de dissolució ètnica, de la pèrdua de tot lligam col·lectiu. Però com que el poble tenia el nirvi tivant, el tremp fort i l'arrel arrapada a la terra, l'efecte ha estat, contràriament, de concentració. Pot aplicar-se a aquest llarg procés la imatge amb què Chesterton defineix la acció d'Eduard el Gran, d'Anglaterra. Quan aquest morí lluitant en el camp de batalla contra el escocesos rebels, féu que gravessin a l'epitafi, per fer perdurable la seva grandesa, que havia estat «el martell dels escocesos». I diu Chesterton: «Martell ho fou, però en un sentit directament oposat a la seva intenció, puix que en lloc de trencar-los, els uní, forjant-los en l'enclusa, com una espasa». Aquesta resultant, freqüent en els conflictes en què la força vol imposar-se als sentiments naturals, és el fet que sobresurt de la nostra història. Les invasions i les lluites, les injustícies i les penes, les ambicions de destrucció, han estat també altres tants martells, que, contra la seva voluntat negativa, han concentrat i aglutinat el nostre poble, fixant-lo damunt la vella terra pairal, i forjant — com a cops de ferro s'afina el ferro roent — un esperit i una consciència.

CARLES PI I SUNYER

La depreciació de la pesseta

El problema dels canvis

Malgrat tota la reacció que en la ciència i en la pràctica s'ha produït en contra de l'escola lliberal en Economia Política, la llei de l'oferta i la demanda, essencial en el lliberalisme econòmic, continua essent el fonament indestructible de molts fenòmens. Un d'aquests és el dels canvis estrangers.

El moviment de mercaderies produït pel comerç, fa que els diversos països hagin de fer pagaments i cobraments entre si. Com seria una veritable casualitat que el valor de les mercaderies rebudes per un país d'un altre fos igual al de les que el primer país ha enviat al segon, d'ací que, feta la compensació d'una part dels valors girats, quedi un dels països en la situació de deutor o creditor respecte de l'altre. Prescindim de complicar el problema amb l'existència d'altres països, també creditors o deutors dels dos considerats, per la intermedi dels quals podrien fer aquests el pagament dels seus deutes.

Suposem, com a primera hipòtesi, el cas, avui poc freqüent, que els països dels quals parlem siguin tots dos països de patró or funcionant amb completa efectivitat.

Els comerciants del país A, que hagin comprat mercaderies al país B, arribat el moment de pagar-les buscaran els comerciants venedors del seu propi país i els compraran els seus crèdits contra el país B. Aquests crèdits, representats per efectes comercials, els serviran per saldar el seu deute envers B.

Si els crèdits i els deutes d'un país contra un altre fossin d'igual valor, es compensarien, i el fenòmen del canvi no apareixeria, o si aparegués, no seria degut a aquesta causa.

Mes si el que es deu és diferent del que s'acredita, aleshores els comerciants del país A, que han de fer pagaments al país B, abans d'enviar-hi or, única moneda que s'admet en el comerç internacional, oferiran per un crèdit contra el país B de 100 unitats monetàries, quelcom més, per exemple, 101 unitats monetàries equivalents (101 francs per un xec de 100 pessetes).

La llei de l'oferta i la demanda començarà de jugar, i segons siguin molts o pocs els crèdits contra el país B i els deutes contrets envers l'alludit país, els efectes representatius dels esmentats crèdits assoliran més o menys valor i el fenòmen del canvi haurà aparegut.

Havent suposat països de patró or, la prima que pagarà el que vulgui comprar un crèdit (si els crèdits són inferiors als deutes), o la pèrdua en què consentirà el que vulgui vendre un crèdit (si els deutes són inferiors als crèdits) tindrà un límit: en quant la prima que hagi de pagar el que desitgi comprar un crèdit, iguali o sobrepugi lleugerament les despeses de transport i assegurança que hauria de pagar per fer la tramesa en or del seu deute, el canvi no pujarà, ja que tothom preferirà aquesta última forma de pagament. S'haurà aconseguit el que s'anomena *gold point*.

Si els dos països considerats o almenys un d'ells viuen sota un règim de paper moneda, en què no es pugui disposar d'or, aleshores la regla anterior no funciona i el canvi pot créixer indefinidament. Els exemples del marc paper i del ruble soviètic ens diran els límits a què es pot arribar.

El problema que fins ara hem procurat presentar en la seva major senzillesa, prescindint d'altres factors que el compliquen, té, no obstant, una major complexitat.

El ròssec deutor o creditor que es produeix en un país respecte als altres a conseqüència del seu intercanvi de mercaderies constitueix el que s'anomena la seva balança comercial. Quan un país importa per un valor superior al que exporta, la seva balança comercial es diu que li és desfavorable, i això influeix en què els canvis també li siguin desfavorables.

Recíprocament, quan un país exporta més que importa, la seva balança comercial li és favorable i els canvis són al seu favor, és a dir, la seva moneda tendeix a cotitzar-se amb prima.

La balança comercial, favorable o desfavorable, no és suficient per explicar el fenomen del canvi. Podríem trobar països amb ròssec contrari i amb el canvi al seu favor i viceversa. I és que cal tenir en compte altres factors que també juguen en el problema.

Si un país paga nòlits per al transport de mercaderies a un altre país, l'utilitzar la marina d'aquest i pagar-li els dits nòlits, equival a una importació amagada.

Si assegura les mercaderies a companyies estrangeres, en pagar les primes a aquestes, el resultat és el mateix que si hagués importat productes d'un altre país. Si els rendistes tenen valors estrangers, el cobrar els cupons i entrar, per tant, en el país el seu import, fa el mateix efecte que una exportació.

Si un país és visitat per turistes estrangers, els diners que aquests deixen equivalen, pel que fa referència als canvis, a una exportació.

Si un país estableix indústries a un altre, el portar-hi els seus capitals equival a una importació, i el cobrar els beneficis a una exportació.

El conjunt de tots aquests fets (comerç, nòlits, assegurances, turisme, etc.) constitueix la balança de pagaments, la qual té decisiva influència en el fenomen del canvi.

I encara per sobre d'això juguen altres fets econòmics i influències psicològiques, produïdes per fets polítics o socials, les quals donen lloc a moviments d'especulació. Com a exemple d'aquestes influències podríem posar les cotitzacions de la pesseta durant la insurrecció cubana i la guerra amb els ianquis, en les quals dates les bones o dolentes notícies reaccionaven immediatament en les cotitzacions. El mateix ha passat en algunes de les recents conferències internacionals, influint en el canvi del franc les impressions falagueres o pessimistes que es tenien sobre l'èxit o fracàs de les negociacions.

El canvi espanyol

El problema que s'anomena de la pesseta malalta té una llarga història. Agreujat en l'època de les guerres colonials de Cuba i Filipines, millorat amb les enèrgiques mesures de sanejament econòmic de Fernàndez Villaverde, de situació brillant, si bé momentània, gràcies a les excepcionals condicions en què estigué Espanya durant la gran guerra de 1914, ha tornat en els últims anys a extrems ben perjudicials per a l'economia del país.

El fet que països amb els quals estem en íntima relació comercial (França, Itàlia, Alemanya) estiguin en pitjor situació que nosaltres, ha impedit que molts es donin compte de la importància dels fets, mes les cotitzacions dels dòlars, en les nostres Borses, única moneda important que ha retrobat la paritat amb l'or, són prou per advertir-nos l'existència del mal i de la seva intensitat.

El dòlar americà equival a la pa ra 5,18 pessetes. Doncs bé, les cotizacions mitjanes de l'any 1923 i 1924 són les següents:

1923 —	gener	6,38	1923 —	novembre	7,66
"	febrer	6'38	"	desembre	7,67
"	març	6,61	1924	gener	7,86
"	abril	6,52	"	febrer	7,88
"	maig	6,58	"	març	7,40
"	juny	6,74	"	abril	7,28
"	juliol	6,98	"	maig	7,28
"	agost	7,34	"	juny	7,45
"	setembre	7,35	"	juliol	7,495
"	octubre	7,40			

La puja ha estat constant amb l'excepció de març, abril i maig d'enguany, si bé en els mesos de juny i juliol torna a emprendre el camí ascendent.

Si els francs estiguessin a la par amb l'or, el nostre canvi amb França estaria oscillant al voltant de 150 en lloc de 40 que ara cotitza. Si així fos, potser la gent s'adonaria més del mal que tal situació produeix a l'economia espanyola i especialment a la catalana, ja que Catalunya és el país de l'Estat espanyol que compra per més valor als Estats Units, per ésser la principal importadora de cotons i d'olis minerals. L'any 1922, any d'escassa importació i de preus relativament baixos, en la fibra tèxtil ja anomenada, entraren al port de Barcelona 64.323 tones de cotó americà. Prenent com a base de càlcul el preu del Fully Good Midd a 7'58 pessetes el quilo, s'han hagut de pagar pel cotó importat 230.276,340 pessetes. Això estant el dòlar a 6,45, canvi mitjà de 1922. Si el dòlar hagués estat a la par, això és, a 5,18 solament, s'haurien hagut de pagar 184.935.107 pessetes per la mateixa quantitat de cotó.

Per tant, més de 45 milions de pessetes han hagut de pagar els cotonaires catalans només per depreciació del nostre signe monetari.

Les cotitzacions de les divises estrangeres en el nostre mercat, principalment les divises sanes, proven que la pesseta està depreciada, tenint en compte que les cotitzacions són una relació entre valors, i, per tant, l'alça d'una moneda estrangera tant pot indicar la millora econòmica del seu país com l'empitjorament del nostre. En molts dels moviments soferts en els últims anys, no han estat el dòlar ni la lliura els que han pujat, sinó la pesseta la que ha baixat de valorització.

Per què baixa la pesseta?

El contestar aquesta pregunta obliga a donar unes quantes xifres. Procurarem que siguin solament les necessàries amb l'objecte de no cansar els nostres llegidors.

Comencem per la inflació fiduciària.

En 1913, o sigui abans de la gran guerra, circulaven bitllets per valor de 1.931 milions de pessetes, dels quals només n'estaven garantits per or 596 milions, o sigui el 31 per 100.

Amb motiu de la situació especial a què ens portà la guerra, a fi de desembre de 1917, malgrat que la circulació fiduciària, havia pujat a 2,798 milions, els bitllets estaven coberts per or en la proporció de 73 per 100, ja que l'encaix del metall groc havia pujat a 2,055 milions. Des d'aleshores el valor dels bitllets emesos ha anat augmentant i el tant per cent de cobertura ha anat baixant, arribant a 58 per 100 en finir el primer semestre d'enguany, ja que l'encaix or era en aquesta data només de 2,534 milions i la circulació es xifrava en uns 4,350 milions.

Ens equivocaríem si en estudiar aquest aspecte del problema ens fixéssim només en el tant per cent de cobertura i en la xifra dels bitllets en circulació.

La inflació és molt més considerable, ja que una veritable inflació constitueix el deute flotant del tresor, deute que no solament no ha disminuït en els darrers temps, sinó que ha continuat augmentant.

Indiquem a continuació, en milions de pessetes, el valor de les diverses emissions en vigor, i els seus respectius venciments:

4 novembre	1924	978,1	milions
1 gener	1925	1255,0	"
4 febrer	1927	1095,3	"
15 abril	1928	700	"
		4028,4	

Donada la lentitud amb què disminueixen les despeses públiques, malgrat totes les prometences i el seguir oberta la sagnia del Marroc, res més lluny que pensar en què als seus respectius venciments puguin ésser pagades aquestes emissions de deute públic a breu termini i molt serà si no se'n fan de noves.

I si afegim a això la circulació de moneda de plata, bona i falsa, d'un valor nominal molt superior a l'efectiu, segons les cotitzacions de l'esmentat metall, constituint així una nova circulació fiduciària, tindrem una idea de l'enorme inflació que fa que el nostre index-number general de preus estigui en abril d'enguany a 184 (1913=100, últim detall conegut), havent estat només 172 l'index mitjà corresponent a l'any 1923.

A aquesta inflació ens porta també la liquidació dels pressupostos de l'Estat, presentant dèficits importantíssims en els últims anys, com ho proven les següents xifres.

1919-20.	496	milions de dèficit
1920-21.	692	" " "
1921-22.	1297	" " "
1922-23 (provisional) . . .	920	" " "

Vegin-se, per fi, els ròssecs contraris de la balança de comerç que d'una manera constant vénen produint-se des de 1920.

Any 1920.	405	milions
" 1921.	1249	"
" 1922.	1643	"
" 1923.	1467	"

Ja hem dit abans que la balança de comerç és solament un element de la balança econòmica, o de pagaments i cobraments, que és la veritablement important en l'estudi del problema dels canvis.

Investigacions sobre aquesta balança no en coneixem més que dues: una continguda en l'obra de Mr. Théry, "Le probleme du change en Espagne", corresponent a 1900, i l'altre publicat en el mateix any pel Foment del Treball Nacional, referint-se a dades de l'any 1899.

Els dos estudis resulten quelcom contradictoris, ja que mentre el primer troba un ròssec de 37 milions favorable, el segon troba 33 milions contraris. La diferència entre ambdues xifres és només de 70 milions entre els dos estudis. Cal tenir en compte que aleshores la balança comercial presentava només un dèficit de 10 milions, i, per tant, els altres factors que juguen en el problema podien influir fàcilment en el resultat final.

Amb els dèficits enormes d'ara la influència de les altres partides que constitueixen la balança de pagaments i cobraments sobre el ròssec definitiu, deu haver minvat. I encara que per la inflació de preus de les coses i dels serveis aquestes partides o algunes d'elles puguin haver augmentat en les seves xifres, això succeirà, tant en l'actiu com en el passiu de la dita balança.

Amb la repatriació de valors espanyols situats a l'estranger i compra de valors estrangers pels espanyols, i suposant que la relació de les altres partides no hagi variat gaire, podrem assegurar que el ròssec contrari de la balança econòmica deu ésser menor, encara que no gaire, que el ròssec contrari de la balança de comerç. Per tant, segueix la influència d'aquest ròssec en la depreciació de la pesseta.

Hem establert amb això sintèticament, el quadro diagnòstic de la circulació monetària. Vegeu ara el pronòstic i la terapèutica.

L'esdevenidor de la pesseta

Sempre és aventurat fer pronòstics, però ens ha de servir de guiatge la consideració que, mentre persisteixin les causes persistiran els efectes, i en les causes no s'hi veu una millora efectiva per ara.

S'ha fet alguna cosa en la disminució de despeses i en l'augment d'ingressos (si bé aquest últim no és fàcil que continuï), però mentre duri la guerra del Marroc no s'aconseguirà acabar amb els dèficits del pressupost i, per tant, ha de continuar la inflació. En el comerç exterior les perspectives no són tampoc gaire falagueres. L'estat de la nostra indústria no ens permet d'esperar en un augment de les exportacions de gèneres manufacturats. En cereals, més aviat haurem d'ésser importadors per omplir el buit de les nostres collites deficitàries. En la qüestió dels vins, la tendència i la situació del món no fan probable un augment de consum exterior. Pot fer-se alguna cosa en minerals, més no ha de compensar les altres partides. En canvi, les conseqüències dels tractats de comerç concertats i dels que van concertant-se fan esperar un progrès en les importacions de productes estrangers. L'últim conveni amb Alemanya, amb la conseqüent supressió del coeficient de moneda depreciada, ultra representar un perill per a les indústries biscaïna i catalana, pot donar lloc, si millora la situació internacional del Reich, a una veritable invasió de productes alemanys.

Amb el grau de depreciació a què ha arribat la pesseta, fóra una bogeria seguir una política de desinflació enèrgica per portar-la a la seva paritat or. Elevar

molt més el tipus de descompte, equivaldria a acabar de fer difícil la vida econòmica del país, i fer jugar les reserves or del Banc d'Espanya, portaria a una emigració del metall groc.

Una acció en aquest últim sentit, només seria possible si la inflació fiduciària hagués desaparegut i els dèficits de la nostra balança fossin molt més petits del que ara són i hi hagués l'esperança que poguessin convertir-se, aviat, en ròssecs creditors.

Cap d'aquestes condicions es compleixen en la nostra economia i, per tant, cal abandonar, per ara, la idea de llançar or a la circulació, idea que per algú ha estat proposada, ja que en virtut de la llei de Gresham l'or emigraria i perdriem lúnica esperança que un dia pugui millorar la nostra situació monetària.

Per ara cal acontentar-se només amb buscar l'estabilitat dels nostres canvis, evitant els perjudicis que al comerç exterior reporten les contínues oscillacions en la cotització de les principals divises estrangeres.

Per exercir alguna acció en aquest sentit podria començar d'utilitzar-se el previst en la base setena de la llei d'ordenació bancària presentada per En Cambó com a ministre d'Hisenda.

En aquesta base, segons paraules del seu autor en el discurs pronunciat el dia 26 d'octubre de l'any 1921, "s'anuncia la possibilitat d'una intervenció del Govern en la regulació del canvi internacional i del mercat monetari i es fixen normes i es donen facultats a l'Estat i s'imposen deures al Banc d'Espanya per si aquella eventualitat es produeix".

Entre les diverses obligacions que s'imposen al Banc d'Espanya en compensació de la pròrroga del seu privilegi hi ha la de separar anualment dos milions de pessetes dels beneficis obtinguts i amb ells formar una reserva especial que es destinarà, quan es cregui oportú, junt amb les quantitats que aporta l'Estat, a exercir una acció interventora en el canvi internacional i en la regularitat del mercat monetari.

La forma que haurà d'adoptar aquesta acció interventora no ho diu la base setena, i és lògic que no ho digués donada la incertitud que regnava en els temps que fou escrita. Vistes ara les corbes seguides per a les cotitzacions de les divises, vistes les conseqüències sofertes per Anglaterra en voler restaurar la paritat amb l'or per a la lliura esterlina, potser ha arribat el moment de fer alguna cosa.

Així devia entendre-ho el Directori quan per R. O. d'11 de març últim demanà al Consell Superior Bancari que li presentés un pla de política econòmica sobre canvis internacionals, en el qual s'apreciés si era arribat el moment d'apli-

car la base setena de l'article i de la llei d'Ordenació bancària, abans alludida.

En resposta a tal requeriment, el dit organisme oficial ha publicat una Memòria en la qual, si bé molt somerament, es tracten aquestes matèries, concretant-se l'informe en unes conclusions que procurarem resumir.

Comença per afirmar-se que la condició prèvia per restablir el valor del nostre signe monetari consisteix en una nivellació dels pressupostos, amb reducció de les despeses del Marroc i en la millora de la balança de comerç, fent desaparèixer el ròssec contrari de la balança econòmica.

Mentre això no s'aconsegueixi l'intent d'influir en el canvi exterior per a la utilització de l'or que posseeixen l'Estat i el Banc d'Espanya, només portaria a fer perdre la gran reserva que aquest or representa i a allunyar, per tant, la resolució definitiva del problema. Als mateixos perills portaria la celebració d'un emprèstit or.

Fora de l'esmentat, cap altra mesura proposa, en realitat, el Consell Superior, ja que l'afavorir l'ús dels xecs per disminuir la circulació dels bitllets i el que el Banc d'Espanya acudi a les Cambres de compensació amb el mateix objecte ha de produir una acció tan lleu i llunyana que no val la pena de detenir-s'hi.

En canvi, escapen a la consideració de l'organisme informador els greus perjudicis que sofreix el comerç espanyol per les contínues, i amb freqüència accentuades oscillacions dels canvis.

Descomptada la possibilitat d'una deflació monetària ràpida i enèrgica, haurien d'estudiar-se, almenys, els mitjans d'arribar a una certa estabilització de la pesseta, a una paritat de l'or, no molt llunyana, de la que representa la cotització del dòlar a 7,40.

La compra o venda de divises estrangeres, segons els moments, potser fins i tot, si l'ocasió fos oportuna, contraure petits emprèstits exteriors en lloc d'emetre Bons del Tresor en el mercat interior, serien mitjans per anar corregint les fluctuacions que de vegades es produeixen en períodes curts.

Amb això s'aconseguiria, de passada, no disputar diner a la indústria privada, que avui, en demanar al públic els diners que necessita per a la millora del seu utillatge industrial, troba un formidable competidor en l'Estat, que en un paper de tanta seguretat com els Bons del Tresor ofereix el 5 per 100 d'interès i fins primes de l'1 per 100. S'ha de tenir en compte que una millora del nostre utillatge industrial és indispensable perquè disminuint les importacions i augmentant les exportacions millori l'estat de la balança comercial espanyola i amb ella la cotització de la pesseta.

Una altra mesura que influeix en l'estabilitat dels canvis és l'afavorir la creació d'un mercat de moneda a termini. Com es recordarà, les disposicions del Directori sobre les monedes estrangeres no anaven pas per aquest camí.

Un actiu mercat a termini de divises, ultra evitar enormes perjudicis als comerciants que compren a l'estranger primeres matèries o productes manufacturats, contribueix en gran part a esmortuir la intensitat de les oscillacions en els canvis.

Pot ésser, per tant, aquesta mesura un coadjuvant en la política d'estabilització que proposem.

Totes aquestes orientacions i una política d'extrema austeritat en el pressupost, amb l'acabament immediat de la guerra del Marroc, és l'únic que per ara pot fer-se per millorar la situació del canvi internacional de la pesseta.

J. M. TALLADA

Valor i situació de l'art primitiu i de l'art adult

L'art adult comparat [1]

I bé, podrem ara dir quina és la naturalesa d'aquest realisme, d'aquesta plasticitat pura que trobem al cim evolucionat del primitivisme? Hom no defineix ni descriu la plasticitat de millor manera que presentant l'obra d'art mateixa. No tenint gairebé res de comú amb la lògica discursiva, el seu contingut és molt difícil d'explicar amb paraules: es percep amb els ulls del cap enfora i es pensa amb els ulls del cap endins, cordialment endins. Així i tot, per no quedar-nos curts, veurem de definir o explicar al nostre entendre i només que aproximadament la virtut de la plasticitat.

Una definició succinta com convindria per a no fer-nos pesats, per fer més bonic, podria ésser aquesta: Des del punt de vista de l'artista, la plasticitat seria com la revelació en l'objecte d'una quantitat fabulosa i densa de vida transcendental pellada de qualitats materials. La tasca de l'artista aleshores serà la de traduir per a l'enteniment ,en general més dispers, del públic, almenys aquestes qualitats materials, ja de sí prou transparents i parladores.

Però això no ens pot satisfer. Procurem, doncs, anar més lentament i en conseqüència endinsar-nos més en l'exploració de la naturalesa de la plasticitat. Comencem per posar un exemple culminant de plasticitat: la figura màxima de *La Transfiguració* de Raffaelo (fig. 21). Intentem ara indagar les causes del seu meravellós efecte plàstic, tan convincent. (2) Serà tal vegada el cànon de formes grec el que aquí ens emociona? Aleshores interroguem l'art grec, les *Parques del Parthenon*, germanes d'aquesta dona rafaelesca (fig. 22). Tant en aquelles com en aquesta, sembla ésser l'expressió de vida la causa del meravellament. Però se'ns acut pensar que aquesta expressió de vida l'assaborim també en la plasticitat

1) Cf. L'article del número anterior sobre *L'art primitiu*.

2) Els gravats que il·lustren aquestes ratlles són, contra la nostra voluntat, per raonsde premura, imatges deficients; però encara que fossin perfectes no donarien idea ni aproximada de la valor dels originals. Cal acceptar-les només que com a referència.

tan precària i sovint nulla dels primitius, i àdhuc en moltes obres literàries, mentre que aquí, en la figura rafaelesca, inquirim particularment la naturalesa del plàstic evolucionat. L'expressió aquí en les *Parques* i en la dona rafaelesca és d'altre gènere o, per millor expressar-nos, és, ultra l'expressió de vida, una expressió més furgadora la que hi gustem. Serà aquest suplement d'expressió el que hi pugui afegir la perfecció tècnica o la major amplitud d'estil? Tampoc, perquè aquí tenim un Greco (fig. 23), de tècnica més aviat grollera, que també ens impressiona intensament per la seva plasticitat. Heu's aquí, en canvi, una obra de tècnica perfecta i d'estil ample i robust (fig. 24), que no diu res al nostre sentiment del plàstic. Així, doncs, serà tal vegada que la dona rafaelesca reuneix les condicions de bellesa facial, de proporció i de línies que el gust de la majoria de la gent ha consagrat i que cerca eròticament en la figura humana? Això implicaria la subjecció de la plasticitat al sensualisme més terrassà i a la convenció; seria l'anorreament de la plasticitat. Un poble, una època que, com pot molt ben succeir, com ja ha succeït (3), estimi per fas o per nefas una altra llei de proporcionalitat, unes altres característiques facials, unes altres inflexions linials diferents de les que avui dominen en el gust, hauria de destruir, d'avorrir o desentendre tot el classicisme. Afortunadament els fets surten al pas d'aquests absurds, revelant un altre més incommovible sentiment estètic entre els humans.

En efecte, el que hom comunament entén per bellesa, la bellesa canònica, no té relació amb el fenomen estètic. Aquesta intrusió del concepte de bellesa en l'art plàstica és quelcom d'anàleg a la intromissió del sentimental, del fantasmagòric i del malaltís en la poesia escrita. Quan aquests sentiments abusius puguin reeixir, no passaran mai d'accidents en l'obra d'art, la qual ve informada per quelcom de superior a aquestes contingències tan subjectives, tan miserablement subjectives, sobre tot des del punt de vista plàstic, el qual és pura objectivitat. Ni la tradicional bellesa, doncs, ni cap altra bellesa de caràcter hedonístic, per elevada que sigui, pot regir l'obra d'art plàstica, la vàlua de la qual, l'essència de la qual és immanent en l'objecte i apriorística per respecte a la realització materialment artística. La figura rafaelesca (fig. 25) suara citada no és pas la més digna, ni és el personatge principal de la composició, ni el seu paper ni la seva actitud són altra cosa que inoportuns i ridículs, ni tampoc la seva bellesa física és superior a la del Crist o a la de l'altra dona que es veu en aquesta escena: no obstant, ella és la figura principal, la més plàstica de totes, la més *bella*, si hom vol, pel nostre judici desinteressat.

Un altre exemple, menys *bell* i potser més emocionant: un dels bous escorxats

3) A l'Hotentòcia, per exemple.

pintats per Rembrandt (fig. 26). Aquí ja no hi ha ni tan sols la vida biológica, ara assassinada per la golafreria. Serà, doncs, el sensual, en aquest cas, la golafreria, l'evocació de les suculentes costelles rostides i dels tendres palpissos que poden ésser tan sàviament condimentats i que es desprendrien d'aquesta magnífica carcassa com les figues panxones de la figuera setembrina, ço que li donaria tan meravellós prestigi? No: els inapetents, els vegetarians recalcitrants, admiraran aquesta pintura i la fruiran igual que els altres mortals, si és que entenen en pintura. I si algú en dubtés encara, li oferiríem la representació artística de dos models universalment lletjos en la realitat immediata i grandiosament transfigurats per l'artista, sense abstencions ni estilitzacions ni embelliments artificiosos (figs. 27 i 28). Per què aquestes figures, que quan podem freqüentar-les i abraçar-les, quan podem haver-ne el màxim, el més directe coneixement en la realitat del nostre viure quotidià, les despreciem, les trobem repugnants o inexpressives, ara que ens són donades per l'artista, copiades quasi literalment, sense disfressa, ni simbolisme, ni fantasia prestigiosa, ni estilització, meravellen de tal manera i majorment les intel·ligències més despertes, més penetrants i exigents?

Hom ha dit que la causa d'aquest meravellament és l'expressió de vida—no precisament de vida biològica, sinó de vida universal, de vida latent en totes les coses, per inanimades que semblin des del punt de vista fisiològic. Però això no explica res: és, al contrari, una petició de principi. Perquè el que justament ens preguntem, davant de l'obra d'art plàstic, és d'on ve i què significa aquesta elevada sensació de vida còsmica que experimentem davant dels objectes representats més o menys fidelment per l'artista, reconeguts sempre com la imatge indubtable de les coses, i la vida dels quals, fora de l'obra d'art, en la realitat palpable, allí on l'hauríem de poder experimentar millor, no sabem pas veure ni sentir?

No oblidem que ara ens referim a l'obra d'art purament plàstica, a l'art de la Grècia, a l'art del Renaixement, a l'art dels Impressionistes, tres etapes de l'art objectivista que no deixa mai d'ésser un atorgament creixent de crèdit al testimoni retinià. Estem lluny ara, per un costat, del conceptisme primitiu dels nostres passats; per l'altre costat, del primitivisme modern, tan idealista; lluny sobre tot del Simbolisme líric, fantasiós o musicista; del cerebralisme, de l'esoterisme, del bizantinisme, de l'ergotisme exacerbat i quasi morbós de les petites escoles i subescoles post-impressionistes. Havem, doncs, de saber i entendre que en inquirir ara la condició i virtut de l'obra d'art no ens referim a res de moral, ni de sensual, ni de religiós, ni de cerebral, ni a res de particularment *bell* o bonic, sinó a unes condicions i virtuts d'ordre estrictament plàstic. No volem, doncs, específica-

ment referir-nos en aquest moment a l'encís d'ingenuïtat que emana dels primitius italians, flamencs i altres per l'estil; ni a la sensualitat voleiadora que comunica Tiépolo; ni a la sensualitat carnal de Rubens; ni al pseudo-misticisme de moltes pintures del Greco; ni a l'expressió ascètica d'un Zurbaràn; ni a la simbòlica d'un Gustave Moreau; ni a la boniquesa d'un Boucher; ni a la gràcia d'un Fragonard; ni a la perfecció del cànon de Policlet o de Joan Lluís David; ni a la candorositat murillesca; ni a la formosor física de Leonardo o de Praxitelles; ni a la força miquelangelesca; ni a la fastuositat dels retratistes àulics de la cort dels Lluïsos; ni a la pompa dels venecians, ni a l'exquisit aburgesament dels holandesos, sinó a la condició i virtut comuna, idèntica i superior que a tan diversos artistes resta quan imaginativament els llevem aquestes altres virtuts infra-plàstiques d'elegància, faust, pompa, gràcia, força, unció, ingenuitat, sensualitat, proporcionalitat, etcètera.

Si podem concentrar la sensibilitat i la reflexió per analitzar aquesta única i idèntica virtut comprovada al cor de tota obra d'art mestra i tractem de definir la seva qualitat genèrica veurem potser que és una qualitat d'ordre cognoscitiu i no pas sensual com universalment hom suposa. Aquesta immensa desinteressada emoció, íntima i profunda, tan particular de la nostra ànima i inconfusible amb cap llei d'apetit, ha d'ésser necessàriament un enteniment oposat a la sensualitat; apar quelcom de diví, semblant a una comunió amb l'esperit o raó d'ésser del món, un endinsament en el fenòmen que hom podria resumir i assenyalar, potser esbogerradament, com un procés més o menys lent, més o menys fèrtil, segons l'estat de gràcia de cadascú o segons l'eloqüència de cada obra, del coneixement de la *cosa en si*.

En adoptar una tan extremada definició acuden al nostre judici ,amb la precipitació de gelosos i irats policies, unes quantes objeccions que són molt de tenir en compte. La primera és una objecció de caràcter kantià: el meravellament que ens produeix una obra mestra de les arts plàstiques serà tot el més un coneixement del fenomen, més no del nòumen, el qual ha d'ésser fatalment impermeable al nostre coneixement...

Però és que el coneixement que dóna l'obra d'art té la forma com d'una aprehensió transcendental. Una vegada l'enteniment ha copsat la com qui diu essència de l'objecte en l'obra d'art, li és fàcil de concebre la desaparició d'aquest, la del mateix subjecte contemplador, àdhuc la de tot el món exterior; però ja no li és tan fàcil d'imaginar la desaparició de l'ànima de l'objecte que fou suara revelada.

Suposem una cuina amb una taula i uns pans de tres lliures damunt d'aquesta

Fig. 21. — Fragment de «La Transfiguració», de Raffaelo Santi

Fig. 23. — «Apòstol», per Domeniko Teotokopulos, El Greco (Toledo)

Fig. 22. — «Les Parques», Figures del frontó oriental del Parthenon

Fig. 24. — «La Verge i l'Infant», per Giampetrino (Biblioteca Ambrosiana, de Milà)

Fig. 25. — «La Transfiguració», per Raffaelo Santi (Vaticà)

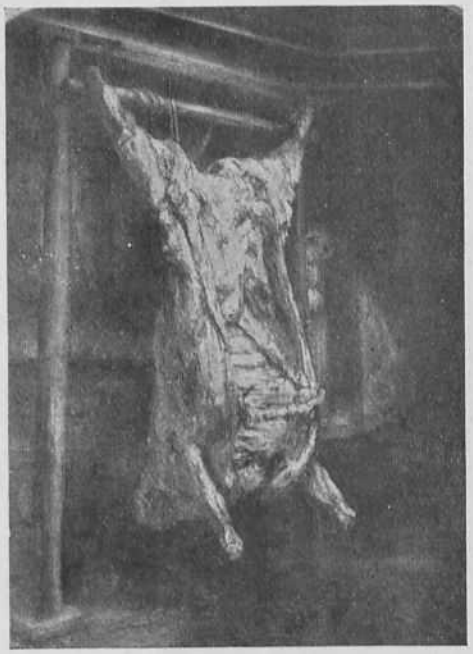

Fig. 26. — «Bou escorxat», per Rembrandt (Museu del Louvre)

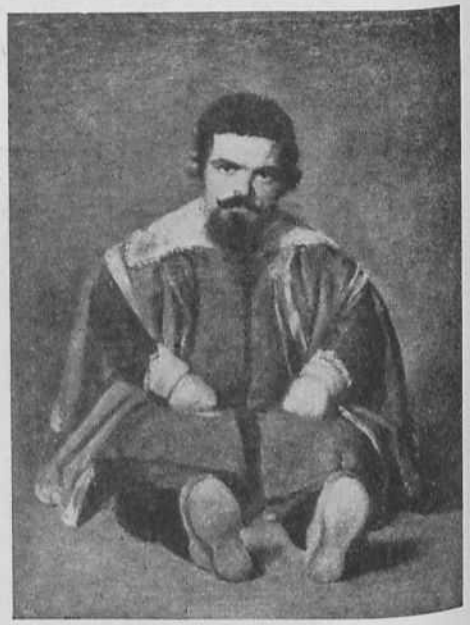

Fig. 27. — «El nan Don Sebastiàn de Mora», per Velàzquez (Museu del Prado)

Fig. 28. — «Jugadors de cartes», per Pau Cézanne (col·lecció particular)

Fig. 29. — «La Pourvoyeuse», per J. B. Siméon Chardin (Museu del Louvre)

Fig. 30. — *Netské* de fusta i marfil (Museu Guimet, París)

Fig. 31. — «La coronació de la Verge», per Fra Angèlic (Museu del Louvre)

Fig. 32. — «Sant Llorenç fent caritat», per Fra Angèlic (Vaticà)

Fig. 33. — Fragment del fresc de Sant Llorenç, reproduït en la fig. 32

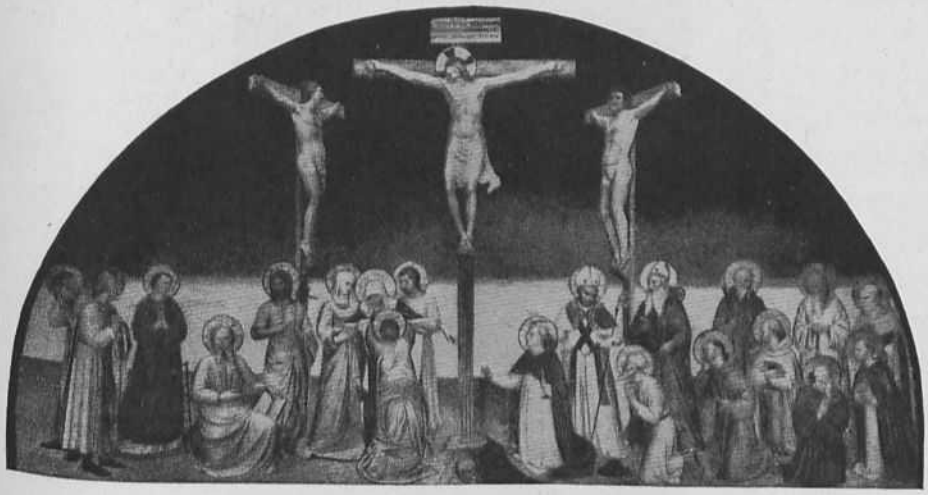

Fig. 34. — «Calvari», per Fra Angèlic (Sala del Capíscol del convent de Sant Marc, a Florència)

Fig. 35. — «L'Epifania», per Fra Angèlic (Convent de Sant Marc, a Florència)

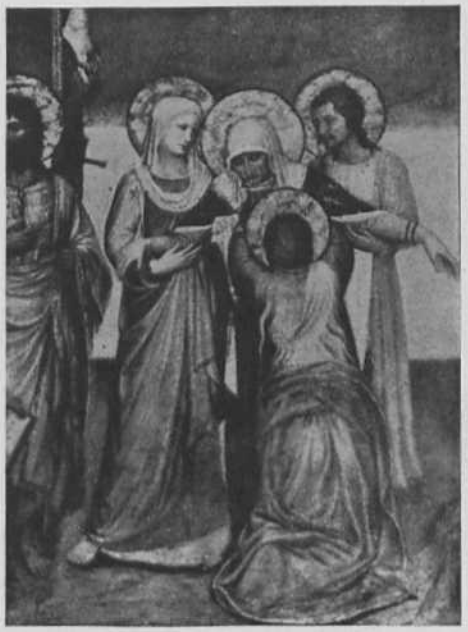

Fig. 36. — Fragment del «Calvari» de Sant Marc de Florència, per Fra Angèlic

Fig. 37. — «Epifania», per Fra Angèlic (Acadèmia, Florència)

taula; una cuina confortable, una bella taula ben obrada, ben polida pels nombrosos i bons serveis que ha fet als estadants de la casa i a llurs antepassats, taula de línies belles i elegants; uns pans cuits a punt, ben rossos i perfectes, ni recremats ni crusos, maquillats coquetament per la bona i olorosa farina recuita. Tothom que tingui ulls sabrà apreciar la valor formal d'aquests objectes, però sobretot llur valor material i pràctic. Calcularem la capacitat de la cuina; apreciarem la bona o mala disposició de les seves dependències i de tots els seus elements de cuineria; palparem la taula i la justipreuarem, i li farem una edat i n'admirarem una sòlida construcció; premsarem els pans amb les mans i els jutjarem cuits del dia o bé del dia abans; els ensumarem per tal d'imaginar-ne llur sabor; en fi, d'observació en observació, anirem coneixent cada vegada més intensament aquestes coses. Un dia sencer que passéssim així fent coneixement d'aquesta cuina i de les coses que conté, una setmana, tot un mes que prenguéssim per fer, a la manera de Xavier de Maistre, un viatge d'exploració al voltant d'aquesta cuina, ens en donaria certament un coneixement gran. Eixint-nos de l'experimentació ordinària i imaginant un sistema nerviós prou fort, una vida prou llarga, una memòria prou capaç, una intuïció prou diversificada per continuar aquesta exploració de la cuina en qüestió durant cent anys seguits, podrem aleshores afirmar que el coneixement que n'hauríem seria més que enciclopèdic, seria tal vegada una *Summa* de l'experimentació universal, un coneixement màxim, formidable.

En aquest moment cabdal de la nostra exploració centenària ve't aquí, doncs, que passa el pintor—el bon pintor—i, tris-tràs, amb quatre subtils pinzellades ens reprodueix (fig. 29) damunt de la seva tela la cuina amb la taula i amb els pans fins ara tan conscienciosament observats. De seguida, a la vista de la pintura, sentirem que una major potència s'obre en la nostra ànima; experimentarem repentinament un més intens i nou coneixement de la cuina i les seves coses, coneixement que no té res de comú amb les anteriors condicions sensibles i àdhuc estètiques del coneixement: la puresa de línies de la taula, o el color, o el sabor dels pans, ni cap altra qualitat, res no tenen ja que informar al nou coneixement; hauria pogut ésser la taula construïda sense gràcia, podrien haver estat els pans uns pans cremats, i, a desgrat d'aquests inconvenients, el meravellament que ens proporcionaria el pintor seria de la mateixa sublim condició que ara la pintura ens proporciona. L'obra del pintor ens ve a distreure del coneixement experimental amb el miracle del coneixement superlògic de l'art. Coneixem ara l'objecte ben profundament, sense per això perdre'n el coneixement experimental, que ara ens apar una mesquina coneixença; ens sentim com espiritualment engrandits i

com dominats, per l'acció d'aquest nou coneixement, sobre els modestos objectes. D'aquesta essència revelada, la nostra essència se'n gaudeix i se n'engreixa, d'igual manera que una nutrició ben assimilada dóna satisfacció, potència i agilitat al nostre organisme físic.

Aquesta revelació resta en l'esperit com una adquisició i principalment com una descoberta cabdal. L'enteniment pot admetre la hipòtesi illusionista del món extern, pot destruir imaginativament el fenomen o bé menysprear-lo, però la captació d'aquella essència resta, per un procés de superconsciència, incommovible i tossuda, davant l'anorreament de tot l'univers sensible. El caos revé, però al centre del caos campen aquella cuina, aquella taula, aquella donzella i aquells pans que el gran Chardin ens revelà per a sempre més, aquella cuina i no pas cap d'altra. Per cada cuina ,per cada pa, per cada cassola que calgui de nou descobrir essencialment, per cada home, per cada paisatge, per cada capsa de llumins, en fi, per tota cosa caldrà la intervenció prodigiosa de l'artista. El profà no serà pas a bastament alliçonat amb l'obra d'En Chardín: a la vista d'un altre pa, d'una altra cassola, d'una altra taula no serà pas capaç de reaccionar per si mateix tan subtilment que l'essència d'aquestes coses li sigui revelada. Es més, si li fos donat de reveure els mateixos models que Chardin tingué al davant quan pintà la *Pourvoyeuse* del Louvre no sabria pas descobrir-hi ell tot sol aquella pregona raó d'ésser.

Encara es pot objectar més contra aquesta estimació de la plasticitat que proposem. Si la representació que el nostre pintor ha fet d'aquells objectes determina la *cosa en si*, com s'adirà aquesta amb les diverses representacions que dels mateixos objectes puguin donar-nos altres bons pintors? Perquè, l'un d'ells ens donarà una peculiar harmonia de color, o un estil de dibuix o de clar obscur que l'altre ens donarà diferentment. Hi haurà aleshores contradicció, tota vegada que hom no concep la *cosa en si* de faisó multiforme? De cap manera: perquè, encara que la versió, la forma artística, sigui diversa, en realitat el que ella reflecteix en el nostre enteniment no és tan ella mateixa, la forma artística, com el que ella expressa; de la mateixa manera que la valor emotiva d'una frase musical no resideix pas en la més o menys elegant calligrafia o ordenació de les notes sobre el pentàgrama, ni tan sols en la materialitat dels sons dels instruments musicals que la transporten de l'esperit del compositor al de l'auditor, sinó en la intenció que hi deixatà el compositor. La virtut de l'art està en la transformació o illuminació de la pseudo-banalitat de les coses per tal de restituir-les en essencialitat: el llenguatge o art que per a aconseguir això hom emprarà no serà res més que accidentalitat. Es natural que cada artista ens reveli el seu personal pun de vista

espiritual sobre l'objecte, de la mateixa manera que en pot donar distints punts de vista material; per altra part, la seva major o menor capacitat cognoscitiva, la seva major o menor traça, li permetran una major o menor expressió. Pot ésser, doncs, que aquesta espècie de *cosa en si* ens sigui només parcialment revelada; però que un vel espès és llevat de damunt de l'objecte, i que la seva pristina meravellosa nuesa ens és mostrada per obra d'art, és això cosa evident.

Aquesta evidència pot ésser certament posada en dubte per la dialèctica, tota vegada que no és raonablement demostrable; però justament aquesta inenarrabilitat és la força de la nostra tesi, bona part de la plausibilitat de la hipòtesi, puix que si fos raonable ,ja no tindria el caràcter de *cosa en si*. Demés, hi ha el consens general dels intelligents de tots els temps i de totes les terres, la universal percusió emotiva.

Una altra objecció entre les moltes que per altres cantons ens poden venir és la següent: El descobriment d'aquesta mena de valor en si de les coses per l'acció de l'art, no seria empès i ajudat, tant com per l'art, pel coneixement experimental, per la familiaritat que havem establert amb el fenomen en la vida quotidiana? Heus'aquí altra vegada aquell bou escorxat, pintat per Rembrandt (fig. 26). Tots l'admirem; tots n'havem de les seves coloracions, de la qualitat i forma d'aquelles grasses i pròdigues pinzellades, del seu conjunt formal, una revelació que qualsevulga bou escorxat penjat a la porta de les nostres carnisseries no ens havia mai ofert. Entre aquells bous palpables, olents, policroms, sensiblement reals, i aquesta pintura, hi ha un abisme de Realitat: allí absent, insospitada, o impura; aquí densa, persuasiva, com si sobtadament ens hagués estat concedida la visió de la *cosa en si*, com si la més subtil ubiqüitat se'ns incorporés, a la manera d'un sisé sentit. Tota llei de relacions fenomèniques són aquí expressades amb espontaneitat, claretat i relació tan complexes, perfectes i intenses com mai el més pertinaç estudi sobre una matèria no pot oferir; formen totes juntes el que en podríem dir la magna representació simbòlica de l'objecte, i, per damunt d'aquestes relacions, d'altres, noves i insospitades, més profundes i ingènitament indescriptibles, ens són donades com una revelació. Això, per nosaltres que sabem del bou i dels escorxadors; de les carnisseries i de les cuines; dels pasturatges i dels estables. Però imaginem ara que aquest Rembrandt és ofert a la contemplació d'un home d'un altre planeta o bé d'una altra terra on hom desconeix el bou i tota altra mena de bòvids i de quadrúpedes i tot. Què descobrirà aquest foraster en la tela del bou escorxat? Hi veurà aquesta raó bàsica d'objectivitat, aquesta essència, aquesta mena de *cosa en si*? Es possible que no sigui igual que la

nostra la seva percepció?... Aleshores, *ipso facto,* quedaria destruït el caràcter d'essencialitat que nosaltres atribuïm a la visió artística.

No obstant, aquesta conclusió pot ésser precipitada.

Recordem, sinó, quant sovint havem assentit ben admirativament a la representació artística d'animals exòtics que mai no havem pogut conèixer directament amb els nostres sentits. En canvi, vulguem recordar també com aquesta revelació de l'essència que tant ens ha commogut en aquestes representacions d'animals estranys no l'havem mai sabuda experimentar en la representació d'altres essers igualment desconeguts, pero irreals, creacions de la fantasia. Tan menys hi havem sabut posar aquella mena de *cosa en sí* quant la representació s'ha anat apartant de les formes reals. El fantàstic i fantasmagòric té sens dubte la seva valor artística, àdhuc plàsticament; però aleshores aquesta valor, segons la major o menor quantitat de menyspreu de les formes reals, surt de l'absoluta plasticitat per anar a parar a la literatura, ni més ni menys que l'art primitiu, del qual el fantasmagòric n'adopta la contextura psicológica.

Posem ara el cas contrari, el cas del nostre propi enteniment enfront de les creacions artístiques d'un altre planeta o cosa per l'estil. El d'un europeu, per exemple, enfront de l'art extrem oriental. L'apreciació d'aquest home enfront d'una obra d'art xinesa serà molt diferent de l'apreciació d'un artista celèst o d'un *amateur* d'art, natural de la Xina. Aquests apreciaran llur obra d'art pel seu valor intrínsec i. demés, per un sens fi de relacions contingents que, d'ençà que tenen ús de raó, han teixit entre ells i l'objecte de l'art una fina i perfectíssima xarxa de coneixements contingents que són ignorats per l'*amateur* occidental. Però aquests coneixements contingents que diferencien la intuïció que l'home oriental i occidental tenen d'un mateix objecte d'art, no són obstacle en l'occidental per copçar-ne la valor intrínseca d'art, que és el que ens interessa.

Heu's aquí un exemple més explícit: un *netské* japonès de fusta i vori, una d'aquestes mjnúscules escultures que els nipons empren com a nus i terme dels cordons que lliguen llur cintura (fig. 30.) Es una obra d'art, que la fotografia traeix de mala manera; així i tot, pels qui no han vist l'original en el Museu d'Ennery, a París, serà un encís. Aquest estrany barret, aquests plecs del vestit mai vistos a la nostra terra, aquest gruix inversemblant de la roba i les altres condicions que per a la major part dels qui no estan familiaritzats amb el viure japonès semblen coses desorientadores i mai vistes, incomprensibles, no seran inconvenient per apreciar-ne amorosament, efusivament, i d'acord amb la sensibilitat de l'artista o de l'intelligent japonès, la seva intensa valor artística, la seva valor de

cosa en si. No obstant, el japonès sap que aquest plegat és expressió eloqüent d'una qualitat de plegat determinada, i que aquest gruix inversemblant de la roba expressa el gruix dels kimonos d'hivern, farcits de ploma o de qualsevulga altra matèria uatosa, a la manera dels nostres edredons; sabrà també que aquest barret no és tal barret, sinó unes cassoles que ,posades al cap d'aquesta dona, signifiquen que se'n va al temple a confessar-se, i que la quantitat significa el nombre de caigudes, perquè el costum volia llegendàriament que hom manifestés públicament el nombre de pecats pel nombre de cassoles; i si a nosaltres encara ara ens sorprèn aquest contentament picaresc en la cara d'aquesta doneta camí de l'expiació, al japonès, no: perquè sap que si el nombre de cassoles indica el nombre de pecats, el gènere de barret n'indica la mena: pecat d'adulteri en aquest cas. Una vegada som assabentats de totes aquestes particularitats accidentals, la qualitat de la nostra percepció de l'objecte canvia i, de diferenciada i simple, passa a complexa i idèntica, o bé aproximada, a la de l'artista que el creà; però la percepció estètica segueix essent per als occidentals la mateixa de l'*amateur* japonés, i tan intensa com la nostra capacitat receptiva la va copsar en un principi. Heu's aquí, doncs, demostrat com un habitant de la Lluna que estés intelligentment desenrotllat per a la contemplació de les arts plàstiques podria delectar-se en la contemplació de la pintura d'un gramòfon, posem per cas, que fos l'obra d'un Cézanne, per exemple.

En parlar d'aquest selenita, l'havem suposat necessàriament intelligent, per manera que la Intelligència seria condició indispensable del coneixement estètic; la intuïció artística, que sembla tan poc lligada amb el conceptual i l'experimental, no seria possible sense aquestes dues precàries activitats. No obstant, analitzant la funció artística de ben prop i amb la detenció que cal, hom comprova que aquesta contradicció és només aparent; perquè aquí, en aquest raonament que suposem, hom confondria el concepte d'Intelligència amb el d'Intellectualitat. En parlar del selenita intelligent volíem significar un ésser d'intelligència evolucionada en el qual, tant l'apodíctica com l'empirisme hi són, tècnicament, ja només que en qualitat de residu o d'accessori, sempre útils, però ja no imprescindibles: seria l'home o l'ésser que per a la captació estètica pot ja no sols prescindir del contingent del coneixement, sinó que pot alhora comprendre'l i incorporar-lo al real, copsant el fenomen i alhora la seva prolongació transcendent; per manera que l'aspecte precari i negatiu de l'empíric s'astringeix encara més fins a desaparèixer del tot, però per anar integrant-se de mica en mica, a mesura que la claror es va fent en l'enteniment, en la necessitat, acabant el contingent i l'empíric per perdre llur

precarietat i per ocupar un lloc positiu, encara que inferior, en la jerarquia del coneixement plasticista, en la epopeia d'aquella mena de captació de la *cosa en si*. Res no hi hauria d'irreal.

* * *

Aquesta epopeia es desenrotllaria, doncs, en aquelles tres grans etapes intellectives de les quals parlàvem al començament: Primerament en una etapa prelògica manifestada en l'art dels salvatges d'avui dia i en l'art de l'home prehistòric, en la qual les formes neixen sense sentiment ni voluntat de plasticitat, o bé amb una vaguíssima i fortuïta plasticitat d'ordre sensual que hi és donada per alluvió o per latència, sempre ínfima, ignorada i precària. L'instint, sobretot l'instint de conservació, és l'únic mòbil de l'art salvatge (art de magicisme simpàtic o de magicisme negre, de propiciació de les forces naturals i sobrenaturals, de propiciació sexual, etc.).

Segonament vindria l'art pròpiament dit primitiu, l'art de les civilitzacions incipients o renaixents, el qual sentiria la plasticitat sense explicar-se-la altrament que per discurs, escrivint l'apariència de l'objecte, descrivint-ne la impressió subjectiva per tal de suggerir més o menys simbòlicament, més o menys idealment, aquesta impressió. Aquesta seria l'etapa lògica.

Per fi vindria l'etapa post-lògica, en la qual, refinant i desenrotllant empíricament la seva intelligència i paral·lelament la seva sensibilitat, sobrepassant la lògica, l'esperit de l'artista hauria arribat a la inducció plàstica, al fons de l'objecte.

* * *

Malgrat la igualtat del tecnicisme, l'art plàstic primitiu és, doncs, un art distint de l'art plàstic adult, talment com la filosofia és un art distint de la poesia, malgrat que ambdues s'expressin mitjançant l'alfabet i depenguin del concepte. El primitivisme modern, i principalment l'art primitiu, formen, doncs, un art plàstic a part, un art mestís de literatura i plàstica, una literatura imatjada. Per això l'art primitiu no té pas la missió purament plàstica de la pintura i l'escultura adultes, la qual és missió de centripetisme cognoscitiu, exploradora de l'objecte des de la seva superfície fins al seu principi intern; la missió de l'art primitiu i del primitivisme, en compte d'això, és fins a cert punt hedonística i sobretot missió d'emocionalisme com qui digués centrífug o millor dit epidermífug, exploració sentimental des de la superfície de l'objecte fins a l'immediat extern; demés, i en l'art

primitiu quasi sempre primordialment, una missió pragmatista, moralitzadora, religiosa o pràctica, una valor social més aviat que una valor estètica. L'encís genuí de l'art primitiu li dóna subrepticiament tot l'aplàstic, sobretot la ingenuïtat intellectiva, condició sempre emocionadora. Tant com l'art primitiu esdevé profund, així s'aparta del primitivisme; tan com esdevé plàstic, així el coneixement rosega l'ingenuïsme. De manera que els primitius avançats, de transició realista, que són els qui, per tenir més equilibrades les aportacions primitivistes i les realistes o plasticistes permeten sobre aquest punt particular una més cenyida experimentació, encisen més per aquestes aportacions plasticistes que per les primitivistes, encara que de cop i volta aquesta afirmació pugui semblar paradòxica als amants incondicionals de l'art primitiu.

El millor exemple d'això ens l'oferirà Fra Angèlic, tipus i espill de primitiu avançat. A desgrat de la gran reputació primitivista de l'Angèlic, la seva copiosa labor pictòrica té una major vàlua a mesura que l'artista avança envers la pura plasticitat, a mesura que posa anys i s'allunya de la primera concepció narrativista. Quan tots aquells sentiments propis de l'emocionalisme literari o centrífug dominen en la pintura de Fra Angèlic aquesta és inferior a l'altre gènere més plàstic, i això ho constatarem amb algunes reproduccions de l'exquisit pintor dominicà. Aquí tenim *La Coronació de la Verge* existent al Louvre (fig. 31). Hi ha una progressió descendent d'unció, de dignificació i d'intensitat expressiva des dels elements religiosos i primitivistes als terrenals i realistes. Així veurem que la figura de Jesús hi és menys noble que la de la Verge, i aquesta, demés, menys sentida que les dels sants, i que en aquestes figures de Jesús, de la Verge i dels Sants les vestidures són més belles que els mateixos cossos que les sustenten; en una paraula, tot l'imaginatiu hi és inferior al real. El poderós primitivisme de l'Angèlic no reïx tant com el seu tímid realisme, la subjecció a la forma directament objectivada.

En el fresc de *Sant Llorenç fent caritat als pobres,* existent al Vaticà (fig. 32), constatarem el mateix: els captaires, tan plàsticament reals (fig. 33), aixafen amb llur pes substancial la relativa feblesa plàstica del Sant, figura només imaginada, i tot el primitivisme restant. Altres exemples cabdals en l'obra de l'Angèlic podem retreure: el gran *Calvari* de la Sala del Capíscol de Sant Marc (fig. 34) o bé la *Epifania* d'una cella del mateix monestir (fig. 35). Com tantes altres obres de Fra Giovanni, aquestes admiren de cap a peus. No obstant, llur equilibri, llur homogeneïtat, llur admirable i profunda síntesi són condicions senzillament plàstiques: ni la unció religiosa ni grans característiques primitivistes hi despunten; el con-

junt delecta per l'eurítmia, la sòbria i forta construcció. Si detallem aquests bellíssims agrupaments (fig. 36) no hi veurem precisament quasi cap virtut primitivista, ni molt menys la ingenuïtat ni la unció religiosa que feren la fama del Beat, sinó tot el contrari: una gran intelligència artística, una perfecta intuïció de la supers-lógica de la plasticitat; una impassibilitat, que gairebé és indiferència, en els personatges; una manca d'unció, en fi: un desinteressament de tots els sentiments contingents a la plasticitat, sentiments que en els temps primitius són les característiques dominants: si alguna minsa partícula de religiositat es percep en aquestes obres tardanes és la que hi aporta automàticamet el tema, el pretext. Un exemple més frapant constatarem si hom coteja un mateix tema de Fra Angèlic interpretat una vegada primitivistament i una altra vegada avançadament en dues pintures a part: la *Epifania,* per exemple. Aquesta Adoració dels Reis existent a l'Acadèmia de Florència, que és certament força encisadora (figura 37), no es pot pas comparar a la del Convent de Sant Marc, que ja havem vist; talment li és inferior en plasticitat, sense que l'escreix d'ingenuïtat i d'unció que sobre la del convent posseeix li sigui una compensació. I el que va dit fins aquí de Fra Angèlic es pot aplicar als Van Eyck, al Giotto, a Duccio i a tots els altres primitius.

* * *

Per acabar, una digressió serà necessària per tal d'aclarir la situació de la literatura respecte del primitivisme plàstic. De la comparança que fem entre ella i l'art primitiu se'n despendrà que l'art literari no surt mai del primitivisme.

En efecte, per raó de la seva naturalesa lògica i discursiva, la literatura ens apar impossibilitada de captar aqueixa essència de les coses que motegen de *cosa en si.* La literatura és un art descriptiu del fenomen propi, en tant que literatura realista; i és, d'altra banda, descriptiva del subjectivisme fenomenalista en tant que lírica: un art eternament primitiu, un art que en la seva època d'or ateny tot al més la polidesa de la forma, la qual època d'or sol ésser l'època primitiva; però el contingut de la qual resta, particularment en els millors casos, tan ingenu i empíric com en el seu moment primitiu. En realitat, si la literatura és ingènitament incapaç de determinar la *cosa en si,* en canvi, hom no pot pas dir que els literats siguin incapaços de sentir-la ni de raonar-la; però, tant com la literatura cenyeix aquest raonament, així deixa d'ésser literatura per passar a ésser filosofia; en tot cas, ni filosòficament, mai no determinarà l'essència com ho

fan la pintura i l'escultura, sinó tot el més que podrà fer serà presumir-la i relatar-la; mai no passarà d'una apodíctica més o menys artística. El literat, però, no és home d'un esperit rigorosament i necessàriament diferent de l'esperit del pintor o de l'escultor; podrà molt ben ésser que la manera d'ullar el món determini en l'activitat psíquica de cada artista una vocació plasticista o literària — tan diferents —, però tota vegada que el pintor no és un negat per fruir l'obra literària ni el literat per fruir l'art plàstic, caldrà concloure que el literat pot copsar les essències tan bé com el pintor. Però insistim que no cal oblidar la limitació discursiva, aquella limitació que al literat més sensible a les pregoneses del seu objecte no li permet de determinar-les, sinó d'insinuar-les amb paràfrasis i perífrasis, conceptes de conceptes, en fi, amb una tan complicada escolta de convencionalismes lingüístics que, per poder captar la visió del novellista o del poeta, li cal al lector, no tan sols una bona educació literària, sinó un continuat esforç, ara penós, ara fluent, de reconstrucció sempre a precari i de requivalència dels simbolismes innombrables que articulen artificiosament, que galvanitzen, el llenguatge parlat.

I si bé el llenguatge plàstic és més concret i d'abast més pregon que el literari, aquest, en canvi, per raó de la seva condició centrífuga, és més extens, d'un radi d'acció gairebé illimitat, com el de la imaginació. I, si és cert, com sembla, que la revelació plàstica ve a ésser el coneixement de l'objecte en l'arrel del fenomen, la captació del fenomen floriria en l'evocació literària a la llum del dia, entre l'ufanós fullatge, que, al cap i a la fi, com ja hem avançat, seria no menys real que les arrels, parts ambdues d'un mateix arbre. La música, més enllà del fullatge, explora les regions infinites per on naveguen les boires polimorfes i evanescents, no del tot estranyes, però, a la vida de l'arbre.

JOAN SACS

De la vida i de la mort d'Àngel Guimerà

Responent al caràcter i a la finalitat de la Revista de Catalunya, *hem volgut reunir en les nostres planes els judicis més notables sobre Guimerà i les més interessants anècdotes sobre la seva vida que han estat publicats amb ocasió del traspàs del gran poeta nacional. D'altres judicis i d'altres anècdotes seran recollits en els nostres números vinents.*

Un eco de Josep Sebastià Pons. — El *Mercure de France* (15 d'agost) publica, entre els seus ecos, unes ratlles de l'il·lustre poeta català del Rosselló, J.-S. Pons, mig informatives i mig crítiques, força discretes i interessants. A continuació en reproduïm alguns conceptes de crítica.

Parlant de les poesies de Guimerà, publicades l'any 1887 en el volum prologat per Josep Ixart, escriu Pons:

«La major part porten la marca d'un romanticisme vigorós, d'un art que ja no ens commou, però la violència del qual ens sorprèn i ens reté.»

Àngel Guimerà, diu Pons, trobà la seva vera expressió en el teatre, i hom pot considerar-lo com el fundador del teatre català. El poeta rossellonès jutja el teatre de Guimerà en termes una mica severs:

«El teatre de Guimerà és romàntic i naturalista ensems. Si eclipsa els seus predecessors i llur teatre de botiguers, això no vol dir que les seves obres siguin plenes i perfectes. La concepció d'aquestes obres és sovint brutal i no és rar que els caràcters siguin submergits dins un corrent ràpid. Però moltes escenes són d'un estrany vigor, i el dramaturg ha fet rodolar un bloc informe des de dalt d'una muntanya; els recursos i les qualitats escèniques del català no han estat mai més ben demostrades que per *Terra Baixa*.»

Acaba Pons dient que Guimerà, «poeta ingenu i accessible al poble», voltat del respecte dels literats, «vivia en un reialme de glòria pretèrita, com un bon gegant, com Polifem qui descobrí els senyals de Galatea.»

L'estàtua viva. - Sota aquest títol descriu Víctor Català (*Catalana*, 31 de juliol) la figura de Guimerà:

«Temps ha que era quelcom menys i quelcom més que un home; temps ha que era, si és permès dir-ho així, el fòssiu d'un gran home; un nòdul endurit, una despulla petrificada

en el cor sensible de la multitud; una estàtua viva que deambulava per la ciutat amb rossolaments parsimoniosos d'estàtua, amb orbeses augustes d'estàtua, amb tirats simplificats i amplificats d'estàtua, de matèria vil excelsificada per l'amor de l'home. de l'eina obradora de les més sublims transmutacions.

La carcassa poderosa, agegantada, els membres penjants amb deixaments d'inèrcia, la carn esblaimada i monòcroma, els trets cantelluts que, una volta obirats, s'estargien per sempre més al fons de les ninetes, l'esburrifament de la barba esclarissada, la ferestia... pacífica del bigoti, les prunes dels ulls rebotides i sens mirada, la flamarada blanca de la indòmita cabellera, tot ho era, en ell, d'estatuari; tot, conjunt i detalls, semblava curosament, triat i aplegat per a la fi que els destins li assenyalaren, per a ésser entregat a l'idolàtrica contemplació de les gentades. En aquell ésser animat encar — però lo menys animat possible — d'una alenada de vida terrena, s'hi endevinaven ja incommovilitats monolítiques, enduriments preparats per al bronze, repteses imblegables, anquilosis d'eternitat... tot allò que engendra i perpetua la vida sobrenatural de la glòria... Entre els homes de sa gernació, que tants n'ha tingut d'estatuables, ell, per la seva estructura física i per la llei del seu geni, ha sigut, de tots, potser, el més estatuable, perquè interna i externament fou el batut i forjat més a la catalana faisó. En efecte, com si la mateixa força que inspirà la seva obra literària hagués emmotllat son cós, la una i l'altre semblaven parts d'un tot harmònic, brollat directament de la fornal autòctona i net de tota màcula de forasteria; la una i l'altre semblaven escalabornats a cops de mall tal com ho semblen els blocs ciclòpics de Tarragona o d'Empori; la una i l'altre tenien la granada bellesa, erma de refinaments i complicacions, de les coses primàries; la una i l'altre, per la mateixa carència d'elements ornamentals superflus, arribaven de manera plena i dreturera al sentiment i a la comprensió del poble, com si fossin quelcom essencial i complementari del mateix. Car, a dir veritat, cap poeta, cap dramaturg, cap patrici de la Renaixença ha revelat i personificat com ell tot lo que d'agreny, d'hirsut, de tendrament feréstec — d'almogàver – resta encar en el fons de nostra naturalesa.»

L'ÚLTIM POETA POPULAR? — Aquest títol, que nosaltres posem ací seguit d'un interrogant, el posa Gaziel, sense interrogant, referint-se a Guimerà, a una de les seves plàtiques literàries de *La Vanguardia* (25 de juliol).

«Després d'ell, la poesia entre nosaltres va fugir del carrer. Els grans poetes que ens queden s'aparten voluntàriament de les multituds o no estan a l'abast d'aquestes. Aqueixos 50,000 catalans que es llançaren al carrer darrera el fèretre de Guimerà, anaven seguint amb els ulls de l'ànima el fantasma ideal, pròxim a esvair-se per sempre més, de l'últim dels grans poetes populars de Catalunya.»

L'afirmació de Gaziel, però, no és absoluta; deixa un marge a les inconegudes possibilitats de l'esdevenidor, sense que ell cregui gaire en aquestes.

«Serà l'últim, verament?

Tot indica que sí. És impossible d'afirmar-ho, perquè en aquestes coses de la poesia el miracle és una cosa que està sempre en potència, i en qualsevol moment pot sorgir d'entre nosaltres un poeta que arrossegui les gentades i remogui fins les més profundes fibres de l'ànima popular. Però jutjant pels senyals del temps, cal creure que ací, com a tot arreu, cada vegada la poesia sent menys vocació per arrossegar les masses i aquestes, a llur torn, cada dia es fan més esquerpes a deixar-se arrossegar per coses ingràvides i impalpables.»

Considera Gaziel que els tres escriptors més populars de Catalunya són Pitarra, Verdaguer i Guimerà. Aquest darrer, diu, ha revelat al poble en massa, ciutadà, pobletà i rural, la fúria i l'enlluernament de les grans passions.

«Aquell religiós silenci i aquell estremiment amb què a la Comèdia Francesa s'espera se sent arribar i s'acull la famosa rèplica cornelliana:

Que voulez-vous qu'il fit contre trois? — Qu'il mourût!

són els mateixos, proporcionats a nosaltres, que s'experimentaven a la nostra Comèdia Catalana, al vell Romea, quan Said rugia sarcàsticament en «Mar i Cel»:

El punyal i la creu, tot d'una peça!...

I tot això ha passat. Ja no tenim poetes populars; ja no tenim agitadors de turbes a força d'arrancar-los plors i riallades. Ja gairebé no tenim teatre. Afortunadament, ens queden i estan brotant altres coses també excel·lents... Però aquelles, aquelles se'n han anat potser per sempre més.»

La significació de Guimerà. — En unes breus ratlles publicades a *Justicia Social*, Gabriel Alomar parla de la significació de Guimerà dins el moviment espiritual de Catalunya:

«Jo no sabria dir — escriu — si En Guimerà ha rebut de Catalunya tota la seva força tràgica i lírica, o si és ell qui ha fecundat Catalunya amb el prestigi del seu estre poètic. Altres vegades he dit que així com el renaixement romàntic originari del primer catalanisme va resoldre's en èpica a través de Verdaguer, sense perjudici del gran lirisme de Mossèn Cinto, va resoldre's en tràgic a través d'En Guimerà, també sense perjudici del seu gran lirisme. És que En Guimerà era un poeta de Barcelona, o sia de la Catalunya ciutadana, si En Verdaguer era un poeta de la Catalunya rural, un poeta de Vich, solar de tradició i de creença.

Per la mateixa raó d'aquesta diversitat entre els dos poetes, En Guimerà era un apòstol i un propagandista, a més d'un cantor, i pot dir-se que inicià la sèrie dels nostres poetes lírics. Els Jocs Florals com a institució doble d'apostolat i d'art, porten, en la millor època, aquest nom: Guimerà.»

La popularitat de Guimerà. — En un article titulat «En Guimerà i el poble», diu Josep Maria Segarra a *La Publicitat* (20 juliol):

«I per què aquesta gran popularitat d'En Guimerà? És evident que el poble no ha recollit la veu del poeta, per una imposició, per un prejudici o per una fama que s'ha anat fent entre homes de lletres.

El poble ha recollit directament el verb del poeta, perquè En Guimerà ha estat el cantor dels sentiments primaris, de les passions elementals. Ha fet viure damunt les taules la innocència, la bondat i l'heroisme, però hi ha posat sempre un puntet de rebel·lió, un anhel de revolta, ha ensenyat de tant en tant les dents del llop i les ales de l'àngel.

I tothom ha tingut un moment a la vida que ha plorat escoltant el verb d'En Guimerà. Romàntic fins al cap d'amunt, ha agafat del romanticisme aquelles proporcions monstruoses que hi prenen les coses del cor. En el seu «Mar i Cel» va agarberar tota una muntanya de passió, tota una foguera d'entusiasme. I ho va dir amb una veu clara i neta, amb uns versos que deixaven veure les venes carregades de sang entre l'entrunyellat d'una retòrica més o menys experta. I ho ha dit tot amb una veu que canta, que s'arrapa a la petxina de l'orella i que va entrant fins al moll de l'esperit, amb un so de campana que vibra, que fa estar alerta.

Quan a Guimerà se li ha posat la paraula «pàtria» als llavis, aleshores ell ha trobat sempre d'una manera miraculosa el dardell just una mica emmetzinat de la punta perquè anès dret i fes aquella coïssor precisa en totes les fibres del nostre cor.

Guimerà ha estat l'únic poeta d'aquí que ha creat un heroi nou, veritablement popular.

Aquest heroi és el Manelic; en pronunciar aquest nom ningú no pensa ja en el diminutiu pintoresc d'un nom vulgar. Manelic és el nom d'una cosa tan sagrada i tan respectable com un roure o un pedreny elevat.

I Manelic és un infeliçàs, un pobre xicot, un desgraciat, que per obra i gràcia del poeta es va engrandint i agafa unes proporcions de símbol de valentia i de revolta

I fixeu-vos que Guimerà no ha posat en aquest personatge altra cosa que una innocència d'infant, una sorruderia d'esbarzer i una valentia d'animal de presa. En el Manelic no hi ha cap complicació ni cap segona intenció, i per això mateix resulta que va tan de dret a l'ànima del poble.

Com aquesta concepció de «Terra Baixa» és gairebé tota la poesia d'En Guimerà, i com aquesta poesia és gairebé l'ànima i la vida del poeta.»

GUIMERÀ, HUMIL I SENZILL. — En la seva crònica de *L'Esquella de la Torratxa* (24 de juliol) Paradox es pregunta: «De què està feta la popularitat?» I aplicant la pregunta al cas de Guimerà, «l'home més popular i més estimat de Catalunya», escriu:

«Jo crec que per aconseguir la popularitat el primer que fa falta és humilitat. En Guimerà ho era, d'humil. Ho era vivint al carrer de Petritxol, escoltant les disputes dels rotllos populars, fent tertúlia, primer al Continental, i després a l'Ateneu, amb amics senzills que no disposaven de diaris, ni feien parlar d'ells, caminant sempre a peu per la ciutat, rebutjant tots els honors que no fossin els espontanis del poble, desfilant davant d'ell en homenatge, o aplaudint-lo en els escenaris. Entre ell i el poble no s'interposava cap «pose», ni cap jerarquia, ni cap capelleta. Aqueixa humilitat la percebien primer que tots, els veïns del carrer de Petritxol, i tots els barcelonins, i fins diríem que tots els catalans, semblaven, en relació a don Àngel, del carrer de Petritxol. Per això la corona més bella i la més gran, fou la que portava aquesta llegenda: «A don Àngel Guimerà, els seus veïns». Veiam quin gran poeta, quin gran home, ha portat darrera el seu fèretre una corona dels seus veïns.

En Guimerà, després de l'humilitat tenia la senzilleza. Com entre ell i la gent no hi havia cap separació per un orgull, o un encarcarament, entre la seva literatura i la sensibilitat de la gent, no existia cap complicació literària, ni intel·lectual. Versos i drames eren clars i assimilables, sense cap metàfora fosca ni concepte laberíntic, ni tesi complexa. La retòrica guimeraniana era senzilla, per a la gent, com el pa que menjaven i l'aigua que bevien. Des de l'estrena de *Gala Placídia* fins a la de *Jesús que torna*, el poble sortia sempre d'escoltar les obres d'En Guimerà, sense que res, ni lèxic, ni teories, ni arguments, ni humorisme, ni intel·lectualisme, l'hagués destarotat. No volia escriure per a cent, sinó per a cent mil, i naturalment, els cent mil l'entenien i el sentien. Teatre de passió el seu, fou teatre senzill, per a senzills. Això no és cap retret. Nosaltres, incrèduls, confessem que les oracions catòliques, el Pare nostre o l'Ave Maria, són d'una senzilla bellesa extraordinària. El poble no sap teologia, i sí les oracions. Als déus, com al poble, sempre els hauran estat més grates les oracions que la teologia.»

L'ESTRENA DE «MAR I CEL». — En el *Diario de Barcelona* (20 juliol), En J. Burgada i Julià recorda l'estrena de «Mar i Cel» al Teatre Romea i la de la traducció espanyola a l'antic Teatre Calvo-Vico:

«Gran nit d'art aquella de febrer del 1888, en què s'estrenà la magna tragèdia «Mar i Cel». En el públic que omplia les sales i les galeries del Teatre Romea, es notava l'espectació pròpia de les estrenes... Guimerà era avantatjosament conegut per algunes produccions anteriors. Ningú, però, fora d'uns quants literats que coneixien per endavant la seva potencialitat artística, no podia preveure que en ràpida volada es remuntés fins a tocar amb

la genialitat. Des de les primeres escenes un interès absorbent dominà l'espectador. L'aplaudiment esclatà franc, fort, ressonant, en acabar Said el relat de la flagel·lació de la seva mare, punt de partida del seu odi als cristians; i en caure el teló en acabar el primer acte amb la frase «Pobra dona», en què es resol una situació intensament tràgica, l'ovació esclatà formidable, clamorosa, prolongada i repetida en incessants sortides a escena de l'autor i els intèrprets. L'excelsitud de l'èxit anà en augment a mesura que es descabdellava l'assumpte fins a arribar a l'imponent desenllaç segellat amb una altra frase genialment commovedora.»

Al·ludeix després l'articulista a la reventada que, contrastant amb les generals lloances de la crítica, féu de «Mar i Cel» Valentí Almirall.

«La crítica corroborà expressivament el fall del públic, amb una sola excepció: la de Valentí Almirall, el qual, en el seu *Butlletí* del «Centre Català», que presidia, va combatre desaforadament l'obra i l'autor, sense valer-se precisament de raons convincents en el terreny de la literatura i l'art. No pogué anomenar-se crítica, sinó diatriba, a aquest desfogament del senyor Almirall — varó prestigiós en altres disciplines —, perquè ben clarament es veia que només tractava de venjar sobre Guimerà els seus palesos ressentiments per la fundació de la Lliga de Catalunya...»

Les circumstàncies en què es féu la traducció espanyola i l'estrena d'aquesta a Barcelona, són explicades de la següent manera:

«Per a la literatura castellana no passà inadvertit l'èxit meravellós de «Mar i Cel». Les lletres catalanes interessaven a tots els intel·lectuals espanyols. Coneguda la vàlua de l'obra, hom volgué traduir-la. El traductor havia de tenir provada fidelitat i competència. Intervingué Lluís Alfonso [1] en les negociacions, i va recaure la designació en Enric Gaspar. Així és que la traducció resultà tan bona com podia desitjar-se. Gaspar confessà que en diversos passatges havia sacrificat el casticisme de l'idioma castellà a la seva voluntat de conservar tota la sabor de la frase catalana.

L'estrena de «Mar i Cel» s'efectuà, en aquesta ciutat, en el Teatre Calvo-Vico (alçat en emplaçament que actualment ocupa l'Hotel Ritz) per la companyia d'aquests eminents actors. Per al repartiment del paper de protagonista hi hagué un procès laboriós. Semblava a primer cop d'ull que Said no podia ésser-ho més que Antoni Vico. La seva arrogant figura, el seu gest en alt grau expressiu i la força tràgica del seu temperament artístic, així ho aconsellaven, i fou el primer a reconèixer-ho Rafael Calvo. Però Vico patia un orgasme crònic i, tement per la seva larinx davant tres actes atapeïts d'endecasíl·labs, s'hi negà en rodó. Insistí Rafael Calvo, insistí Antoni Vico i, per acabar un dia o altre, es va recórrer a l'arbitratge de Lluís Alfonso, el qual, després de pesar i contrapesar les raons al·legades per ambdues parts, es decidí per Calvo.

L'anunci de l'estrena produí enorme espectació. Hom va posar preus elevats (les butaques a vint-i-cinc pessetes), però el Teatre estava ple que sobreeixia. Rafael Calvo va excedir-se a si mateix en la declamació. Al seu costat i en tal solemnitat artística, va obtenir el seu primer triomf el jove actor Antoni Perrín, malaurat pocs anys després per la bohèmia. L'èxit fou tan clamorós com la temporada anterior en el Teatre Romea. L'obra de Guimerà quedà incorporada al repertori castellà.

Rafael Calvo va disposar que es representés a Madrid en començar la temporada d'hivern. No pogué complir el seu propòsit, perquè, actuant de pas a Càdiç, fou atacat per la verola en el maleït hostalot on posava, i morí en l'espai de pocs dies.

El seu germà Ricard representà la tragèdia al Teatre Espanyol, on s'havia aplegat això que se'n diu el «tot Madrid». Altra vegada el triomf de Guimerà fou enorme, decisiu».

1) Literat i crític espanyol aleshores resident a Barcelona.

El cor d'infant de Guimerà. — En J. Franquesa i Gomis, vell i íntim amic de Guimerà, parla en el seu article necrològic «L'Àngel Guimerà» (*Catalana*, 31 de juliol) del cor d'infant del gran desaparegut.

«En Guimerà era — diu — a més d'un geni literari, un gran cor, *un cor d'àngel*, me deia son confès a l'endemà de la mort. Certa eixutor aparent, qualitat ben nostra i quasi distintiva del català, sobretot si és escriptor, se desfeia als pocs moments de parlar amb el gran poeta, que no trigava a expansionar-se amb tothom a cor obert. Sa paraula era franca i no encobria mai la intenció...

Entre les moltes excursions que havíem fet junts, recordo que en una anada a Montserrat, en fer l'ascensió en el carrilet de cremallera, llavors estrenat feia poc, En Guimerà no pogué contenir son entusiasme davant de l'espectacle nou, i al veure's voltat de boira, amb els turons de tot Catalunya als peus i els cingles de la santa muntanya al front, esclatà en crits de joia i desentonades exclamacions. No sé a quin dels companys li escapà dir als que li eren aprop i amb veu baixa: «Mireu En Guimerà, quins alegrois, sembla una criatureta!» — En Guimerà ho sentí i girant-se-li ràpidament li féu: — «Ja podeu dir-ho en veu alta, que no em sap greu. Sí que ho sóc ara un infant. Jo voldria poder ser-ho sempre! — »

La història d'amor del poeta. — Els amics, els biògrafs i els crítics d'Àngel Guimerà han al·ludit algunes vegades a una història d'amor que, en la joventut del poeta, deixà un senyal profund en la seva ànima i li inspirà alguns dels seus versos. Hi ha qui ha parlat d'aquest episodi íntim com d'una incerta suposició, i qui li ha donat un caràcter d'indubtable certesa.

En el número que la revista literària *La Branca*, de Balaguer, ha dedicat a Àngel Guimerà trobem un curiós article on el seu autor, Sebastià Armenter, dóna detalls molt concrets i precisos respecte a la realitat d'aquest episodi. Parla Armenter de l'emoció amb què ell, tot just sortit de l'adolescència, llegia davant els amics les poesies de Guimerà, en aquella primera edició monumental il·lustrada per Fabrés i Pellicer.

«I la lectura es féu entusiasta, tant en les patriòtiques, com les de tema bíblic; més en ésser als poemes d'amor, els qui més ens colpiren foren «L'última carta» i «Del meu àlbum»; no comprenïem aquells versos sense la sinceritat i l'emoció veritable de l'amor contrariat i que un home com ell ho hagués pogut ésser, essent com era tan admirable i escrivia coses sublims com ço que deia a l'enamorada en ésser refusat:

No et culpo no, de que l'amor me neguis;
per confondre's amb tu, mon cor què té?
Que bo ha de ser a qui l'amor entreguis!
A qui estimis fins jo l'estimaré.

i aquell final de:

Guarda eixes lletres, si no et causa agravis,
perquè a l'espòs les donis a llegir;
i pots dir-li, besant-lo sobre els llavis,
que eren d'un foll que aimant-te es va morir.

Allò era veritat i ens intrigava saber lo succeït dels amors del nostre preferit poeta, i tot era pensar en aquella «Maria» que no l'havia volgut estimar com ell es mereixia i que ell encara li feia uns versos capaços de trencar el cor a una mateixa estàtua de marbre.

I vingué que no mancà qui m'expliqués la història dels seus amors. Em digué que aquella dona estimada no era cap vulgaritat, sinó una damisel·la distingida que es deia Emília

Palau, nada a Puerto Rico, poetessa exquisida, que ell féu Reina dels Jocs Florals de Barcelona del 1877 i que això era el primer diumenge del mes de maig i el setembre del mateix any s'era casada amb un apotecari de Sant Andreu i que al poc temps de matrimoni quedà vídua i entrà en un convent, on no tardà molts anys a morir.

En morir aquesta poetessa, la «Il·lustració Catalana» va tributar-li un homenatge, publicant el seu retrat i una biografia, sense fer menció de res sobre el que hagués pogut esdevenir amb el gran Poeta. Poguí revisar la dita publicació i en llegir una de les poesies titulada, si no m'erro, «Ma caseta», em semblà veure-hi com una rèplica a tot allò «Del meu album» on ell al·ludia a aquella «Maria» que tant estimava sense ésser correspost. Aquella poesia era senzilla i deia si fa o no fa «que a ella res del món ja no l'interessava; que retirada al seu niu amb sos recorts i la seva fe vivia feliç pensant en Déu i anhelant el cel».

Altres poden dir més que no pas jo la veritat sobre aquesta part de la vida d'En Guimerà...»

Guimerà en el temple. — Jaume Barrera parla en *El Correo Catalán* (20 juliol) de les visites que en els últims anys de la seva vida feia Guimerà a les esglésies de Barcelona.

«És també dels seus últims temps aquell seu amorós vagar pels temples. Assistia a la Catedral, durant els Divins Oficis, passava hores enteres dins de l'església del Pi, davant l'altar de Sant Josep Oriol. Les seves oïdes ensordides per les palmes i els víctors de la glòria humana; els seus ulls, com debilitats per la llum forta dels grans quadros i escenes de les seves pròpies creacions, es recollien per escoltar inefables harmonies, per albirar la serenitat d'unes visions que transcendeixen tot l'humà i tot el terrenal. Guimerà, en els seus darrers temps, amb els braços desmesuradament caiguts, amb les amples espatlles aixecades, semblava portar el bes de Déu sortit al seu encontre, més que el pes dels seus llors i de les seves creacions.»

Guimerà i les sardanes de la Plaça del Pi. — De l'article «El Patriarca i el poble», de Miquel Capdevila (*La Veu de Catalunya*, 19 de juliol), extreiem els paràgrafs on, amb detalls suggestius, es parla d'una de les habituds de Guimerà en els darrers temps de la seva llarga vida.

«En Guimerà tenia una de les seves darreres diversions en les sardanes de la Plaça del Pi, racer ideal, proper a casa seva, per a la dansa catalana.

Així que sentia refilar la cobla, En Guimerà baixava, oferint l'espectacle commovedor del seu entusiasme de jovencell i la seva decrepitud de Patriarca a l'espona de la tomba.

Li posaven una cadira al fons de la placeta i s'asseia silenciós i quiet, amb la seva figura venerable de cara a l'església.

No estava mai sol: les damisel·les i els jovencells que omplenaven la plaça, malgrat l'egoisme tan natural de no veure res fora de llurs mútues afeccions, mai deixaven el poeta sense una rodona de joventut que confortava la seva ancianitat, i sense un calor d'afecte que li allunyés de l'ànima el gel de la mort propera.

En Guimerà parlava a aquells nois i noies amb afecte de besavi que contemplés la florida del seu amor.

La cobla engegava a l'aire les seves notes, i les anelles s'anaven formant a l'ombra de l'església gòtica, sota el cel blau des d'on algunes estrelles treien el cap per guaitar cap a la placeta, on s'agermanaven una joventut ascendent i una majestat que s'atançava a la tomba, unides per la comunió de sentiments i amors.

Alguna vegada la lluna, sortint per damunt la bella façana de l'església, feia arribar els seus raigs fins al poeta, aureolant místicament la seva testa blanca, com si també volgués estar en aquell grup de joventut i vellesa, d'amor i respecte.

No cal dir que l'entusiasme de la gernació pujava de punt quan la cobla tocava sardanes inspirades en poesies del Patriarca. Aquella «Sardana de les Monges» que canta:

Les sardanes airoses pugen al cel
I tothom sent en l'ànima dolçors de mel...

posava agilitat als peus i ensomni als ulls, perquè tothom sentia l'encís d'estar prop del poeta creador.

Encara més quan la cobla tocava la «Santa Espina...»

Una curiosa poesia de Guimerà. — L'any 1921 foren demanats a Guimerà uns versos per al periòdic *La Veu de Sant Martí*, i el poeta donà una poesia inèdita, que aparegué en el citat setmanari, en el número del primer de juliol del dit any i que ara ha reproduït (1 d'agost). És una de les més curioses composicions dels últims temps de Guimerà. L'ombra misteriosa de la mort i el misteri del més enllà passen pel front del poeta. Heu-vos ací els al·ludits versos:

PREGUNTANT

Què és lo gran? Què és lo petit?
Qui l'ha comprès l'infinit?
Tot s'ha parlat, tot s'ha escrit
i encara en l'ànima és nit.

L'Església ho sap tot de cert;
qui no la creu diu que es perd,
qui la creu té el cel obert...
mes, davant, sempre el desert!

Caminar per caminar,
que el viure és tan sols passar
i és igual riure o plorar,
que tot s'ho draga el fossar.

Diu tothom: La vida és...
I és mor sense acabar res;
i cada astre al cel estès
és un punt suspensiu més.

Minories nacionals i Societat de Nacions

Els diplomàtics entenen per minories nacionals aquells grups de persones que formen part d'una raça, d'una religió o que parlen una llengua diferent de la majoria d'un determinat país. En el dret internacional d'avui es reconeixen, en efecte, minories racials, religioses i lingüístiques.

Aquests grups de persones es poden trobar en dues posicions diferents: Primer: poden trobar-se dins de les fronteres d'una potència estrangera; segon: poden trobar-se dins de les fronteres del país. La minoria eslava que hi ha dins d'Itàlia, és un exemple del primer cas. La Catalunya estricta és un exemple del segon cas. Es visible que els drets de la minoria eslava que hi ha dins d'Itàlia interessen a l'Estat del qual la minoria forma part i per això els drets d'aquesta minoria han de consignar-se en un tractat entre Itàlia i Iugoeslàvia. Els drets, en canvi, de les minories d'un determinat Estat poden reconeixer-se purament i simple en la legislació interior de l'Estat al qual està adscrita la majoria.

Essent aquesta nota destinada a exposar l'estat legal de les minories nacionals, passarem per alt els precedents històrics de la qüestió, un resum del qual es pot llegir en el fascicle "La Societat de les Nacions i les Minories", publicat pel Servei d'Informacions del Secretariat de la Societat de les Nacions. Els precedents pròxims són els següents: el primer de maig del 1919, en temps de la Conferència de la pau, fou creada la Comissió dita dels nous Estats. En aquesta comissió entraren els EE. UU., França, Anglaterra, Itàlia i el Japó. Els senyors Wilson, Lloyd George i Clemenceau encarregaren a aquesta comissió de preparar els projectes de tractats per a la protecció de les minories dels Estats de l'Europa oriental. La majoria d'aquests Estats alçaren objeccions i a la sessió plenària de la Conferència del dia 31 de maig del mateix any, llurs representants declararen que estaven disposats a acceptar les obligacions per a la protecció de les minories si tots els Estats membres de la Societat de Nacions es reconeixien les mateixes obligacions. En el cas contrari, aquestes obligacions creades només per a uns Estats i inexistents per als altres, podien ésser mirades com a atemptatòries a la sobirania de llurs Estats, ço que vol dir una ingerència intolerable d'uns Estats en la vida interior dels altres.

Polònia es trobava en un cas verament curiós. Polònia venia obligada a

salvaguardar els drets de les minories alemanyes existents dintre de les seves fronteres, i en el tractat de Versalles no es trobava ni rastre de les obligacions d'Alemanya a salvaguardar els drets de les minories poloneses existents dintre de la seva frontera. De manera que Polònia estava obligada a respectar els drets de les minories alemanyes, i Alemanya no tenia cap obligació davant de les minories poloneses. Aquesta injusta situació fou exposada pel senyor Paderewski en una memòria tramesa a la Conferència de la Pau, en tant que cap de la delegació polonesa. El dia 28 de juny del 1919, data de la firma del tractat de Versalles i del primer tractat de minories, el senyor Clemenceau trameté al senyor Paderewski, juntament amb el primer tractat, una carta que, més que contestar les objeccions de Polònia, fixa d'una manera general les bases dels tractats de minories.

Els tractats que contenen estipulacions relatives a minories són el següents:

Tractat del 28 de juny del 1919 entre les principals potències aliades i associades i Polònia, posat el 13 de febrer del 1920 sota la garantia de la Societat de Nacions.

Tractat del 10 de setembre del 1919 entre les principals potències aliades i associades i Txecoslovàquia, posat el 29 de novembre del 1920 sota la garantia de la Societat de Nacions.

Tractat del 10 de setembre del 1919 entre les principals potències aliades i associades i el Regne dels Serbis, Croates i Eslovens, posat el 22 de novembre del 1920 sota la garantia de la Societat de Nacions.

Tractat del 9 de desembre del 1919 entre les principals potències aliades i associades i Romania, posat el 30 d'agost del 1921 sota la garantia de la Societat de Nacions.

Tractat del 10 d'agost del 1920 entre les principals potències aliades i Grècia.

Tractat del 10 d'agost del 1920 entre les principals potències aliades i Armènia.

Tractat de Saint-Germain-en-Laye, entre els Aliats i Austria, firmat el 10 de setembre del 1919, posat sota la garantía de la Scoietat de Nacions el 22 octubre del 1920 (articles 62 a 69).

Tractat de Neuilly-sur-Seine entre els Aliats i Bulgària, firmat el 27 de novembre de 1919, posat sota la garantia de la Societat de Nacions el 22 octubre del 1920 (articles 49 a 57).

Tractat de Sèvres, entre els Aliats i Turquia, el 10 d'agost del 1920 (articles 140 a 151). Aquests articles han estat reemplaçats pels articles 37 a 45 del Tractat de Lausana de 24 juliol del 1923.

Els drets que aquests tractats reconeixen als súbdits d'un país que pertanyen a una minoria de raça, de religió o de llengua, són els següents:

Primer: Igualtat davant la llei, és a dir, igualtat de drets civils i polítics.

Segon: Lliure ús de la llengua materna en les relacions privades i comercials ,en matèria de religió, de premsa, de publicacions, en les reunions públiques així com davant dels tribunals.

Tercer: Dret igual al del altres súbdits del país de sostenir per llur compte institucions caritatives, religioses, socials o escolars.

Quart: En el districtes on la minoria constitueix una proporció considerable de la població, la instrucció a les escoles primàries de l'Estat serà donada en la llengua de la minoria i una part equitativa de les quanitats destinades en els pressupostos de l'Estat i als pressupostos municipals a educació, religió i caritat, serà assegurada a la minoria.

Aquestes obligacions, quin caràcter tenen, segons aquests tractats? Segons aquests tractats, aquestes obligacions han d'ésser reconegudes com a lleis fonamentals de l'Estat i cap altra llei no pot èsser posada en contradicció amb elles mateixes. Això és el que diu indefectiblement el primer article dels tractats. A més, aquestes obligacions tenen un caràcter jurídic internacional, i la Societat de Nacions n'és la garantia. El Consell es converteix en guardià dels drets de les minories. Tot membre del Consell de la Societat de Nacions té el dret d'assenyalar a l'atenció del Consell qualsevol infracció o qualsevol perill d'infracció d'aquestes estipulacions, i el Consell podrà obrar de la manera convenient i donar aquelles instruccions que li semblaran apropiades i d'eficàcia segons les circumstàncies. En cas de divergència d'opinió, sobre qüestions de fet o de dret relatives als articles dels tractats, entre els Governs interessats i un membre del Consell de la Societat de Nacions, aquesta divergència tindrà la consideració de diferència de caràcter internacional i podrà, segons l'article 14 del Pacte, ésser portada davant el Tribunal Permanent de Justícia de La Haia i la sentència no tindrà instància superior.

Entre les dates de la firma dels tractats citats i avui, la majoria dels Estats interessats han convertit en lleis fonamentals les estipulacions dels tractats o sigui els drets de les minories. Posteriorment, el material legal sobre aquesta qüestió s'ha allargat considerablement.

Txecoslovàquia i Austria firmaren el 7 de juny del 1920 el Tractat de Brunn, i el 23 d'agost de 1920 la convenció addicional de Carlsbad. Aquests documents articulen en detall l'aplicació dels tractats sobre minories i preveuen la creació d'un tribunal d'arbitratge per resoldre els litigis que puguin sorgir a propòsit de les minories.

Així mateix l'article 33 de la convenció establerta entre Polònia i la ciutat lliure de Dantzic, del 9 de novembre del 1920 i l'acord de 24 d'octubre del 1921 que serveix per posar en pràctica la convenció, regulen segons els principis dels tractats els drets de la minoria polonesa de Dantzic.

En el curs de la primera Assemblea de la Societat de Nacions (1920), la qüestió de les minories fou plantejada en l'interior de la Comissió instituïda per estudiar l'admisió de nous Estats. Una sots-comissió de minories fou constituïda dins la Comissió. Els senyors Lord Robert Cecil (Africa del Sud), Benes (Txecoslovàquia) i Motta (Suïssa), formaren aquesta sots-comissió, la qual presentà a l'Assemblea la següent suggestió (15 desembre del 1920).

"En el cas que els Estats bàltics, caucàsics o Albània siguin admesos a la Societat de Nacions l'Assemblea recomana a aquests Estats de prendre les mesures pròpies a assegurar l'aplicació dels principis generals inscrits en els tractats de minories i els demana de posar-se d'acord amb el Consell sobre els detalls d'aplicació".

En aquesta Assemblea, Finlàndia i Albània foren admeses. El representant d'Albània firmà una declaració, en el curs de la sessió del Consell del 2 octubre del 1921 (rectificada el 17 febrer del 1922) contenint estipulacions anàlogues a les dels tractats de minories. Una vegada el Consell de la Societat de Nacions hagué reconegut la sobirania de Finlàndia sobre les Illes Aland, prengué una resolució perquè hom respectés la llengua, la cultura i les tradicions locals sueques de les Illes Aland. Totes les reclamacions del Landsting d'Aland sobre l'aplicació d'aquestes garanties, són enviades per Finlàndia al Consell de la Societat per tal que resolgui. En el cas que la diferència sigui jurídica, es pot consultar el Tribunal Permanent de Justícia. Finlàndia, a més a més, ha convertit en lleis constitucionals els drets de les minories del seu territori.

En el curs de la segona assemblea de la Societat de Nacions (1921), Estònia, Letònia i Lituània demanaren l'entrada a la Societat, i abans firmaren una declaració acceptant la suggestió de 15 desembre del 1920.

El 12 de maig del 1922, Lituània firmà una declaració contenint les estipulacions anàlogues a les del Tractat de minories polonès.

El 28 de juliol del 1923, Letònia aprovà una declaració semblant. El 28 d'agost del 1923, Estònia declarava igualment que la protecció de les minories d'Estònia quedava assegurada per la Constitució estoniana, d'una manera conforme als principis generals continguts en el tractats de minories.

La convenció germano-polonesa firmada a Ginebra el 15 de maig del 1922 regula els drets de les minories alemanya i polonesa a l'Alta-Silèsia.

Porteriorment la Societat de Nacions ha establert el procediment de les peticions adreçades a la dita Societat que es refereixin a qüestions de minories. Aquest procediment està contingut en el report Tittoni, aprovat pel Consell de 27 juny de 1921, i en l'acord del Consell de 5 de setembre del 1923. Aquest darrer és el més important, perquè és un resum dels acords anteriors. Fixa aquest acord les regles d'admissió de les peticions de minories. Quan la secretaria de la Societat de Nacions rep alguna petició referent als drets de les minories, la secció corresponent examina si pot o no pot donar-li curs. Li donarà curs si compleix amb els següents requisits: *a*) referir-se a minories reconegudes pels tractats; *b*) no incloure una demanda separatista; *c*) no procedir de font anònima o mal establerta, estar redactada sense violència de llenguatge, contenir informacions o assenyalar fets que no hagin estat l'objecte d'una petició anterior. (L'apartat *a* nega a Catalunya, com clarament es veu, el dret de plantejar el seu problema, en tant que problema de minories, davant la Societat de Nacions). Si la Secretaria, després d'aquest examen formal troba rebedora la petició, la comunica a l'Estat interessat. Cas que aquest no sigui del mateix parer que la Secretaria, resolen la qüestió prèvia el President o el Consell .Si en definitiva la petició és admesa, l'Estat interessat ha de fer conèixer dins el termini de tres setmanes si desitja o no presentar objeccions. En el primer cas disposa, per fer-ho, de dos mesos prorrogables pel President. La petició i les observacions del Govern interessat són conjuntament i tot seguit comunicades als membres del Consell a títol d'informació. Qualsevol altre membre de la Societat pot obtenir-ne també comunicació, si la demana. Feta la comunicació ,el President invita dos altres membres del Consell a estudiar, amb ell, l'afer. Si un d'ells o un altre conseller ho troba avinent pot assenyalar-lo a l'atenció del Consell, i quan aquest n'ha pres esment "procedeix de tal manera i dòna tals instruccions que semblin apropiades i d'eficàcia". Una divergència d'opinió en qüestions de dret o de fet entre l'Estat interessat i un membre del Consell, té caràcter internacional, i segons els termes de l'article XIV del Pacte de la Societat serà resolt sense apellació per la Cort permanent de Justícia internacional.

Aquest procediment consagra la més enorme de les injustícies. Clarament haurà vist el lector que davant de la Societat de les Nacions hi ha dues classes de minories; minories de primera classe, que són les compreses dins de les fronteres de Polònia, Txecoslovàquia, Iugoslàvia, Romania, Grècia, Armènia, Austria, Bulgària, Hongria, Turquia, Ciutat Lliure de Dantzic, Finlàndia, Albània, Estònia, Lituània, Letònia i Alta Silèsia, que són les reconegudes en els tractats; i minories de segona classe, que són totes les altres del món. Entre aquestes hi ha, per tant, Catalunya, en tant que problema de minories.

En el curs de la tercera Assemblea de la Societat de Nacions (1922) fou posat, per primera vegada d'una manera neta i crua el principi general de la protecció de les minories. L'honor d'haver-ho fet pertany als Estats bàltics: Letònia, Estònia, Lituània. El professor Gilbert Murray, representant de l'Africa del Sud, presentà una proposició tendint a fortificar els mitjans de control de la Societat en els conflictes entre majories i minories nacionals, en favor de la qual parlaren també representants de Noruega, Suïssa, Bulgària i Pèrsia. El professor Murray feia observar que en certes regions de població mixta, on els conflictes són freqüents i greus, l'ordre era sovint mantingut i la tranquil·litat restablerta per la sola presència dels cònsols o altres representants de Governs estrangers capacitats per fer un report imparcial dels esdeveniments i de fer intervenir l'influència de l'opinió pública. Observava igualment que podrien sorgir circumstàncies en les quals la presència d'un delegat de la Societat de les Nacions podria exercir una influència encara més benfactora, degut al desinteressament i al prestigi moral que posseeix la Societat de les Nacions, i suggeria que el Consell podria posar-se els avantatges que es produïrien enviant de vegades, amb el consentiment del Govern interessat, representants per calmar l'agitació pública i per restablir poc a poc la tranquil·litat a les regions trasbalsades. La proposició del professor Murray era molt ben intencionada, però si s'hagués aprovat hauria aprofundit encara més les diferències entre els Estats que han de respectar les minories i els Estats que no tenen cap obligació de respectar-les. Es per aquesta raó que, sentint-se vexats, parlaren contra la proposició Murray els Estats de la petita Entesa. Aquest grup de potències malcontent de la divisió entre Estats amb minories a respectar i Estats amb minories sense el dret a ésser respectades demanaren, purament i simple (trobant-se en el cas dels Estats amb minories a respectar), el compliment literal de les obligacions dels tractats, sense cap mena de interpretació extensiva, ni atac a la sobirania. En aquesta actitud, la petita Entesa fou sostinguda per la gran: França, Anglaterra, Itàlia. Però si el mòbil de

l'actitud dels petits fou el desig d'unificar el règim de minories suprimint la diferència entre minories de primera i minories de segona, el mòbil de l'actitud dels grans fou l'hostilitat a la tesi minoritària o tot el més, el desig de conservar la diferent situació dels Estats davant de les minories.

Els Estats bàltics (Estònia, Lituània, Letònia) presentaren la solució d'estricta justícia. Aquests Estats proposaren el nomenament d'una Comissió especial per estudiar la qüestió de les minories en general i estipular le bases d'una protecció general de les minories dels Estats membres de la Societat de Nacions. La proposició fou retirada, primer, per fer economies, i després perquè els acords de l'Assemblea preveien un allargament de l'examen de les qüestions de minories a cura del Consell i del secretariat general de la Societat.

La discussió de la proposició Murray a la sisena comissió de la tercera Assemblea els dies 11, 12 i 13 de setembre de 1922, fixà netament els diversos punts de vista. S'arribà, però, a una fòrmula que acceptà tothom. El principi general del respecte a les minories fou consignat en la proposició Murray així: "La comissió expressa l'esperança que els Estats que no estan lligats a la Societat per cap obligació legal en ço que respecta a les minories, observaran tanmateix en el tracte de llurs minories almenys el mateix grau de justícia i de tolerància que és exigit pels tractats." Per suggestió del Sr. Hannotaux (França) hom hi afegí: "i segons l'acció permanent del Consell", i atenent una remarca del senyor Nintxitx (Iugoeslàvia) hom puntualitzà: "minories de raça, de religió i de llengua."

En aquesta forma, integrant el report de la comissió, arribà l'acord que ens interessa a l'Assemblea plenària del dia 21 de setembre. Glossant-lo ,diversos oradors pronunciaren paraules que en remarcaven tota la importància. "La història ensenya,—digué el ministre suís Motta—que l'opressió exercida contra les creences i les races és la causa de mals sens nombre i que la injustícia crida sempre la injustícia." El cas és que en aquell dia, l'Assemblea acordà cinc resolucions. La important, per al nostre cas, és la següent, que traduïm literalment:

"L'Assemblea expressa l'esperança que els Estats que no estan lligats davant la Societat de Nacions per cap obligació legal en ço que respecta a les minories, observaran tanmateix en el tracte de llurs minories de raça, de religió o de llengua, almenys el mateix grau de justícia i tolerància que és exigit pels Tractats i segons l'acció permanent del Consell."

Aquesta resolució fou presa per unanimitat, i Espanya no hi oposà cap objecció ni alçà cap reserva. En aquella mateixa Assemblea, Espanya entrava al Consell, és a dir, un dels països encarregats de la protecció de les minories.

En el curs de la quarta Assemblea de la Societat de Nacions (1923), la sisena comissió examinà diferents qüestions que es refereixen al problema de les minories.

En el moment que escric aquestes ratlles s'està celebrant la cinquena Assemblea de la Societat de Nacions. En el curs d'aquesta Assemblea, Polònia tornarà a plantejar d'una manera neta i crua el problema de la unificació de les minories de tot el món. Polònia, naturalment, demanarà que el desig expressat per la quarta Assemblea es converteixi en una llei universal. No cal dir la importància del triomf d'aquest criteri. Els drets reconeguts a les minories no són cap cosa de l'altre món, però imagineu la importància de tenir l'escola. La qüestió de les minories va prenent a la Societat de les Nacions cada dia més amplada. L'unificació del règim de les minories no és encara una cosa madura, però cal fer que ho sigui.

J. P.

Ginebra, setembre 1924.

SAGITARI

Comœdia, *de París, acostuma a demanar, tots els estius, els llocs i les feines d'estiueig dels artistes de França. Els artistes — comediants i autors teatrals — no poden despendre's de llur* cabotinage, *i els dies de l'agost, amb les platges, i els rius, i les arbredes, i els recons virgilians, els serveixen d'escenografia per tornar a reproduir les* poses *de l'hivern. Des de Deauville a Ceret, passen tots els bells llocs de França.*

Si un diari nostre apliqués als nostres artistes idèntica informació, quins llocs resultarien afavorits per la nostra gent de pèl, de ploma i d'escena? Cap. Els nostres artistes no tenen preferències. Quan Xenius era Xenius, un any va anar a Cadaqués, un altre a Gualba, un altre a Llafranc, un altre a Olot, un altre a Argentona. Aquesta diversitat tots la tenen; però de tant en tant un poble aconsegueix preferències, i fa entrada en la nostra literatura. Sitges ha estat sempre Sitges, amb En Rossinyol, amb En Diego Ruiz, amb En Sunyer. Després En Josep M. Junoy intentà minvar l'hegemonia sitgetana, treballant pro domo sua, *per Vilanova, amb En Ricart, amb En Cabanyes, permanents, i En Morera i Galicia als estius. No reeixí. Ara és Port de la Selva.*

En Josep M. de Sagarra ha estat el Colomb de Port de la Selva. Encara no té Cau Ferrat, però fa versos. Encara no ha organitzat festes de la poesia, però nois i noies saben que hi ha un poeta molt bo al poble. Encara no té estàtua, ni quadro d'honor, però ja rep oficis.

— Senyor Sagarra — li van preguntar — : ens hauria de dir el seu segon cognom.

— Per què el volen saber?

— Per res de mal! Es tracta d'un ofici que li vol posar el senyor alcalde. No s'espanti, senyor Sagarra, és un bon ofici, donant-li les gràcies, en nom de la corporació municipal, per tot el que vostè fa per al poble.

Es diu que l'ofici laudatori, pròleg de l'afillament honorari, fou cosa de l'Alexandre Plana, que si com a crític sap tots els misteris de les nostres lletres, com a secretari de l'Associació de Metal·lúrgics, sap tots els oficis. En Sagarra ha aconseguit seduir, com una sirena del port i una fada de la selva, a l'Alexandre Plana, i a En Rossend Llates, i a En Tomàs Garcés, convertint Port de la

Selva en un petit Parnàs marítim. I així la Costa Brava s'ha convertit en la Costa Poètica. Port de la Selva té En Sagarra, Cadaqués En Marquina, Blanes En Ruyra, Sant Feliu de Guíxols En Salvador Albert.

/ / /

*Vichy de França ha vist a En Solé de Sojo. En Vicens Solé de Sojo és el nostre Fradique Mendes. També ell, com l'heroi d'Eça de Queiroz, porta dins vint segles de literatura. Podria tenir, si no la té, marina pròpia, i arribar un dia de la Groenlàndia, un altre dia de l'Africa austral. Més aprop de Picadilly que de Montparnasse, ell sempre arriba de Londres, o d'Amsterdam, o de Copenhaguen, perquè, britànic, prefereix la freda correcció nòrdica a la gesticulació llatina. Però hi ha París; i París, amb Cocteau, Leger, Morand, Valery, els dancings, els bars americans, l'*Esprit Nouveau, *Medrano, els jardins, la cuina, el capvespre, li tenen robada l'ànima. En Solé de Sojo, la meitat està traduït de l'anglès, però del francès més pur l'altra meitat.*

Des de Vichy escrivia cartes rimades als amics, rimes franceses «a la manière de...»; *però tan picants, tan arrodonides, tan internacionals que un hom pensa en un Valery-Larbaud de penya, que anés llançant displicentment el seu enginy, escrit darrera dels papers, amb segells blaus, dels hotels babèlics. Heu-vos-en aci una mostra:*

Vichy, 24.

Ville d'eaux

Hommes à la face pâle, femmes à la face caline
venus de Minnesota ou du Connecticut.
On lit dans leurs bagages: «Mauritania - Cabine.»
Ils boivent, le jour de l'eau, l'après minuit du Brut.

Une femme aux yeux d'amande, pleins de lueurs de jade
parle tout près de moi et j' entends: «Moï gravi,
Y a pas de fleuve au monde comme la Sava à Belgrade
ou «Mon père fut tué par un comitadji.»

Des japonais, courtois, plastronnés, en habit
dont la coupe sévère parle de Conventry Street,
fixent sur les cock-tails leur regard indolent.

Et tandis que j'écris ces vers de circonstance,
sonne une musique d'Hawaï dans ce vieux parc de France
poudré de tous les poivres d'Orient et d'Occident.

Cal no oblidar que són versos de circumstàncies, més propers, naturalment, a Lucien Boyer que a Stéphane Mallarmé. Els alexandrins no són impecables.

Prosòdia del Quai Voltaire. Cal, també, llegir-los amb el bell francès que es parla més enllà del Carrefour de Chateaudum. Però tenen un charme. *Havien d'estar fets per l'agost i a Vichy. Demostren que, fets al desembre i a Barcelona, podríem fer la nostra petita aportació a la literatura francesa. Breu: aquest estiu hem descobert que en el senyor Vicens Solé de Sojo podríem tenir el nostre Canudo, si Solé de Sojo festegés més a la Rima que al Dret.*

/ / /

Un ambaixador. En nom de l'Ateneu Barcelonès ha sortit cap a La Laguna, poble d'En Guimerà, l'Adrià Gual. Bon ambaixador. Cara rasurada, cabell gris, bon frac, verb florit, castellà correcte i anècdotes. Les diu i les fa, les anècdotes, l'Adrià Gual, un dels homes més charmants *de Catalunya. Nosaltres el vàrem conèixer una nit de Jocs Florals, a Sabadell. Al cafè, En Gual féu una mica de teatre clàssic castellà, embolicat en el drap del billar, com en una capa, i el bastó per espasa, i declamant els versos amb una heròica entonació.*

En Gual és un d'aquells homes que a Madrid no saben avenir-se que siguin catalans. És el cas del dibuixant Ricard Marín, el dibuixant del Quixot i de les curses de braus. Tan alegre, efusiu, tan donat al moviment que desplaça les línies, que una vegada parlant amb una molt alta personalitat, aquesta li digué molt estranyada:

— ¿Pero tú eres catalán?

La llegenda del caràcter esquerp dels catalans tindrà una airosa rectificació a La Laguna.

— Li plau el viatge? — hem preguntat a En Gual.

— No gaire — ens ha respost. — Ho faig per disciplina.

Ningú no el mana, a ningú no ha d'obeir, i cap pressió li pot fer la Junta de l'Ateneu, que li proposà el viatge com a soci idoni. Però hi ha una disciplina no imposada per ordenances ni reglaments, espontània i cordial. En Gual creu deure obediència al seu Club i a Catalunya, i pren el transatlàntic com un militar, per disciplina.

En la intimitat d'alguna penya, En Gual tal volta torni a recitar versos clàssics, amb el drap del billar fent de capa; però haurà portat a les Canàries una paraula docta i encesa, una elegant indumentària, una silueta cinematogràfica i una disciplina.

En Pompeu Fabra, president de l'Ateneu, extasiat davant de l'ambaixador perfecte, va sospirar:

— Li manquen solament tres dits més d'alçada.

NÒTULES

Marius o Mari?

El nom llatí *Marius*, en espanyol *Mario*, com fa en català? Era costum admesa d'usar la mateixa forma del nominatiu llatí, com fan els francesos. Diem i escrivim Marius Anglada, Marius Aguilar.

Però la veritat és que hi ha una forma catalana del *Marius*, obtinguda, com en tants i tants mots del català, per la supressió de la terminació *us: Mari*. En aquest cas el procediment catalanitzador és legítim. Precisament el nom *Mari*, esdevingut cognom, és relativament freqüent en català. Algunes vegades hom pronuncia *Marí*.

En l'excel·lentíssima traducció de l'obra *De ira*, de Sèneca, que dins la col·lecció de clàssics grecs i llatins de la «Fundació Bernat Metge» ens ha donat Mossèn Carles Cardó, i que ha estat revisada per eminents filòlegs i humanistes de l'Institut d'Estudis Catalans, el romà Marius, rival de Sil·la, és anomenat sempre Mari.

Tanmateix ara ens ve una mica costa amunt de dir Mari Aguilar i Mari Anglada, acostumats com estem a dir (perdó!) Mary Pickford.

Marius Aguilar

Apropòsit: En Marius Aguilar — o Mari Aguilar — acaba de tenir un merescut ascens en la seva carrera periodística. Des d'aquest mes de setembre és director d'*El Día Gráfico*, i ho serà de *La Noche*, diari de la mateixa empresa, que aviat sortirà.

En Marius Aguilar, si és nadiu de Castella — de la ciutat de Cuenca, precisament —, s'ha assimilat moltes coses nostres en la seva llarga estada a Catalunya, on ha viscut des de l'adolescència. Fill d'un membre de la magistratura espanyola, qui fou jutge de Figueres, va sentir tota la influència de l'ambient empordanès i del federalisme d'aquella brava gent. Vingut més tard a Barcelona, començà els estudis a la Facultat de Dret, i passà aleshores, com tants d'altres, el xarampió llibertari. Traslladat el seu pare a València, allí anà En Marius, entrant a la guàrdia imperial del senyor Rodrigo Soriano i a la Redacció del seu òrgan *El Radical*.

Els articles que a *El Radical* publicava portaren l'ocasió de la seva tornada a Barcelona, aquesta vegada com a periodista. El senyor Francesc d'A. Rodon, que era director del diari *El Poble Català*, va enamorar-se de la bella prosa vibrant i plena d'imatges de l'Aguilar, el qual, d'altra banda, defensava amb gran sinceritat i noblesa la causa de Catalunya. Un dia el senyor Rodon digué a En Rovira i Virgili, redactor en cap d'*El Poble*:

—Sap en què pensava aquest matí? Pensava oferir a En Marius Aguilar un lloc a la nostra Redacció. Què li sembla? Seria per al diari una adquisició excel·lent.

—Vol que li escrigui? — féu ràpidament En Rovira.

Alguns periodistes barcelonins coneixien personalment a l'Aguilar. L'havien conegut amb motiu d'aquell Congrés Valencianista al qual havien d'assistir mil catalans de la Catalunya estricta, que ja tenien preparat el vapor *Brasileño* per anar a València per mar. Davant l'actitud hostil dels blasquistes valencians, fou sospesa l'expedició marítima, i només un petit grup de catalans anà a València, fent el viatge en ferrocarril. Entre els expedicionaris — que foren rebuts amb visques pels sorianistes i a trets pels blasquistes — hi havia En Romà Joni, que hi anava per *La Publicidad*, i En Rovira i Virgili, que hi anava per *El Poble Català*. En Marius els acollí fraternalment, i d'allí vingué la coneixença.

El senyor Rodon dubtava que l'Aguilar acceptés el lloc que li era ofert. Però vingué la resposta, i fou afirmativa. Poc temps després, En Marius, que ja entenia perfectament el català i el parlava amb accent espanyol, es posà a escriure en la nostra llengua, i aviat ho féu força millor que molts catalans.

Al diari no signava gaire. Escrivia notes de comentari en la secció «La Política». Després va escriure els «Ecos», en els quals havien col·laborat fins aleshores gairebé tots els redactors. Posada a les mans de l'Aguilar aquella secció, ell va saber crear un gènere periodístic original i personal, que va tenir un gros èxit de públic.

I heu's ací que un dia, a la Redacció, En Marius, en el curs d'una conversa amical, es posà a parlar del seu esdevenidor periodístic.

— Arribaré — va dir — a director d'un diari de Barcelona.

La profecia s'ha complert. Fou feta cap allà a l'any 1908, i ha trigat setze anys a complir-se. Però s'ha complert. I amb escreix. Perquè En Marius Aguilar és ja director d'un diari de Barcelona, i aviat ho serà de dos.

En els últims anys, En Marius Aguilar ha evolucionat una mica. Ara, davant del catalanisme, manté una actitud de comprensió, però no pas d'identificació. No li fem cap retret d'això. Al contrari: trobem més natural aquesta actitud d'avui que no pas l'altra.

Vagin aquests petits records personals com a cordial salutació a l'amic, a l'antic company i al nou director d'*El Día Gráfico*, qui ara veu complerta una auto-profecia que probablement ell mateix ja havia oblidat.

Les portes simètriques

És molt coneguda a casa nostra i molt sovint usada, aquella comparació entre la Sublim Porta i la Porta del Sol. Però potser no està ben aclarit qui fou el que primer va imaginar-la. La cosa que apar certa és que el dit joc de paraules, o joc de portes, no és molt vell.

Temps enrera férem algunes preguntes sobre aquest punt a alguns escriptors catalans. Els uns no tenien cap idea respecte a aquesta petita qüestió; uns altres ens digueren que la frase data de les darreries del segle passat; uns altres creien que hom començà a emprar-la a principis del segle actual. Un amic va precisar més:

— Aquest joc de paraules — ens digué categòricament — va inventar-lo En Jaume Brossa.

Seria veritat? L'atribució apareixia, almenys, versemblant. No seria cap estranyesa que el malaguanyat Jaume Brossa, gran inventor de frases brillants, hagués inventat la brillant frase de què parlem. Tornàrem a preguntar a l'al·ludit amic:

— Recordeu la data en què va usar-la per primera vegada En Brossa?

— Ens balla pel cap que devia ésser en els primers anys del segle novell.

Havíem acceptat nosaltres aquesta versió. Però heu's ací que dies enrera, rellegint el volum de discursos d'En Guimerà titulat *Cants a la Pàtria* (Barcelona, 1905) topàrem amb les paraules següents:

«... se semblen molt al present la pàtria de la Porta Sublim i la pàtria de la Porta del Sol.»

Era la frase famosa, el pare de la qual cercàvem. En Guimerà l'havia pronunciada en el seu discurs de l'Assemblea de Manresa, l'any 1892. I ens quedàrem un moment parats guaitant la frase, a la plana 62 del dit volum.

Fou, doncs, En Guimerà l'inventor d'aquest joc de paraules? O és que algú, abans d'ell, ja l'havia usat?

LLORENÇ MONTORIOL

CRÒNIQUES CATALANES

L'Alta Cultura

Els clàssics catalans.—Ciència i cultura. — Salutació al Dr. Bosch i Gimpera. — Cursos de Química: els professors Oswald, Moles, Cabrera, Sabatier, Bertrand i Moureu

Tanmateix els qui durant molts d'anys, en lluita amb la nul·la preparació dels esperits, suportant incomprensions i àdhuc agressions inaudites, hem predicat, l'una setmana darrera l'altra, en el llibre, en el periòdic, en la conferència o la càtedra, a favor d'aquestes coses: clàssics grecs i llatins, filosofia catalana, clàssics catalans, assenyalant normes i orientacions per realitzar-les, preparant els esperits rebels i rebecs per acceptar-les i voler-les, fent-les, doncs, materialment possibles; tanmateix, dic, alguna satisfacció ara ens pertoca de no haver fet labor inútil, ni haver predicat en desert.

Ara són els clàssics catalans.

Fa mesos, teníem preparats uns articles on declaràvem inajornable llur publicació i minuciosament assenyalàvem les condicions en les quals pensàvem que havia de fer-se. Una recent lamentable anècdota política-administrativa-cultural ens distreia del nostre propòsit i els nostres articles havien de romandre inèdits. Voldríem donar-ne un breu resum.

Referint-nos al problema de l'educació, dèiem com és necessària la vera coneixença dels clàssics grecs i llatins, qui eduquen en la ment el sentit d'humanitat i d'universalitat; la dels clàssics propis de cada país, qui li donen el sentit de la pròpia personalitat, no sols racial, no sols històrica, sinó, cosa més important encara, cultural. No l'orgull d'allò que tenim necessariàment per natura, ni d'allò que ens han guanyat els afanys de puixança i conquesta dels nostres passats, sinó la dignitat d'allò qui ha estat la flor de la raça i de la història, labor de l'esperit, ideal i aspiració. Ric tresor sagrat, dipòsit d'idees i d'imatges, pairal jardí on beutat i veritat i bonesa donaven flors perennals.

Barrés ens deia quines tragèdies passen els desarrelats de la terra; hi ha un estudi a fer sobre la psicologia, altrament dramàtica, per a qui sap comprendre

aquestes coses, dels desarrelats de l'esperit. Els quals ho són per deficiències d'educació; educació antihumanista, cosmopolita, segons sistemes forasters, en medis o en llengües forasteres: res més trist que l'híbrida personalitat (sovint, si heu viatjat, podeu recordar-la) de l'alemany qui franceseja, del francès qui angleseja o de l'anglès qui indieja, i altres i altres que no volem dir per ara; i sobretot ho són per la ignorància, no de la pròpia història, records d'un passat brillant o gloriós qui pot no reproduir-se mai més, ni de les qualitats de la raça, qui mal guiades poden ésser fatalíssims defectes (tot això pot arribar a donar necis orgulls, pretensions risibles), sinó per ignorància de la pròpia cultura, és a dir, la noble labor secular del propi esperit. El secret de més de quatre sense-pàtria, en tots els nombrosos matisos del sens-patrisme, és senzillament aquesta ignorància qui els lleva l'honor, tan fina, tan delicada i pudorosa en els qui la posseeixen, de la pròpia cultura, la qual no mor ni passa: qui ha estat, és i serà; eternal, indestructible, fecundadora de generacions.

Doncs nosaltres imaginaríem així l'edició dels nostres clàssics:

En poc de temps donar un bon nombre de títols; almenys un cada més. Es peremptòria la necessitat que el lector nostre pugui tenir aviat, en faisó material de biblioteca, una perspectiva de la nostra riquesa cultural passada. No serveixi d'excusa el treball de preparació: en bona part és fet. Després, millor si es poden donar edicions definitives; però si no poden ésser tan definitives, no hi fa res; per a l'objecte que ara importa, no ve d'alguna errada, d'algun dubte erudit. Bones edicions antigues, fotografies dels textos o manuscrits que no es tinguin a prop, discreció i bon gust, i la tasca no és tan difícil.

Poc aparell erudit i poques notes. Detestem les edicions, àdhuc sàvies, on les notes ofeguen el text. El bons autors, cal deixar-los fer tots sols cara a cara amb el lector; ja s'entendran per poc intel·ligent que el lector sigui. Una curta introducció, biografia, idees de l'autor, pla general i propòsit espiritual de la obra, i prou. En les notes, sobretot, observacions gramaticals i, això sí que és indispensable, assenyalar acuradament, perquè la confiança en els *clàssics* no esgarrii el lector, tots els barbarismes, qui hi són prou abundants, provençalismes, italianismes, castellanismes, gal·licismes, les incorreccions de gramàtica, o sintaxi; traducció dels mots difícils o caiguts en desús; remarques sobre els que podrien usar-se avui; tot això breument avall de la pàgina. El lector corrent és peresós, sempre, d'anar a cercar esclariments a les notes o glossaris posats al final dels volums.

Volums manejables, econòmics, estrictament a mesura d'una butxaca ordinària; en forma qui llevi a l'edició tota pretensió solemnial a no ésser llegida en els llocs on la vida més s'agiti: en els tramvies, en els bancs dels passeigs, en el camp i a la platja. El fet que l'única edició llegible d'Auzias March sigui monumental, poc manejable i transportable, no sabem encara prou dels béns que ha privat la nostra jove poesia. Tal volta una edició butxacable i tramviable ens

hauria evitat certs esgarriaments envers el folk-lore, la poesia que ingènuament se'n diu popular, etc.

Jo penso que èpoques senceres han patit culturalment de no produir volums manejables. Jo trobo aquí un estudi curiós a fer, que empendré tal volta algun dia.

Després, una altra condició indispensable de comoditat, és donar molta matèria en poc volum; edicions compactes en lletra gran i clara i paper prim. I, si és possible, els volums sòlidament relligats en tela, com els de la Everyman's o la Nelson.

Aplaudim que els textos només siguin retocats en l'ortografia; el modernitzar o traduir (horror!) els textos antics ens ha semblat sempre: primer, una profanació; segon, una renúncia a millorar per ells el llenguatge d'avui; tercer, privar el lector d'un exercitament en la lectura dels textos qui podria ésser útil per moltes coses i sobretot per llegir altres obres qui mai no seran modernitzades.

Tasca inútil, per altra banda; el «català que ara es parla» dels temps pitarrescos, ara només el parlen en llurs obres En Pitarra i els seus companys. El públic va parlant cada dia més el català que no es parlava aleshores: el de l'Aguiló, el d'En Verdaguer. No ho oblidin els qui temen un allunyament entre el català literari i el català del poble. Amb un poble com el nostre això no és possible. La traducció, l'arranjament popular dels textos, çaldria renovar-los cada mitja dotzena d'anys.

Bé també que hagi estat fixat un pla d'obres a publicar. El publicar qualsevol cosa perquè tal o qual erudit la tenia acabada, exposa a l'inconvenient que el lector, en veure's un rengle de llibres qui no li desperten cap interès viu, acabi per oblidar-los. Cal començar per una tria d'allò millor, més vivent, més interessant.

Una cosa indispensable: res de fragments d'obres mestres, per voluminoses que siguin; les seleccions són sempre personals; pertorben els plans de l'obra; desorienten, per les incoherències, el lector. Quina és la crítica definitiva sobre el millor d'una crònica, una novel·la, un assaig? Qui sap allò suprimit l'eficàcia artística, ideològica, filològica, patriòtica que podria tenir.

Molt menys, mutilacions, atenuacions o supressions en nom de la moral, etcètera. Si hem de fer amb els clàssics aquestes coses, mentre llibres desvergonyits sense l'elevació ni l'art dels clàssics corren per totes les mans, val més deixar-los. Colpirem sempre amb intransigència qualsevol temptativa en aquest respecte. Una faixa qui digui que el volum no pot posar-se a totes les mans, pot llevar tot escrúpol.

La selecció, les antologies, els fragments, poden fer-se dels autors mediocres o d'obra poc extensa, de les escoles poètiques, cançons, etc.

I sobretot, edició de nombrós tiratge, qui pugui circular abundosament, a bon preu i amb totes les facilitats d'adquisició. Això també és indispensable.

Perquè amb tota eficàcia pogués fer-se, caldria tal volta un altre mecenatge, fàcil de trobar avui, per a aquesta edició, quan comença de posar-se entre nosaltres a la moda, noble moda, el mecenatge envers les coses de l'esperit. Una fundació nova, la qual per moltes raons podria anomenar-se «Fundació Ramón Llull».

* * *

En una crònica d'alta cultura, podríem, sembla, dispensar-nos de comentar uns cursos sobre temes en aparença molt concrets, donats a una Escola de Química aplicada. Però alguns d'aquests cursos han resultat veritables festes espirituals. Una ment refinada i culta hi podia satisfer, ultra la curiositat científica, el gust per les idees generals, l'interès per la psicologia viva, i àdhuc les exigències de la més fina sensibilitat de bellesa.

Mai no hem compartit aquella mena de menyspreu que molts filòsofs, literats i artistes declaren envers els homes de laboratori. No per això hem mancat de reaccionar més d'una vegada contra certes pretensions i exclusivismes dels científics. És innegable que l'home de càtedra científica o de laboratori, qui amb ignorància filosòfica, sense bona cultura, pretengui opinar o intervenir en coses qui pertanyen a les ciències especulatives, sempre oferirà bona presa de ridícol a la ralleria, a la sàtira de l'home de lletres; i de passada comprometrà la serietat de la ciència. Així, el dilecte amic Joan Crexells [1] ha trobat suara abundant matèria per a un cruel assaig contra les pretensions d'aquella mena en els científics; ensems, ha descarregat damunt la ciència algun cop formidable.

Cal pendre, no obstant, l'enginyosíssim treball d'En Crexells pel que és: amb un fons de veritats indiscutibles, sobre les quals hem insistit nosaltres mateixos espesses vegades, una *caricatura*, és a dir, una *càrrega* o exageració amarada de veritable *humour* satíric, plena d'entremaliadures de pensament i estil. Heu's aquí una saborosa manifestació d'alta cultura.

Els qui sabem, però, com la influència, en un jove esperit, d'un assaig com aquell, pot decidir de la vocació seva — tot desitjant que molts lectors d'En Crexells es giressin vers l'especulació i la gran cultura, que prou ens fóra necessari —, no voldríem que la ciència hi perdés alguna mentalitat apta per a servir-la, i encara indecisa envers el camí a empendre. No hi ha dubte, per exemple, que el menyspreu excessiu, gairebé sectari, del Croce i els seus adeptes envers les ciències particulars, ha perjudicat força a la ciència italiana, sostraient-li grans talents qui li haurien donat glòria i s'han esgarriat i s'han emperesit i han caigut en gran mediocritat pels camps de les lletres o la filosofia.

Per la nostra banda, mai no ens han sabut greu, ni hem considerat temps perdut el que hi donàvem, els cursos passats als laboratoris universitaris, dissecant o injectant bèsties, analitzant minerals, classificant plantes, provocant

[1] *La ciència i el futur*. Article publicat a la REVISTA DE CATALUNYA, número 2.

reaccions o escrivint al quadro negre equacions i fórmules. Hi guanyaven, entre avantatges de consideració, l'interès amb què podem seguir el treball dels homes de ciència, la germanor espiritual que envers ells sentim.

Certament, si mirem a la matèria, a l'objecte de les ciències particulars, i els comparem amb els de les ciències especulatives, no podrem menys de reconèixer la jeràrquica superioritat d'aquestes. Superioritat de matèria, però, no vol dir superioritat de l'esperit qui la maneja, l'estudia i l'ordena. Certament, val més l'or que el fang; però l'or pot ésser treballat per mans inferiors a les qui treballen el fang i un tros d'argila pot esdevenir més valuós que el seu pes en or. Un limitat especialista serà un home genial, gran servidor de l'esperit, mentre un filòsof serà inferior al més inferior manobre.

Hi ha, doncs, una manera psicològica, estètica, filosòfica de reivindicar l'home de ciència, considerant-lo no en la manera que treballa, ni en la forçosa limitació dels resultats — no és cosa, a la fi, que pugui el nostre esperit menysprear, el domini instrumental del món de la matèria — sinó en el treball del seu esperit. Tot aleshores s'ennobleix i il·lumina: el treball del científic ens desperta aleshores un interès tan viu com el del filòsof, el músic o el poeta.

Perquè és un esperit mateix el qui aplica sempre tot el joc meravellós i diverse de les seves facultats a matèries diferents. No és gens menys necessària la imaginació al poeta que al científic; ni pot aquest prescindir de la generalització filosòfica: ni pot haver-hi un bon artista sense les dots d'observació, reflexió, ordenació, experimentació de l'home de ciència.

És l'extensió d'aquest treball de l'esperit la qui es troba limitada per la matèria pròpia: no la intensitat i l'agudesa. Ésser conscient d'aquest límit convé ans de tota cosa a l'excel·lència, a la dignitat del treball.

Així, doncs, nosaltres qui hem insistit, i ara mateix insistirem en els avantatges per a l'home de ciència d'una preparació filosòfica i humanística, voldríem també no sols que el filòsof i l'humanista, sinó l'artista, l'home culte enriquissin orça llurs esperits en la contemplació i la consideració i àdhuc la pràctica del treball científic; cosa molt diferent de l'embadaliment ingenu davant allò que se'n diu les «meravelles de la ciència»; les quals vénen a ésser només una mena de secrecions, molt útils a vegades, no ho dubtem, de les meravelles per les quals advoquem ara.

Qui no tingui lleure per penetrar més avant en aquestes coses, fullegi, per exemple, les obres plaentíssimes del professor Houllevigue. Era l'Edmond Goblot, en son curs memorable, qui ens cridava l'atenció envers el seu collega. No és aquest un epistemòleg, sinó un vulgaritzador en un sentit molt noble: una mena d'historiador del treball científic; esperit molt cultivat, gran erudit en ciències, escriptor clar i ple de gràcia. Jo asseguro que tal capítol sobre els treballs per descobrir l'estructura de l'àtom, o, a través dels anys i les generacions d'especialistes, per augmentar la capacitat d'engrandiment del

microscopi, arriben materialment a commoure, revelant-nos meravelles d'enginy, d'imaginació, de pensament.

Sentireu a dir que els llibres de ciència passen. Passen, és cert, per al tècnic, i el catedràtic, i el professional de l'actualitat científica. Ells prefereixen al llibre de ciència, el manual posat al dia, o el llibre de text. Però el cúmul d'errors pràctics que sovint són un llibre, una memòria científica del passat, esdevé un immortal exemple totjust hi considereu el treball del savi. Jo deia una vegada haver trobat en la Química de Lavoisier una lectura tan apassionadora i delectable com la d'una novel·la de Stendhal.

Què hi fa si els àtoms existeixen realment o si són diferents de com els imaginava Leucip o el savi d'ahir mateix? Els treballs del professor Perrin seran sempre delectació d'esperits cultes. Per la nostra banda, en estrènyer la mà d'aquell savi, hem sentit la mateixa emoció que en estrènyer la d'un Stravinski músic, o un Bertrand Russell filòsof, o un Pau Valéry poeta.

Ja sabem que hi ha, sobretot en països com el nostre, molta gent qui es sorprèn i indigna davant d'aquestes convivències dintre un mateix esperit. No poden compendre que un home pugui reunir dintre seu, sense incoherència ni anacronisme, en ideal simposi, figures immortals tan diverses com Plató, Mozart, Dant, Lavoisier, Pasteur i Fídies.

«Què hi feu vós aquí?» — ens deia un distingit amic, explorador eminent d'un sector de la química, tot sorprès de trobar-nos en un curs d'aquella ciència, prenent apunts i anotant fórmules. «Ja ho veieu — li responíem — prenc notes». «Jo em pensava — replicava ell amb un lleuger somriure particular, i recordant que dies enrera havíem parlat d'unes traduccions que féiem —, jo em pensava que la vostra especialitat era la filologia grega».

Cal arribar entre nosaltres a tal grau de cultura, que ja no sorprengui que hi pugui haver lligams subtils entre la filologia grega i la química dels col·loides, per exemple.

Alguna cosa d'això ens podria dir el nostre molt estimat amic Dr. Bosch i Gimpera, a qui la seva cultura hel·lènica, les seves facultats de traductor excel·lent, no deuen destorbar, al contrari, deuen subtilment servir, en les seves investigacions de Prehistòria, glòria de la nostra ciència. Nosaltres hem assistit amb delectació i admiració a lliçons seves i hem pogut comprendre com ajuden al seu treball genial les seves qualitats de fi humanista. Vagin-li, tot passant, aquests mots d'admiració i simpatia amb motiu de la publicació del «Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria», qui tanta d'honor fa a ell i als seus col·laboradors.

Signe de baixa cultura, per a una època, és que els homes visquin isolats en llurs activitats limitades, incomprensius del treball dels altres. Al contrari, les grans èpoques de la cultura humana són aquelles en les quals forts lligams

uneixen en viva comprensió, en conscient col·laboració tots els treballadors de la intel·ligència. En les quals és donat a cada home d'ultrapassar la pròpia activitat i àdhuc excel·lir en activitats molt diverses.

* * *

És indubtable que una tendència excessivament especialista i tecnicista predominava entre nosaltres aquests últims anys, i amb ella una mena de malfiança envers les ciències especulatives, com si fossin menys útils, menys necessàries, més exposades a divagació i vaguetat que les altres; els ensenyaments amb finalitat pràctica immediata semblaven els més profitosos en la reconstrucció de la nostra cultura.

Un bell exemple ens donaven alguns cursos de química dels qui motiven aquests comentaris. Venien uns professors estrangers, cridats per parlar de temes ben concrets, els quals semblaven interessar només a quatre industrials i tècnics.

L'esperit s'hi prenia graciosa revenja: justament allí on el tema semblava més concret, d'aplicació més reduïda, s'escapaven, amb incomprensió i sorpresa de molts auditors, vols magnífics d'idees filosòfiques i metafísiques.

Hem de reduir-nos i adaptar-nos en recordar alguns d'aquells cursos, a les exigències d'aquestes cròniques. Ens reservarem amb recança, per a altres escrits, observacions i reflexions nombroses que n'obteníem; i comentarem només alguns fets exemplars.

Passem el recentíssim curs del jovial i simpàtic professor Oswald, posseïdor d'una sòlida cultura, criat en la vivent atmósfera de les idees del seu genial pare. Ell s'ofèn una mica si el confoneu amb son pare; ell sap que ja és algú i té personalitat pròpia. Tot just passats els seus quaranta anys, ha bastit ja tota la nova ciència dels col·loides. Les seves lliçons, d'una claredat, d'un ordre, d'una simplicitat expositiva admirables, tenien aquella qualitat d'aparent senzillesa que tenen les més belles obres d'art, la qual dissimula graciosament, gairebé no deixa comprendre, les dificultats enormes, el treball pacient i minuciós, l'esforç magnífic que ha estat necessari per crear-les.

Passem el curs del Dr. Moles, glòria de la ciència nostra, a qui amb tanta de justícia era adjudicat suara el premi Pelfort. Model de laborador dotat d'una paciència prodigiosa en l'experimentació; d'una enginyositat en els mètodes verament genial. Sembla no res, després de tant d'esforç i de refer un sol experiment centenars de vegades, arribar a poder canviar una petita xifra en un quadro de pesos atòmics. La importància d'això per a la ciència és enorme. I les xifres del nostre savi són, arreu del món, acceptades amb admiració. Llàstima que les dificultats del lèxic donessin a la seva exposició poca amenitat sovint, i àdhuc un to retòric de càtedra, gens agradable. Ens plauria veure-li fer la prova de la nostra llengua en l'exposició científica.

No insistim sobre altres cursos; esmentem només el del professor Cabrera,

home de gran erudició científica, qui tot estudiant les propietats magnètiques dels cossos ha fet induccions admirables sobre l'arquitectura dels àtoms, les quals interessen a tota la ciència i han rebut l'acceptació dels savis estrangers.

Les festes més completes, però, ens les donaven aquells homes fills de la cultura francesa, la més perfecta i bella que ha tingut el món d'ençà de la Grècia antiga. Inventors genials, generalitzadors formidables, ordenadors d'una matèria vastíssima qui interessa a tota la ciència i gairebé a tots els ordres del coneixement, i amb això àgils manejadors d'idees, artistes incomparables, en la paraula, en l'exposició acadèmica, en la construcció de les teories, en la bella estructuració de les fórmules, per la finor exquisida de llur treball i l'elegància del mètodes. Penso que totes aquestes coses no interessaven gaire el tècnic qui anava a copsar en aquells cursos el detall, el *secret* industrial que necessitava.

Certament del curs del professor Sabatier hom en sortia il·lustrat sobre la hidrogenació dels olis en presència del níquel; cosa qui ens permetrà de menjar-nos sense saber-ho, en lloc d'oli d'olives, el fastigós oli de catxalot privat de la seva odor infecta; cert és també que podrem disposar — mercès a l'enduriment per catalisi — d'una pila d'útils objectes fabricats amb l'oli de ricí. Els descobriments del professor Sabatier han donat lloc a nombroses indústries molt lucratives i que a ell no li han produït ni un cèntim. Tot això són aquelles secrecions que dèiem, del seu treball. El que a ell importa, el que ens importa a nosaltres, són les admirables teories qui permeten de comprendre com una combinació química temporal, els fenòmens tant de temps incompresos de la *catalisi* i que s'explicaven per una misteriosa *acció de presència* de certs cossos. La ciència no en pot admetre d'explicacions pel misteri; aquesta és la seva limitació i la seva glòria. L'acció catalítica entra ara definitivament en l'esfera dels fenòmens més coneguts. Les bases de la recerca, les finors de la formulació al quadro negre, la generalització a nombroses substàncies de les accions catalítiques, les idees qui brollen de la ment del savi en totes direccions, això verament importava.

Recordem ara la figura tranquil·la, els gestos lents, la veu passible del professor Bertrand; qualitats qui semblen guanyades per l'exercitament de la paciència enorme que han demanat les seves llargues recerques minucioses. Tampoc ell admet explicacions de misteri, com aquella invocació de l'espontaneïtat en la producció de certes reaccions químiques. Heu's aquí el suc de serbes; en una pila d'anys, havia fermentat, havia cristal·litzat en sucre dues o tres vegades. Ningú no sabia perquè; ni com reproduir aquella cristal·lització *espontània*. El professor Bertrand es fica a la testa de saber-lo, el perquè. Cerca que cercaràs, triba una mosca; una mosca qui diposita en el suc una bactèria; una bactèria qui determina la fermentació i la cristal·lització. Ja tenim l'explicació

volguda, ja tenim la manera, sembrant la bactèria, d'obtenir tot el sucre de serbes que volguem. El tècnic pur, l'inventor, ara es dedicarien, si és que haguessin pogut arribar a fer la descoberta, a explotar-la i aprofitar-se'n. El professor Bertrand té més alts i més rics interessos; té altra feina. Per damunt del fet cerca el perquè, la llei, la generalització del fenomen. Va trobant la manera de produir altres sucres, però ensems, relacionant observacions, acostant, unificant sota el fenomen de l'oxidació que és produeix en el líquid, els fets qui semblen més diversos. Cada fet nou explicat es torna ensems una font d'aplicacions diversíssimes; així el fet de la *melanogenesi:* el de les coloracions fosques de certes fruites, un cop tallades i de certs cucs de la farina, i de certs vins quan emmalalteixen, i la coloració dels cabells i dels ulls nostres. Hi ha una diastassa productora d'aquestes oxidacions; i el nom d'aquesta diastassa va a cercar-lo el professor... al Japó, tot observant com a típic el fet que el *latex* de l'arbre de laca també es cobreix d'una pel·lícula de colors foscos en presència de l'aire. Doncs la diastassa productora d'aquelles oxidacions és dirà *lacassa.* Una pila d'indústries sortiran de tot això afavorides, i de passada — meravellosa múltiple atenció del savi complet — el professor Bertrand descobreix el secret de la duresa i la persistència de les laques japoneses, que els mateixos japonesos ignoraven, i se'n serveix... per evitar el desgastament fins aleshores inevitable de les paletes en els avions de guerra. Ara una altra mena de fets entrarà dintre el mateix ordre; l'acció de les porcions infinitament petites de substàncies en la vida dels animals i de les plantes. Així el manganès resulta ésser productor d'oxidassa i tenir una importància capital per a la vida; i això en tan ínfimes quantitats, que el sentir com el professor les obtenia per dissolucions successives, arribava a fer riure. L'ínfima resta de cendres negligida pels savis en el quadro de minerals útils a la vida animal, guanya una importància enorme. El descobriment interessa a la medicina i a l'agricultura, en la qual petitíssimes quantitats de manganès augmenten considerablement la vigoria, la creixença de les plantes. De passada sembla explicar-se el secret de les famoses vitamines, etcètera, etc.

Tot aquest treball, sense una constant protecció per part dels Governs i les Acadèmies, no hauria estat possible. Alguna de les recerques, per a la qual ha estat subvencionat, ha costat al professor nou anys de treball sense trobar res. Haurien aquí passat nou mesos sense que els vius de la cultura, els professionals dels resultats positius i pràctics, haguessin retirat al savi la subvenció?

Vastos camps li són deixats perquè experimenti sobre el creixement de les plantes. El príncep de Mònaco posa a la seva disposició embarcacions, canons de pesca, tota mena d'instruments per assegurar la puresa de l'experimentació, perquè el professor mar endintre i a grans profunditats pugui obtenir monstres marins. «I, total per a què?», dirien els vius de la nostra cultura... Per fer-ne cendres i veure si no s'hi troben aquelles porcions tan petites que fan riure, de substàncies oxidants.

I sobretot, sobretot mai oblidarem la figura i l'ensenyament del gloriós Mariscal de la química, el professor Moureu, qui tan esplèndidament servia la seva pàtria durant la guerra. Bella figura de savi entusiasta i ardent, ulls foscos, barba fosca, en unes faccions de bells traços d'una vivor, d'una intel·ligència admirables.

A aquest home gloriós ja per tants conceptes, França, obligada per la crueltat de la guerra, demana que provi de fer gasos asfixiants. Veieu el pur tècnic, posant-se a fer gasos, si pot fer-los, adormint-se a no fer res o bé espavilant-se a treure bon profit del seu invent? Ara veurem què fa el gran savi. Ell pensa a utilitzar l'*acroleïna*, aquella terrible parenta irritable-irritant de la pacífica glicerina (pacífica quan no va amb males companyies, és clar). Però l'acroleïna és un cos inestable: s'espesseeix, es descompon amb facilitat gran. Cal estabilitzar-la; si no, no farem gasos de combat, ni res que s'ho valgui. Tot just iniciats els treballs del professor, un industrial impacient pensa utilitzar-los; produeix gran quantitat d'acroleïna; se li fa malbé al cap d'un parell de mesos; perd una milionada. La ciència vol paciència, encara que la pàtria n'esperi amb urgència els serveis. A la fi el professor observa que les impureses de l'acroleïna en retarden l'oxidació. Recerca en les impureses i troba que això és degut a la acció del fenol; troba després que la acció antioxidant s'estén a tot el grup fenolat. L'acroleïna esdevé, doncs, un cos estable. Ja tenim gasos de combat. Industrials s'enriqueixen, el Govern felicita, periodistes exalten la ciència francesa, soldats enemics en surten amb els pulmons fets una llàstima. El professor Moureu segueix treballant. L'acció antioxidant d'aquelles substàncies en quantitats petitíssimes, prestarà serveis a la medicina, a les indústries. Se'n gaudiran, per exemple, els tuberculosos; el qui menjarà, per exemple, mantega rància serà perquè voldrà, com diuen els anuncis. Mestre Moureu segueix observant, generalitzant. I tant generalitza, que troba que l'antioxidació és un fenomen còsmic. És a dir, que si se'ns privés de les petites porcions de substàncies antioxidants escampades per tot i en tota cosa, nosaltres i el món i tot cremaríem en pocs moments, tan violenta fóra l'acció de l'oxigen. El mateix oxigen ara resulta antioxidant d'ell mateix, oh paradoxa!, puix que es troba en un estat diferent de l'al·lotròpic: oxígen actiu. No cal dir com suprimim amb tota recança detalls nombrosos. Per acabar, esmentarem només un joliu apèndix, el detall de gràcia, que porta, àdhuc en ciència, tota cosa francesa; un bonic descobriment coronant la bella tasca. En lloc de privar que l'acroleïna s'oxidi, s'endureixi, deixem-la endurir, fem-la endurir; veiam què passa. I passa que arriba a una bella consistència de cos dur admirablement transparent, colorejable a voluntat, amb qualitats dielèctriques superiors a les de tots els cossos coneguts: l'ambre artificial amb totes les qualitats, millorades, del succí natural, obtenible amb tanta quantitat com volgueu, mentre la primera matèria, la glicerina, no manqui.

I com si no fos prou tot això, el professor Moureu lluïa els seus talents

d'historiador de les ciències, de biògraf i filòsof, donant-nos una conferència sobre Berthelot, qui venia a posar la moralitat al seu curs. Digne biògraf de tan gran savi. El professor Moureu ens presentava Berthelot com un esperit integral, no estretament especialitzat ni reclòs en la seva química: Berthelot era gran filòsof, gran humanista, gran escriptor, excel·lia en ciències diverses. El professor Moureu insistia a fer-nos veure tot el que això servia a Berthelot per a les seves descobertes i generalitzacions en química, sobretot el que aquestes devien als coneixements filosòfics del savi, a la seva amistat amb els grans filòsofs de l'època. Els seus talents d'humanista li servien per a belles recerques sobre la ciència antiga, en papirs egipcis, manuscrits grecs i àrabs.

No oblidem aquestes lliçons quan poguem tornar a aprofitar-les. No basten laboratoris excel·lents, no basta fer bons tècnics; cal abans de tota especialitat científica i abans de qualsevol tècnica, un ample exercitament i agilització dels esperits en l'ensenyament humanístic i filosòfic; en una iniciació teòrica i pràctica a diverses ciències. Sense això, no sols no tindrem grans creadors en ciència, sinó tampoc tècnics de vàlua. Després és necessari, àdhuc per interès pràctic, renunciar una mica en cultura a les mires purament pràctiques i utilitàries, ja que sols el cultiu desinteressat de la ciència pura fa avançar verament i engrandeix les ciències aplicades.

J. FARRAN I MAYORAL

La Història i l'Erudició

"Els bestiaris a Catalunya", per Ramón d'Alòs [1]. — "Menorca prehistòrica", per Joan Hernàndez Mora [2]

L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, seguint el seu criteri eclèctic i alternant, que la mena a cridar al seu si, adés un vell erudit, adés un de jove, a fi que totes les tendències i escoles hi restin equilibrades, ha cridat, poc temps ha, el secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans i membre de la Secció Històrico-arqueològica, Ramón Alòs-Moner i de Dou. I en la solemne recepció pública del nou acadèmic, el recipiendari va llegir el seu discurs d'entrada versant sobre *Els Bestiaris a Catalunya,* i el senyor Ferran de Sagarra i de Siscar va contestar-l'hi.

Després de fer l'enumeració i elogi dels mèrits del doctor Joan B. Codina, la vacant del qual venia a ocupar, el senyor Alòs, amb tota la competència i solidesa que caracteritzen els seus treballs d'erudició, va entrar en el tema del discurs.

Com el propi autor reconeix, no aporta grans novetats al tema general de la

1) Barcelona, 1924.
2) Madrid, 1924.

història dels *Bestiaris*, però és d'una indiscutible novetat a Catalunya i fins a tota la península ibèrica.

Eren els *Bestiaris* uns tractadets de zoologia. En va hi cercaríem la veritat científica, perquè les propietats més absurdes hi són atribuïdes a molts animals, i un criteri pueril en guia sovint la classificació.

El senyor Alòs exposa a grans trets la història d'aquells llibres, trobant l'origen de molts d'ells en una obra, probablement anterior a l'any 140, que ha estat coneguda amb el títol de *Phisiologus*. En deriven molts tractats en llengües orientals, l'utilitzen els grans escriptors eclesiàstics, passa al grec i al llatí, i d'aquest idioma és traduït a les llengües romàniques. I és a través del *Bestiario Toscano* que arriba als nostres *Bestiaris*.

Tres manuscrits se'n coneixen, i el senyor Alòs els estudia, aprofitant, principalment, el de la Biblioteca Universitària de Barcelona, del qual extreu alguns passatges veritablement deliciosos. Ells ens mostren com l'Edat mitjana complicava i augmentava les faules heretades de l'antiguitat, i ens expliquen l'èxit i la influència dels *Bestiaris*. Aquelles lleones que infanten els fills morts i «al cap de tres jorns lo pare ve e crida sobre ells tan fortment que els lleonets se fan vius»; aquell tigre que «és una serp qui corre més que altra bèstia que hom sàpia» i que «s'adelita molt en mirar en espills»; aquell fantàstic i terrible unicorn, que «és una bèstia de les pus cruels que sien», però que, en acostar-se-li una donzella, s'adorm, per la «gran odor que li ve de la sua virginitat»; aquell fènix meravellós i únic, qui viu quatre-cents o cinc-cents anys, i quan es sent massa vell es crema sobre un munt de llenya, i de la seva cendra surt un verm i del verm un altre fènix; aquella pantera d'alè tan perfumat «que, com ella crida, totes les altres bèsties qui són en aquell contorn li venen davant per gran plaer que han de l'odor qui li ix de la boca, de la serp enfora, la qual fuig quan l'ou cridar. E com les altres bèsties li són vingudes davant ell, pren d'aquelles qui més li plauen e les se menge»; aquella mostela qui «concep per l'orella i infanta per la boca»; i tantes i tantes altres bèsties de natures extraordinàries devien excitar i complaure el daler de coses meravelloses que, en l'Edat mitjana, més que en cap altra època, sembla haver sentit la Humanitat.

No cenyeix el senyor Alòs el seu estudi als *Bestiaris* en ells mateixos, sinó que n'estudia la influència en la poesia provençal i catalana; en cerca els exemplars dins els vells inventaris; ens dóna alguns fragments del *Crestià* d'Eximenis i dels sermons de Sant Vicens Ferrer, relacionats amb ells; confronta trossos de la *Zoologia popular* de Cels Gomis amb altres similars dels *Bestiaris*; dóna, en fi, un cop d'ull a la influència que les creences populars relatives a les bèsties tingueren en l'escultura i en la miniatura medievals catalanes. No trobem a faltar en aquestes derivacions de l'estudi del senyor Alòs sinó alguna al·lusió al rastre que les esmentades creences, contingudes en els *Bestiaris* catalans, van deixar en els documents de l'època. Parlant, per exemple, com parla, de les propietats del fantàstic unicorn, i al·ludint, com al·ludeix, al delit que el rei Joan I sentia

«en haver ardits de coses i de terres ignotes i fabuloses», ço que fa creure al senyor Alòs que no mancaria algun exemplar del *Bestiari* en la seva biblioteca, hauria escaigut l'aportació, o almenys la cita, d'un interessantíssim document publicat pel senyor Rubió i Lluch entre els seus «Documents per a la història de la cultura mig-eval catalana», on l'*Amador de la gentilesa* parla amb admiració de les propietats de la banya de l'unicorn, la qual arriba, si no recordem malament, a ressucitar un home.

La influència dels bestiaris és avui completament en crisi. Les creences que els nodrien són encara admeses pels camperols, però ja no pels poetes. Encara, pocs dies ha, recollíem dels llavis d'una pagesa la seva convicció que si un gripau troba en el seu camí cabells d'alguna persona i, per desgràcia, s'hi embolica les potes, aquella persona pateix d'una manera horrible, sense causa aparent, fins que les potes del gripau resten netes de cabells. Però és ja excepcional el poeta qui acut a al·legories d'animals: el cant del cisne, la meravella única del fènix, les llàgrimes del cocodril, la incombustibilitat de la salamandra, són morts per a la veritable poesia. El pelicà, qui tant de lloc ocupà en els bestiaris, en la poesia, i fins en la religió (símbol de Jesucrist, el *nostro pellicano*, com diu el Sant) va trobar un darrer i digne homenatge en aquell fragment, tan conegut, d'una de les més cèlebres *Nuits* de Musset:

Lorsque le pélican lassé d'un long voyage,
Par le brouillard du soir retourne à ses roseaux...

* * *

És corrent el tipus de savi local qui es dedica a la prehistòria. Quan els seus treballs sedentaris li ho permeten (el savi local té, generalment, una ocupació sedentària: mestre, capellà o sastre) se'n va cap a la cova A, cap al dolmen B, cap a les cistes C. El passeig li serveix per estirar les cames, per respirar l'aire pur i per fer una mica de gana. Arribat a l'estació prehistòrica, furga una estona per ací per lla, recull alguns fragments de ceràmica, una destral de mà, tal vegada un *pondus*, potser qualque moneda. Tornat a casa, afegeix els objectes trobats a la seva col·lecció particular, i al cap de pocs dies apareix en el minço periòdic local un articlet fantàstic parlant de les noves troballes.

Al costat d'aquest tipus d'erudit local, hi ha, però, el de l'erudit format dins una escola seriosa, al corrent d'allò que passa al món dins el seu ram d'activitats, en relació constant amb mestres prestigiosos, formant part d'associacíons científiques, publicant estudis dignes d'atenció. Aquest tipus d'erudit local mereix tota mena de respectes, sobretot si es té en compte que treballa sovint amb limitació de mitjans i dins un ambient que li és més aviat hostil.

Entre aquests erudits cal col·locar En Joan Hernàndez Mora, de Mahó, deixeble d'En Bosch i Gimpera i membre de l'Associació catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria. La seva obra *Menorca prehistòrica*, ultra ésser un

extracte del millor que s'havia escrit relatiu a aquest tema, aporta nous punts de vista i nous descobriments, a la qual cosa es presta admirablement el camp vastíssim que la petita Menorca ofereix a les exploracions prehistòriques, amb seus talaiots, coves, galeries cobertes, taules, navetes, i altres formes i varietats de monuments megalítics.

Un dels millors elogis que hom pot fer d'aquesta obra és que En Rovira i Virgili, en el primer volum de la seva *Història Nacional de Catalunya*, va haver de utilitzar-la, encara inèdita, quan li calgué parlar dels temps prehistòrics en la segona de les Balears.

FERRAN SOLDEVILA

L'Art

La moderna arquitectura catalana

Ja comencen d'atènyer tota llur alçària les torres que a manera de gegantins pinacles culminen el portal Nord del futuríssim temple de la Sagrada Família. El coronament d'aquests pinacles ja llueix una decoració de rajoles de València polícromes que amb el sol ponent brillen com diamants, si hom és autoritzat d'emprar una vegada més aquesta rebregada imatge. El talent meravellós d'En Gaudí, el qual ha d'ésser confessat fins i tot pels homes que el repugnem, acceptarà la bona voluntat d'aquesta floreta gairebé poètica, encara que no sigui una imatge nova, precisa ni justa. Prou sap tothom que totes les coses que brillen i esclaten en reflectir el sol, han d'ésser brillants com el diamant, no solament perquè el brill del diamant és el millor, el superior — per tant, la ponderació que la imatge poètica intenta, esdevé així màxima — sinó perquè no n'hi ha de més hiperbòlica. Si haguéssim d'ésser, doncs, més enraonats que els poetes, no hauríem pas deixat anar aquella rebregada imatge, i, més discrets, hauríem dit que els pinacles del futur temple de la Sagrada Família lluen ja com pinacles de pisa. Això és el cert: aquells pinacles lluen més aviat que brillen: i si brillen al sol ho fan com la pisa humil: llur part cabdal llueix igual que la pisa miserable — i això que tots ells, des d'aquest barret llampant fins als peus que sota terra petgen la roca primària, són bells pinacles, altives torres de magnífica pedra!

És cosa curiosa el cas aquest d'un arquitecte genial com En Gaudí, catalanista dels més radicals, i que no obstant, com un babau, sempre es troba encisat amb les heretgies i horrors més antiarquitectòniques que imaginà el xurriguerisme. Veritable èmul de Narciso Tomé en l'escultòric i alhora imitador dels *alarifes* musulmans i mudèixars en ço que tenen de més anguniosament antiarquitectònic i plebeu, el revestiment exterior d'*azulejeria*, En Gaudí, en tant que arquitecte, és ben poc catalanista. No crec pas que ningú pugui defensar airosament aquest

recurs d'ornamentació llampant de rajola de València a les façanes dels edificis, si no és en els petits edificis construïts amb maó. El musulmans i mudèixars aplicaven certament la rajola de València a l'exterior dels grans edificis: la Seu de Saragossa, alguns alminhars, les torres de Terol, per exemple; però aquests eren edificis de maó. Així i tot, aquesta decoració era impròpia per raó de la seva fragilitat. El maó verge conserva sempre la seva qualitat inalterable: el maó esmaltat, deixat a la intempèrie, acaba perdent la seva pel·lícula d'esmalt o de vernís, la qual s'escrostona per causa de les gelades, de les pedregades i altres mil causes que no sabríem ni ens cal enumerar. Encastades de pla, les rajoles de València sovint es desprenen totes d'una peça: per què no es desprenguessin caldria esmaltar-les de cantell només i juxtaposar-les horitzontalment planes, com el maó del paretaire, tal com feren els primers grans ceramistes de revestiment, els de l'antiga Mesopotàmia i els perses aquemènides; perquè la crosta d'esmalt o de vernís no s'escrostonés, caldria fabricar aquests maons esmaltats de cantell en una matèria més dura que la de la rajola de València, una pasta que admetés els esmalts de gran foc, els quals es fusionen i formen cos amb la pasta. Res d'això no es fa en la ceràmica de revestiment, i per això la vida de mig home ja constata escrostaments i desprendiments en aquesta mena de decoració arquitectònica externa. Per aquesta raó els vells edificis mahometants i mudèixars que hom admira encara avui en terres musulmanes i castellanes, ostenten només que residus deteriorats d'aquella decoració ceràmica, espectacle llastimós com el d'una boca desdentegada i verdetosa. Per això els mudeixaròfils, davant d'aquelles ruïnes, no poden per menys d'expressar llur pueril admiració amb aquelles pejoratives paraules que fan poc més o menys sempre la mateixa cançó: «I que bella devia ésser aquesta decoració ceràmica!» Devia ésser, realment, devia ésser; perquè el que és ara, ja no és bella, sinó lletja decoració. I qui sap si ja començà d'ésser lletja, si ja començà d'esmicolar-se en vida d'aquells constructors morescos; qui sap si els *azulejos* ja començaren a caure quan l'edifici no estava encara llest.

La ceràmica de revestiment escau, millor que en les superfícies de l'exterior del edificis, en les horitzontals, o d'intenció i tendència horitzontals, com per exemple en les cobertes i cúpules i teulades, sobretot en les teulades. Allí hi escau perquè, àdhuc en un edifici de pedra, la coberta d'argila cuita és admesa i apreciada. Aquesta acceptació de les teulades d'argila esdevé per raó de lleugeresa i perquè el perill de desprendiment hi és atenuat i socorregut, ja que essent les peces d'aquesta mena de revestiment teules o escates monocromes, i l'accés a las teulades acció còmoda, la substitució de les peces avariades devé operació barata i facilíssima. A la nostra terra, els segles XVII i XVIII hi deixaren una bella tradició de teulades esmaltades blanc i blau, blanc i verd, verd, reflexos metàl·lics, reflexos i verd, reflexos i blanc, negre, negre i verd; negre, verd i blanc; blau, verd i blanc, etc.; belles teules tegulars o bé de forma d'escata, veritables *imbrices* plenes de caràcter, encisadores, adaptables admirablement

a tota mena de cobèrtes. No obstant, aquesta tradició, que era tan lògicament perdurable, s'ha extingit mentre l'absurda tradició del revestiment exterior vertical és represa amb un delit que hom diria vital.

L'home més tocat i posat podria arribar a transigir amb aquest extern revestiment vertical d'argila sobre una arquitectura d'argila; podria particularment transigir amb la arquitectura antiga de maó, la qual era moltes vegades feta amb maó cuit al sol, maó no vitrificat, i per tant el revestiment total o parcial d'*azulejeria* en les façanes d'aquells edificis significava una superació material i artística. Però, per Déu, posar revestiment d'argila, d'*azulejeria* plana i vertical, encara que sigui lleugerament cuita al foc, damunt d'una estructura catedralícia de pedra, de pedra bona, de calissa fina que permet tot el bell garlar de l'escultura, això ens sembla un despropòsit, un rebaixamente de l'arquitectura, una mena de platejat de l'or. Aquells artistes castellans del període barroc i d'èpoques anteriors arribaren a això; no solament a bastardejar les més pures valors arquitectòniques amb un esperit plebeíssim de pervingut, sinó que fins i tot arribaren literalment a platejar l'or, o bé ço que és pitjor, a pintar de color de carn les faccions dels bustos dels relicaris d'or i plata. Aquells artífexs i artistes, aquells arquitectes castellans, feren altres incomptables beneiteries delatores d'una completa insensibilitat artística, d'un deplorable barbarisme; aquestes beneiteries no han pas d'ésser enumerades aquí; tots ens les sabem de cor. Cal, però, preguntar-se per què el més catalanista dels nostres arquitectes, els més catalanistes arquitectes del nostre temps, han caigut en la imitació d'aquests vicis forasters. Aquest és un cas com un cabàs. En Domènech i Montaner, desficiant-se àdhuc en les estructures mudèixars; En Puig i Cadafalch dalint-se en l'estil plateresc. No parlem ja de la carnavalada dels edificis del tot musulmans ni de les reestilitzacions encara més estranyes: el pseudo-bizantinisme, o *monrealisme*, si val el neologisme, que tan escandalosament baladreja a l'Orfeó Català (Palau de la Música Catalana, oh ridícul!); els frontons escalonats i les teulades d'agut pendent de certes façanes de cases de lloguer, a la tudesca, a la flamenca; les teulades polièdriques, a la manera nòrdica que ostenten certes torres d'estiueig; les importacions dels estils moderns alemanys, trasplantats a Catalunya amb esgarrifosa fidelitat. I no cal tampoc recordar, després de tot això, les facècies dels arquitectuncles; les reestilitzacions miserables, espantosament comprometedores, dels estils francesos, o bé de l'estil plateresc del funestíssim Sagnier; la xavacana trasplantació del barroc italià que ara empudega els llocs més cèntrics de Barcelona.

Hi hagué un moment que, tal vegada conscients de llur vergonyós satel·litarisme, els nostres arquitectes giraven els ulls envers el passat arquitectònic de Catalunya, tan bell i tan ric de solta, i començaren d'imitar-lo i de reestilitzar-lo. En Domènech i Montaner, En Puig i Cadafalch, En Gallissà, En Font i Gumà i En Joan Rubió feren coses dignes d'atenció dintre aquesta tendència nacionalista. Aquesta fou, gairebé unànimement, una tendència quatrecentista; el nostre

extraordinari gòtic florit, aquella fastuositat elegant del Palau de la Generalitat, de la Llotja de València, del Palau del Rei Martí a Poblet, això fou el que la majoria d'aquells arquitectes restabliren o bé reestilitzaren. En Joan Rubió produí bellíssims edificis inspirats d'una manera molt personal en el gòtic dotze i tretzecentista. En aquella reestilització del gòtic florit, En Gallissà — val a dir-ho — fou el qui s'hi distingí. Ni En Puig ni En Domènech no s'hi significaren sinó com a fantasistes; En Font i Gumà ens sembla que no actuà pas massa en aquest sentit. En canvi, aquells dos arquitectes i altres que ara no recordem, reestilitzadors sense gràcia ni serietat del nostre estil gòtic flamejant, foren admirables reconstructors i restauradors del gòtic en totes les seves fases, impecables restauradors també del romànic i d'altres estils. Molts d'ells, si tots fossin vius, voldrien segurament a hores d'ara poder estar autoritzats a esborrar amb l'escarpra i el martell aquell devessall d'escultura exornativa que cobreix interiorment i moltes vegades exteriorment els edificis que volien ésser una modernització del gòtic florit català.

En Puig i Cadafach i En Font i Gumà giraren els ulls envers un altre més immediat passat de la nostra arquitectura, vers el barroc pagesívol o vilatà, i així construïren bells edificis ciutadans. Aquí encara En Puig i Cadafalch es deixà arrossegar pel seu fantasejar i pel deliri exornatiu, sovint inoportú o heterogeni respecte a les línies generals de l'edifici, gairebé sempre decoració llorda en la pitjor accepció del mot; llorda, mal composta i esculpida de mà d'aprenent. En Font i Gumà fou el veritable reestilitzador d'aquell barroc nostrat: el reestilitzà amb grandiosa elegància que superava els originals del segle XVIII i l'adaptà a l'arquitectura de ciutat amb la gràcia simple i la noblesa que sempre escauen a l'arquitectura. Un bon exemple d'aquest art superior d'En Font i Gumà és la casa del Forn de Sant Jaume, al Passeig de Gràcia, una de les millors de Barcelona. Altres coses justes, belles i originals féu aquest artitàs, que ara no fan al cas, però que cal recordar a fi que la fama d'En Font i Gumà no s'apagui massa aviat.

Tot això vol dir que la nostra arquitectura patia del mateix mal de decadència que migrava de cap a peus la nostra societat: oblidava l'essencial i s'abandonava delitosament a l'accessori; negligia l'ordenació, la proporcionalitat, l'equilibri, la noblesa de línies, la simplicitat mínima que requereix la bona arquitectura, i s'adalerava per l'ornamentació, la fàcil adherència d'ornaments a unes bàrbares estructures; tatuatge, xurriguerisme, badoqueria, en un mot, misèria espiritual. Si aquesta ornamentació hagués estat matisada i cisellada virtuosistament, els edificis que l'ostentaven n'haurien hagut una certa dignificació: estudiada en detall, aquella desvariejadora ornamentació hauria pogut delectar, com passa, per exemple en la Cartoixa de Pavia. Però ben al revés; aquesta ornamentació, ja sigui escultòrica, esgrafiada o esmaltada, llevat d'escasses excepcions, fou, i continua essent, i qui sap per quants anys seguirà essent-ho, una decoració barroera, innoble; si era decoració esculturada, era tallada sobre pe-

dra sorrenca de Montjuich, pedra d'empedrar carrers, per mans de picapedrer més que d'escultor; si era decoració esgrafiada o esmaltada, gairebé sempre era de mà d'aprenent; fins en edificis públics hi havem hagut de suportar aquestes inèpcies i matusseries.

En les decadències arquitectòniques, aquest desfici per l'ornamentació i alhora l'horror per a tot l'essencial, que havem constatat en l'arquitectura catalana del segle XIX agonitzant, són característiques constants. L'arquitectura castellana, que fou una arquitectura gairebé sempre decadent, una arquitectura per a pervinguts, d'ençà que els constructors romànics francesos deixaren d'edificar en terres de Castella fins avui dia, l'arquitectura castellana, doncs, fou farcida de tota llei d'encenalls, cuques, caragols, fideus, llamps de Déu, botons, cordons, orellanes i gafets decoratius —, allò que en els rars i lleus períodes de reacció austera els mateixos castellans qualificaven d'*hojarasca*. El nostres arquitectes semblaven enamorats de l'*hojarasca*, enamorats de les secretes raons de l'*hojarasca*, de l'inconfessable mòbil de l'*hojarasca*. Això era i segueix essent una de les abominacions de la ciutat de Barcelona, i d'una manera un xic massa justa ens ho féu saber el tigre Clemenceau un dia que, venint de l'Argentina, baixà del vaixell per badar unes hores per Barcelona: «*L'architecture de Barcelone est une honte pour l'Europe*».

De tot això en tenia la culpa l'Estat, el funest Estat, que és l'inevitable i únic fabricant d'arquitectes; l'Estat, qui tot fent-nos pagar una Universitat de Barcelona tan cara com les millors del món civilitzat, ens la donava, ens la dóna i ens la donarà detestable, sense mobles, ni material científic, ni recursos, ni amb totes les capacitats professorals que li calen, sense intercanvis, ni confort, ni tan sols netedat.

En sortir de la nostra Escola, els nostres joves arquitectes es troben pobres de ciència i d'art, fins a l'extrem d'haver de refer la carrera per llur propi esforç. Qui n'és capaç, triomfa, i qui no n'és capaç, edifica la Barcelona d'En Clemenceau.

Aquelles generacions anteriors al segle XX reaccionaren contra les detestables humanitats cursades a l'Escola oficial bo i girant-se d'esquena al classicisme que els professors feren odiós. Les noves promocions d'arquitectes reaccionen d'altra manera: comencen per escoltar-se com qui sent ploure l'humanisme de pa sucat amb oli que l'Escola els ven a bocins, perquè ja estan advertits de la seva rancior i estantíssia, i de seguida que poden alliberar-se de l'Escola infecta, o bé tot freqüentant-la, per obligació, s'encaren amb el veritable humanisme, s'informen, viatgen per llur propi compte, amb noves despeses, amb nous esforços i acaben per badar tots els cinc sentits corporals i encara un sisè, de més recòndit i sensible, a les eternes i sublims valors de l'Arquitectura. Per això la nova generació d'arquitectes és més apta, no sols per a la prolongació de la bella tradició arquitectònica per uns anys interrompuda a Catalunya, sinó àdhuc més capaç, més ben armada per coadjuvar naturalment a l'evolució dels

estils que les generacions anteriors volien provocar massa gratuitament i fantasiosament, massa artificiosament.

Les acaballes de l'estil barroc tenen gairebé arreu d'Europa un caràcter sever i clàssic com el que hom constata al començament de l'estil, una mena de classicisme graciós, un xic sensual, que de mica en mica es fon amb el neoclassicisme de l'estil Imperi. L'edifici de la Virreina i el de la Llotja, de la nostra ciutat, són dos exemples gloriosos d'aquest neoclassicisme de fi del segle XVIII i començ del XIX, ço que vol dir que Catalunya comprengué i assimilà admirablement, millor que la resta dels pobles ibèrics i millor també que la majoria dels pobles grans i civilitzats del mapa europeu d'aquella hora històrica, l'ideal barroc, sense caure en l'embriaguesa *rocaille* ni en la xurrigueresca. Entre el classicisme dels inicis barrocs i el classicisme de les acaballes, el *rococó* que practicaren els arquitectes i escultors catalans fou més aviat passiu, rèpliques gairebé literals d'obres italianes o castellanes, sovint obrades per artistes italians o castellans immigrats. Així i tot, hom no pot encara avui assenyalar per quins set sous aquestes obres mai no foren escabellades ni monstruoses com les que castellans, biscaïns, gallecs i andalusos s'escarrassaren a estivar per tots els recons i places de l'asolellada i polsosa ínsula borbònica. Encara hi ha quelcom de més interessant en aquest rovell de l'ou, o, si es vol, en aquest fecund intermedi barroc de les terres catalanes: hi ha un veritable *rococó* català, encara no prou escatit ni estudiat, que és una meravella d'originalitat, d'harmonia i d'eurítmia arquitectòniques; un *rococó* que supera la majoria dels *rococós* de l'època i que per la seva gentilesa i fina sensualitat es pot comparar a la bellesa del millor *rococó* arquitectònic d'Alemanya, el qual, com tothom sap, és bellesa beethoveniana i goethiana petrificada. Aquest nostre *rococó* té dos caients que hom pot tal vegada fer representatius en la masia catalana de maó estucat, amb bell frontó curvilini o mixtilini, en el palau Dalmases, que encara per sort es conserva sencer en el carrer de Montcada de la nostra ciutat. El tipus masial l'explotaren amb fortuna En Puig i Cadafalch, molts arquitectes joves i sobretot En Font i Gumà. El tipus de la casa Dalmases no ha estat encara assimilat pels nostres arquitectes.

Les noves promocions d'arquitectes s'han decantat cap al barroc neoclàssic que el Palau de la Virreina representa, i en aquesta direcció han produït ja coses tan formidablement belles i lògiques com la nova Casa de Correus, d'En Goday, com pogué hom constatar en el bell concurs per a l'erecció del Teatre Municipal, en el qual la majoria dels concursants es decantaven cap a aquest barroquisme o bé cap al neoclassicisme del període Imperi; com en el concurs per a la construcció del Cercle Eqüestre, on els millors projectes d'autors catalans es mostraven decantats cap a la dita tradició barroca. D'altra banda, el primer barroc i el més pur italianisme cinc-centista han estat tan ben compresos i tan ben copsats per En Florensa, que hom se sent temptat de demanar als Déus que la nostra arquitectura s'estanqui aquí en aquest feliç moment de

solta, salut i refinament. Ço que els Déus no escoltarien, perquè els nostres arquitectes d'avui porten una bella arrencada, i totes les coses que porten una arrencada han d'arribar al capdavall de l'empenta, joc divinal que els mateixos Déus planegen i realitzen entre una guerra i una pesta, a fi que la monotonia no entri a l'Olimp. Un prova ben palesa d'aquesta possible evolució fou l'esmentat concurs per al Teatre Municipal, on s'iniciaven diverses felices temptatives d'evolució normal, natural i articulada cap a un possible estil nou!

Quina admirable i bella caminada la de la nostra arquitectura d'ençà d'aquells temps del xurriguerisme, del mudeixarisme i del modernisme català, que tots havem aconseguit! Quina gambada prodigiosa d'ençà d'aquella bàrbara i fantasiosa originalitat, que més aviat era excentricitat, fins ara, que l'evolució es refina, aprèn, comprèn i es vertebra com l'evolució d'un simple ofici! Tot això vol dir que els catalans no perdem pas el temps, que tal vegada les contrarietats ens reforcen. Les forces pures, com l'aigua cristal·lina, fan camí per viaranys foscos i ignots, i el millor dia surten a la llum del sol a cantar llur cançó argentina, a brillar amb esclat incomparable, a sadollar inestroncablement totes les sets.

JOAN SACS

Les Lletres

Joan Salvat-Papasseit. — Raimond Caselles i "Els Sots feréstecs". — Una antologia de Josep Carner. — "A l'ombra de Santa Maria del Mar". — Les darreres publicacions

La mort ens ha arrabassat un dels poetes més originals, gran cor, patriota encès. El dia 7 del mes passat l'obra de Joan Salvat-Papasseit fou per sempre més interrompuda. Cinc llibres de poemes — «Poemes en ondes hertzianes», «L'irradiador del Port i les gavines», «Les conspiracions», «La gesta dels estels» i «La rosa als llavis» — són l'heretatge literari del nostre malaguanyat avantguardista. La seva obra entrava ara en vergers luxuriants i en recers clarissims. L'audàcia del cal·ligrama, la cridòria dels mots en llibertat, l'anguniós oscil·lar entre cubisme i futurisme, es tornava adés galania perfumada amb el romaní de la poesia popular i amb les essències embriagadores de l'Orient, adés cant pla vessat en versos sense rima, greus i serens. La mort de Joan Salvat-Papasseit, fi d'un procès fatal, ha escampat la dolor el nostre món literari. Els que érem els seus amics sabem el tresor que amagava en el seu cor, i les lluites aspres que li van espatllar la vida. La poesia de Joan Salvat-Papasseit no és un deport ni un assaig. Raja com l'aigua, del seu temperament sensible i enlluernat. És el crit d'un infant, el que anima les paraules dels seus poemes. Quan penseu que la cultura d'En Salvat era penosament i insuficientment guan-

yada i mesureu el pes i la densitat de la seva obra poètica, us ve tristesa i admiració. La burgesia, amb la seva escalforeta confortable, ha donat molts de poetes a Catalunya. Heu-vos-en ací un nat en un ambient força més enrarit. Infant, voltat de pobresa, ben d'hora sense pare, li cal passar-se de l'escola i dels jocs. Treballa en oficis tristos i diversos. Adolescent, coneix les llargues nits fredes del Port. Als vint anys, endut del seu temperament ardent i rebel, es troba col·laborador d'una fulla espanyola anarquista. Aquest és l'home que el 1919, als vint-i-cinc anys, recull els seus primers poemes catalans, aportant així la nostra lírica nacional el seu esforç als moviments d'avantguarda de les literatures europees.

El 1919, Joan Salvat-Papasseit no era l'únic conreador d'aquelles formes noves. Però J. V. Foix, J. M. Junoy, V. Solé de Sojo, potser més diletants que altra cosa, callaren aviat. Quedava En Salvat anant del cubisme al futurisme amb generosa inconseqüència. Després de les fulles que duien per títol «Un enemic del poble» (1917-19), morta totjust nada la revista «Arc - Voltàic» (1918), Joan Salvat-Papasseit llença manifestos literaris i reprèn les seves publicacions de combat amb «Proa», que ell anomenava «fulla de poesia i guerra». Mentrestant, la seva poesia començava d'anar per altres viaranys.

Si ens calgués fer una crítica dels cinc llibres de poemes de Joan Salvat-Papasseit, un instint anecdòtic i humà faria que admiréssim més d'un cop febleses i marrades. Dels cal·ligrames del primer llibret a les cançons de «La gesta dels estels», quants camins no s'obren! On és el punt dolç d'aquest febrós caminar? Quin moment de la poesia de Salvat, tan trasbalsada, senyala la major gràcia i puresa aconseguides? Heu's ací l'única pregunta que potser gosaríem posar-nos.

Deixem de banda els «Poemes en ondes hertzianes». Són un punt extrem dintre l'obra d'En Salvat. Un document formidable, temps a venir, per a una història ben feta de la nostra literatura. Els dibuixos de Torres-Garcia — magnífic neguitós — sembrats d'arcs voltàics i grues del port i fils de telègraf, en una mena d'embriaguesa de símbols que envelliran, donen to a la primera obra de Salvat. En Salvat, que lluitava — hi lluità sempre — per l'expressió, s'acollí, joiós, a la fórmula anarquista en literatura. Aquell principi de P. A. Birot que Salvat situava com a lema del seu llibre *(L'art commence où finit l'imitation)* era parent llunyà del que diu «la propietat és un robatori». S'avenia molt amb l'anarquia romàntica on se nodrí En Salvat, d'adolescent.

En canvi «La gesta dels estels» (1922), subtitulat amb molta intenció «mostra de poemes», representa un acostament deliberat a les formes tradicionals. Algunes de les composicions que tanca són, sempre dintre l'extraordinària sinceritat del poeta, retòriques.

Salvat, durant una estada a Castella, escriví un llibre polític, incoherent, potser, però on palpitava un fons racial, titulat «Les conspiracions». Cal no negligir-lo, perquè Salvat, en aquests poemes i en altres de posteriors, enriquí la seva obra amb els accents del poeta civil.

Però, els llibres madurs d'En Salvat, és clar, no contenen cal·ligrames, manifestos ni assaigs poètics. Contenen la seva profunda ànima d'infant: imatgeria, avidesa, amor i sentiment religiós. Ens referim als llibres «L'irradiador del Port i les gavines» i «La rosa als llavis». Aquests dos llibres donarien pàgines per a una antologia rigorosa de la nostra lírica d'avui.

«La rosa als llavis» és un poema eròtic. Hi traspua una avidesa exquisida i malalta. Totes les gràcies efímeres de la carn són dites amb una gran tendresa, com si es barregessin la passió i la pietat. En «L'irradiador del Port i les gavines» figuren algunes de les millors poesies d'En Salvat: la titulada «Tot l'enyor de demà», magnífica evocació de vida, on una enyorança molt dolça evita l'agre desesperació; «Res no és mesquí», on la joia i la bondat del poeta fan, per damunt de la misèria de la pròpia carn, un arc de roses i llorers. I, encara, aquell poema de «Nadal» on Jesús reviu, humaníssim; estampa cristiana amb colors greus.

No és ara, en la dolor que la mort del poeta ens duu, l'instant propici per aturar-se damunt la seva obra. Assenyalem, no-gens-menys, alguns dels seus aspectes, perquè és un deure, quan mor un abnegat treballador de la nostra renaixença, mostrar l'amor que ens mereix el seu esforç. I l'esforç de Joan Salvat-Papasseit fou dels més purs i aspres.

* * *

La «Societat Catalana d'Edicions» ha reimprès una de les obres cabdals de la nostra novel·la: «Els sots feréstecs», de Raimond Caselles. «Els sots feréstecs», junt amb «Solitut» de Víctor Català i, un bon tros lluny, les novel·les de Narcís Oller, és el que ha produït de millor la nostra prosa a l'escalf del realisme de fi de segle. De tots els novel·listes anteriors a l'obra i a l'acció de Pompeu Fabra, Raimond Caselles és qui treballà la prosa amb una consciència artística més aguda. És un artisà destre i forçut.

«Els sots feréstecs» aparegueren l'any 1901, en un breu i característic moment de transició. Rellegint, ara, les pàgines apassionades, vessants de vida, de la novel·la de Raimond Caselles, hom veu que l'autor d'«Etapes estètiques» s'havia girat, com ningú, de cara a Europa. El cru aiguafort de les escenes dels «Sots feréstecs», la pintura sagnant de les pobres ànimes i de les carns tristes, la visió fatal de la terra enclotada i perduda, la lluita tràgica entre la pietat i la rancúnia en el cor del protagonista, revelen més que el contacte amb els naturalistes francesos, un altre nodriment: Ibsen i potser alguns russos. Aquella mena d'impuls invencible amb què Caselles penetra en el llot moral de les «bestioles de bosc» que dormen com fantasmes en la desolació dels sots feréstecs, us recorda tantes pàgines de Gorki, novel·lista de miserables! I el fracàs que corona el delit i l'angúnia de Mn. Llàtzer és talment un eco de «Un enemic del poble». El poble, en la novel·la de Raimond Caselles, és un cos mort, sense memòria ni voluntat. Mn. Llàtzer voldria animar-lo, al so de les campanes antigues, desvet-

llant en el fons dels pobres cors malvats i brutals el record dels avantpassats i l'afany d'una vida nova. Però topa amb el silenci, per tot. I quan les fantasmes dels sots ferèstecs, obeïnt el comanament de les campanes, van rostos avall, cap a missa, no són ben bé ells els que marxen. Mn. Llàtzer no pot ressuscitar els morts.

Com Ibsen, Raimond Caselles és poeta. En quants indrets de la novel·la sentiu la fresca rosada lírica! Diríeu que Caselles, com el protagonista de la seva novel·la, oscil·larà entre la pietat i la rancúnia, entre la fe i la desesperança. Caselles, que creia els batecs de vida de l'humanitat «fatals com les tempestes en la natura», s'inclinava, però, més sovint, cap a un determinisme orb. Aleshores, procura ofegar les veus de la pietat i les alegres albades de l'esperança. Voldria, eixut i ferreny, aturar-se en la desolació, eixamplar, encara, la ferida. Conta, amb detall minuciós. L'acabament del «Sots feréstecs», amb la mort cruentíssima del capellà befat, escarnit, rebutjat, i supervivent a la duresa i a la inconsciència dels altres, suscita conclusions pessimistes. Raimond Caselles devia tenir un concepte tristíssim de la vida.

«Els sots feréstecs» és una novel·la de multituts. Un dels protagonistes és innominat i divers: la gent, insensible com «bestioles de bosc», més dolenta que elles. Es mou com el cor d'un pesombre tràgic.

Tanmateix, Raimond Caselles s'afanyà a descriure algun tipus i reeixí magníficament: Mn. Llàtzer, la Rodassoques i, sobretot, una veritable figura mística: l'Aleix de les Tòfones, van sortir pastats amb trets inconfusibles, de les mans del nostre novel·lista.

La reimpressió dels «Sots feréstecs» proclama la generosa oportunitat de la «Societat Catalana d'Edicions». Ajudarà a véncer la mica d'oblit que, com una terenyina, sembla emboirar, de vegades, l'obra preciosa de Raimond Caselles, aturmentat i trist.

* * *

Josep Carner ha recollit sota el títol «La inútil ofrena» una antologia dels seus versos d'amor. Són més de dues-centes pàgines triades pel mateix poeta que les escriví i precedides d'una auto-crítica original i gairebé desapassionada. Els llibres de sonets, «Verger de les galanies», «La paraula en el vent» i els altres aplecs de poemes de Josep Carner, han nodrit, amb llurs versos més fins, «La inútil ofrena». No es tracta, naturalment, d'una antologia en el sentit total del mot. Tanmateix al marge del darrer llibre de Josep Carner pot assentar-s'hi un comentari a l'obra total del nostre líric. Ell mateix prova de fer-ho.

En el pròleg de «La inútil ofrena», Carner assenyala alguns punts culminants de la trajectòria de la seva art, vol arribar al fons de l'ànima de la seva pròpia poesia. El crític guaita el poeta, en un aspre objectivisme: «No el veig torturat per enlloc. Més que no pas enamorat de les dones, em sembla enamoriscat de les paraules. No sé pas com, fins en descriure algun moment basardós de la natura, us dóna la impressió que ell, particularment, aleshores i tot, es sentia

confortable». Amb aquestes paraules Jesep Carner vol assenyalar, sens dubte, l'absència de passió actual en els seus poemes i, ensems, la seva posició d'artífex, ben clàssica. No cal dir com aquesta posició sembla, per moltes raons, la millor que hom pugui adoptar.

També assenyala Josep Carner, en el ja famós pròleg a «La inútil ofrena», la diversitat del seu ofici que es decanta, de vegades, cap a un «provençalisme trobadoresc» per deixar-se arrossegar, més tard, a «un psicologisme consirós i opac, a l'anglesa». Aquest voleiar inconseqüent es fa ben albirador en la recent antologia.

Josep Carner no ha dit, però, sinó d'una manera molt vaga, el seu turment i la seva glòria. Calia, per això, situar el poeta en un moment de la nostra història literària. Carner apareix després de Verdaguer i Maragall; l'instint genial i l'instint esdevingut teoria deixen lliure pas a una veritable art renaixentista. Josep Carner encèn un llenguatge poètic nou, que si a estones cau desfet en cendres, lluu ben sovint com una estelada. El temps dirà si la empresa de l'autor de «La paraula en el vent» ha estat massa feixuga.

En tots els Renaixements l'objectiu és lluny, però mou les intel·ligències. Un mite presideix les obres i les atia. Tots sabem quina divina alenada ha bufat la nostra lírica d'avui. El delit d'immortalitzar la nació en la poesia no és estrany a l'obra de Josep Carner. Ell ho confessa quan diu el seu orgull d'escriure en català.

Què deu a Josep Carner la nostra poesia? Què li deu el català literari? «La inútil ofrena» n'és una bella mostra. Les cançons, els sonets, i tots els poemes arreplegats en la tria diuen amb prou eloqüència el pes i la riquesa de l'aportació carneriana.

Molts de versos, en el nou recull, han estat corregits per l'autor, amb un neguit de perfecció que l'honora. Fa goig de resseguir en les pàgines de «La inútil ofrena» instants madurs de poesia: «Cançó d'un doble amor», «El fogalleig», «La més perfeta», «Veu de recança» i tants i tants d'altres. Josep Carner, del seu cim estant, ens ofrena les fruites daurades que arreplegà en la delitosa via. Avui que d'altres l'acompanyen en el combat, voldríem honorar en Josep Carner el primer poeta de la nostra Renaixença.

* * *

Comença de néixer, a la fi, la novel·la, a Catalunya? Cada dia en tenim millors indicis. Heu's ací, actual encara, el llibre d'Alexandre Plana: «A l'ombra de Santa Maria del mar». Alexandre Plana, poeta, crític, es mostra en aquest llibre un novel·lista ben original. La seva prosa és segura, rica, gustosa. Les seves narracions tenen totes un parentiu que les lliga. L'escenari, l'aire on tremolen les coses i la gent, l'ànima de molts dels personatges, s'assemblen.

Alexandre Plana, després de les successives aparicions de Carles Soldevila,

E. Martínez-Ferrando, J. Roig i Raventós i C. A. Jordana, enriqueix la nostra prosa novel·lesca amb un matís nou. «A l'ombra de Santa Maria del Mar» dóna una forta personalitat de narrador a Alexandre Plana. Les cinc històries del llibre (llevat potser de la «Vida d'un actor», que és la més vigorosa i acolorida) suren en un ambient dolç i apagat. Els seus protagonistes són gent indecisa i quieta. La dispesa assossegada o el recó en ombres del piset familiar són l'escenari de les novel·les d'En Plana. Diríeu que són llacs adormits on, de tant en tant, cau la pedra de l'aventura. O, encara millor, un fons gris clapat (per dir-ho amb un mot que En Plana estima) de colors i llum movedisses. Cada narració és una corba ondulant i mig perduda. Alexandre Plana ha trobat l'expressió i el to que calia a les seves novel·les.

Amb quina sol·lícita tendresa veu el menjador o la saleta familiar! La bona velleta, les noies, la criada, passen com ombres en la tèbia penombra. Els retrats antics, la gàbia, el cabdell de llana, el cucut del rellotge, tot reviu en les narracions d'Alexandre Plana. Les alegries o les tristeses dels cors van mesclades a la fesomia de les coses quotidianes. En el llibre d'Alexandre Plana l'harmonia és perfecta. La figura d'un home neguitós i aventurer, com En Joan (en la novel·la que obre el llibre) serveix encara per fer ressaltar l'ambient imprecís que el volta. Els vells carrers de Barcelona, arredossats a l'ombra de Santa Maria del Mar, han trobat en Alexandre Plana un tendre poeta. Ell ha sabut extreure de la vida burgesa el fons humà que hi nia. Ho ha fet amb un respecte extraordinari.

De les cinc novel·les, la primera, que dóna títol al llibre, és la més madura i treballada. Caldrà recordar-la sempre com una bella novel·la. La segona, «Vida d'un actor», fa una gran impressió de realitat. Acaba amb una paradoxa colpidora, a la Pirandello. Les altres tres són petits episodis sentimentals i, naturalment, burgesos. Alexandre Plana conta amb noblesa i pietat. La dispesa, sota el seu esguard, no és un trist pesombre, ans un silenci apagat. Tot el llibre resplendeix de bonhomia.

TOMÀS GARCÉS

Alguns llibres nous:

— *Obres completes de Miquel Costa i Llobera.*—Volum IV.—HIMNES DE PRUDENCI.— LÍRICAS. — «Il·lustració Catalana;» Barcelona, 1924.

Amb aquest quart volum, la «Il·lustració Catalana» dóna fi a la bella empresa de l'edició definitiva de les obres del gran líric mallorquí. La versió dels himnes de Prudenci, assaig admirable, ha estat treta pels compiladors de les llibretes on Mn. Costa la guardava. Les «Líricas» — recull de poemes escrits en espanyol, o versions a aquesta llengua de poesies originàriament catalanes — completa la magnífica edició. Fa gràcia de veure com se trenca el ritme inefable de les paraules així que el vers es tradueix. Mireu, per exemple, com perd, en espanyol, aquella petita joia titulada «Amor de pàtria». Tanmateix aquestes «Líricas» són un document apreciable i suggeridor.

— *Shakespeare:* EL MARXANT DE VENÈCIA. — Traducció de M. Morera i Galícia. — Editorial Catalana; Barcelona, 1924.

Com «Coriolà», com «Hamlet», «El Marxant de Venècia» ha estat guanyat al català per l'esforç de M. Morera i Galícia. L'Editorial Catalana enriqueix les seves publicacions amb aquest drama ple de passió i d'enginy. L'il·lustre traductor de Shakespeare ha estat fidelíssim i sortós.

— *F. Agulló i Vidal:* CORRANDES (anys 1880-1924).

Petites composicions d'inspiració popular. Sentències, epigrames, imatges, escrits amb simplicitat i dramatisme.

— *J. Prous i Vila:* LA LLUNA DINS EL LLAC. — 1924.

El segon llibre de versos de Prous i Vila ha guanyat en dolcesa i frescor. Potser minva en els poemes de «La lluna dins el llac» aquella aspra força verge d'«Infantaments». L'autor sembla atent a les veus dels altres poetes. Refà, però, les velles tonades amb una gràcia nova.

— *Pompeu Fabra:* CONVERSES FILOLÒGIQUES. — Volum I. — «Editorial Regina»; Barcelona, 1924.

L'interès amb què tots els escriptors i lectors de Catalunya han seguit a les pàgines de *La Publicitat* les «Converses filològiques» de Pompeu Fabra, el gran artisà de la gramàtica, reneix ara en ésser aquelles recollides en diversos volums. El primer acaba d'aparèixer i ell tot sol mostra amb quina finor i sagacitat Pompeu Fabra escruta la selva del nostre idioma renaixent, per aclarir-la i embellir-la.

— *R. Miquel i Planas:* ELS CENT AFORISMES DEL BIBLIÒFIL. — 1924.

És una edició escropulosa de cent aforismes insignificants i un pròleg excessivament atapeït.

— *M. Capdevila:* UNA HISTÒRIA I QUATRE CONTES. — Barcelona, 1924.

Escrit en una prosa viva i correcta, el primer llibre de Manuel Capdevila encisa per la seva discreta normalitat.

— *Josep Grahit:* VIBRACIONS. — Girona, 1924.

Proses romàntiques. Poemes en prosa, dits en veu baixa, tremolant d'emoció; la melangia es tradueix en una vaguetat que és també incohe rència. Són vibracions dintre d'un somni.

— *D. Hurtado de Mendoza* (?) LA VIDA DE LLÀTZER DE TORMES. — Traducció d'A. Bulbena-Tosell. — Impremta Altés, Barcelona, 1924.

L'impressor Altés ha reeditat en un petit volum gentil la traducció catalana, d'A. Bulbena-Tosell, del «Lazarillo de Tormes». Novel·la picaresca, mirall fidel de la vida espanyola, el «Lazarillo de Tormes» tanca profundes virtuts. És una tragicomèdia molt humana. Bulbena-Tosell n'ha fet una singular traducció.

En la nostra pròxima crònica parlarem, amb l'extensió que cal, dels darrers volums aparegut a la col·lecció de clàssics grecs i llatins que edita la «Fundació Bernat Metge».—T. G.

El Teatre

Els homenatges a Guimerà

Segueix el marasme teatral propi dels mesos d'estiu. Els pocs escenaris que funcionen molen blat vell, i sols per no deixar en blanc aquesta secció caldrà parlar dels repetits homenatges al nostre immortal Guimerà.

Hi ha a esmentar l'assumpte de les *exclusives*, petit conflicte purament mercantil que discutien el Sindicat d'Actors catalans i la Societat d'Autors, i que no sabem si està resolt, car, ben mirat, no val la pena de capficar-s'hi, essent com era una qüestió que no afectava gens ni mica els interessos morals ni materials dels nostres homes de teatre.

L'autor català — entengui's el que escriu en català — es contenta a cobrar a preu de tarifa mínima els seus drets; i ja sap per endavant que el negoci és curt i que ni proposant-s'ho podria explotar els seus èxits. Les nostres exclusives es concedeixen a base d'amistat o simpatia, mai per forçar una empresa a pagar amb bitllets del Banc el que acostumem entre nosaltres a cobrar en peces menudes. Aquestes exclusives sols resulten en benefici dels actors, i si bé no els fan lluir el pèl, tampoc els perjudiquen. Per tant, hauria estat de justícia que el Sindicat d'Autors hagués fet una distinció en les seves queixes i escrits de polèmica, entre els que passegen per Catalunya, exhibint-la àdhuc en barraques i envelats, l'embravida i grassa *Doña Francisquita*, o els magres *Quatre amics d'En Rodo* i altres comèdies que gairebé viuen de caritat. I heu-vos-ací un plet que, iniciat a Catalunya, podem mirar-lo amb indiferència, car el que no es cou per a tu, deixa-ho cremar, segons diu la dita.

Respecte als homenatges pòstums que en teatres, teatrets i teatrics vénen celebrant-se des la mort de l'excels Guimerà, cal imaginar-se que es realitzen per fi de bé. Mentre no es pugui demostrar que pervenen d'un càlcul poc o molt egoístic, haurem d'admetre'ls com un tribut fervorós.

En una de les nostres passades cròniques, remarcàvem la facultat extraordinària d'ésser assimilades per tots els públics que tenen les tragèdies guimeranianes. Si d'això se'n han valgut els organitzadors d'homenatges, tindríem el desconsol de veure com la santa memòria d'un poeta i d'un patriota ha servit per calçar i vestir i fer algún estalvi a uns quants desaprensius, que caldria anomenar paràsits dels dols nacionals.

Tenim, però, el convenciment absolut que algunes companyies estiuenques han obrat per espontani i religiós impuls en dedicar vetllades d'homenatge al més admirat dels nostres autors dramàtics.

En definitiva En Guimerà era un déu per la generació actual, i el mateix se'l venerava entre els actors que entre els espectadors de tota mena i categoria. En Guimerà havia guanyat la seva fama en vida, i per això no es pot afirmar que s'exploti la seva mort, ni planyer-se d'un enfervoriment que no pot ser qualificat de tardà, car ja existia i ell l'havia assaborit en sa gloriosa vellesa.

Naturalment que en aquesta recrudescència de veneració, l'obra del tràgic haurà sofert tota mena d'ultratges.

Hem conegut un capellà d'una ermita que per millor honrar Déu en les grans festes anyals, deia l'ofici tot sol i en l'evangeli, assegut en una cadira mitjana rebia de mans de l'escolà un petit acordió que feia sonar amb parsimònia.

A manca d'orgue, bo era aquell instrument plebeu, i la seva sonoritat agradosa al Senyor que escateix les intencions i no s'ofèn de les fallides. Prou hi ha hagut més acordions que orgues en aquesta febre d'homenatges guimeranians; però el poble ha acudit a les cerimònies commogut i encisat.

Les seves oïdes ho perdonaren tot, car a través de la manxa imperfecta li arribava l'alenada del geni. Lamentem-nos que no hàgim pogut organitzar uns esplèndits funerals artístics dignes de l'enorme poeta; però no blasmem desconsolats contra aquestes misses ofrenades en capelletes rurals i ciutadanes que, sigui com sigui, han demostrat que l'ànima catalana existeix i plora.

PRUDENCI BERTRANA

ELS POBLES i ELS ESTATS

Mussolini i les oposicions. — En els dies que seguiren a l'assassinat de Mateotti, es va creure per molts que Mussolini cauria del Poder o que en fóra tret per l'hostilitat profunda de l'opinió pública. Tanmateix han passat ja alguns mesos, i cada dia es fa més palesa la voluntat del *Duce* de restar en el Poder. I no és pas que Mussolini i el feixisme s'hagin refet del cop terrible que els donà de retop la tràgica fi del diputat socialista. Moralment, la situació de Mussolini, no sols no ha millorat, sinó que s'ha agreujat fortament. Però en aquests últims temps ha aparegut d'una manera molt clara que el feixisme és encara a Itàlia una força material. I les oposicions comprenen que per fer caure del Poder Mussolini els caldria recórrer a la força, si volen anar una mica de pressa I com que ara les oposicions, si anessin a una marxa sobre Roma, o cosa per l'estil, no en tindrien prou amb uu simple moviment de menaça, com en tingueren prou els «camises-negres», l'any 1922, hi ha per part dels grups més moderats que avui formen el bloc oposicionista una comprensible vacil·lació respecte a la tria dels procediments de lluita contra Mussolini i respecte al moment en què convé donar-li la batalla.

Havent fracassat la tàctica suau — verbalment suau — usada per Mussolini repetidament, i no havent escoltat les oposicious les seves capcioses crides a la col·laboració i a la concòrdia, Mussolini ha llançat la màscara i ha tornat a mostrar-se amb la seva rudesa una mica ferèstega, amb la crueltat de sentiments que, àdhuc quan diu paraules tendres, li sobreix per la lluïssor sinistra dels seus ulls, uns ulls que no són cristians, segons la frase d'un il·lustre escriptor italià

Dos documents recentíssims mostren el ver Mussolini. Aquests documents són les declaracions fetes pel *Duce* en la seva entrevista amb el director del «Giornale d'Italia», Vettori, i el discurs del cap del Govern italià al minaires del Monte Amiata, prop de Siena.

És sabut que el «Giornale d'Italia» és l'òrgan del partit lliberal italià, el qual ha col·laborat, en el Ministeri i en el Parlament, amb Mussolini. Fa una temporada que els lliberals i els feixistes no estan en gaire bones relacions. L'antiga col·laboració sembla compromesa. El plet entre el lliberalisme i el feixisme ha estat el tema que ha donat ocasió a les declaracions de Mussolini.

D'aquestes declaracions es dedueix que el *Duce* no vol canviar de camí, que persisteix a governar Itàlia segons les seves idees — les seves idees actuals — i que no se sent decantat a fer cap concessió important a les oposicions, ni tan sols a les més constitucionals, a les que més afectuoses o indulgents s'han mostrat davant del feixisme. El llenguatge que ha usat Mussolini parlant a Vettori és un llenguatge altívol, sorrut, en certs moments descortès i tot. A les tímides insinuacions i objeccions del director del «Giornale d'Italia», el seu interlocutor contestà amb afirmacions categòriques, amb acusacions no dissimulades, i sobretot amb un to sarcàstic d'home valent que fa ostentació i promet fer ús de la seva força.

Les paraules de Mussolini demostren que aquella promesa «normalització», el mateix Mussolini declara que no és aquesta una *brutta parola ambigua*. Diu que ell la interpreta en el sentit que el Govern ha d'establir condicions per a la pacífica convivència, en el límit de la llei, de tots els ciutadans, qualsevulga que siguin llurs idees. Oh, si això fos veritat! Però, a continuació, disculpa els seus amics violents, declarant que l'actitud bel·licosa del feixisme s'explica per la necessitat de la polèmica i pel temperament jovenil dels feixistes.

També són clares les declaracions de Mussolini sobre la milícia feixista, que és anomenada impròpiamcnt milícia nacional. Havent-li remarcat Vettori que el país desitja que la milícia sigui degudament constitucionalitzada, que hom seleccioni els seus elements i que sigui manada per homes indiscutits, el *Duce* contestà que la milícía està constitucionalitzada efectivament i que hom no pot constitucionalitzar-la més. Heu's ací un d'aquests jocs de paraules per entrebancar la llengua. També troba que la milícia ja no pot ésser més seleccionada i que en aquest món tots els homes són discutits. En el caràcter voluntari d'aquesta organinització armada, veu Mussolini la bellesa, la força i l'originalitat de la milícia. Oportunament recorda el «Corriere della Sera» que és verament original el fet que en un país de gran civilitat com Itàlia, existeixi una nombrosa milícia de partit, vestida amb la divisa del partit, educada amb l'esperit del partit i mantinguda al servei del cap del partit.

Amb una tàctica verbal semblant a la d'altres dictadors, afirma el *Duce* que Itàlia té ara totes les llibertats, que no li en falta cap i que a més està completament assegurat el bon funcionament de la justícia en l'afer Matteotti. I donant a entendre que hi haurà revelacions sensacionals — probablement per l'estil de les del *Vice-Duce* Farinacci, qui ha presentat la mort del diputat socialista com un complot dels prohoms feixistes enemics de Mussolini i dels propis correligionaris de l'assassinat —, anuncia que la llum i la justícia afavoriran el feixisme, no pas a les oposicions, les quals, en cert moment, hauran de retirar tota llur «macabra i cinematogràfica literatura».

La part més important de les declaracions de Mussolini és la que es refereix a la projectada reforma constitucional, que ell vol fer aprovar pel seu Parlament. Sosté que la Constitució és modificable, i encara que en aquest punt

tingui raó, no pot tenir-ne quan proclama el dret de fer una reforma important prescindint de la voluntat del país i en uns moments en què el seu prestigi i el del seu partit han sofert una minva formidable. Com el «Corriere della Sera» diu, hi ha molts motius per creure que la reforma constitucional mussoliniana tindrà un caràcter semblant a la seva famosa reforma electoral.

Estem presenciant l'isolament del feixisme. Per un costat s'en desenganxen les organitzacions dels antics combatents de la guerra, i per l'altre el partit lliberal, que adopta una actitud cada vegada més hostil. Recorden els lliberals a Mussolini que no té dret a considerar el Govern actual com a exclusivament feixista, puix que hi ha dos lliberals que hi col·laboren com a ministres. Es mostren també contraris a la reforma de la Constitució que Mussolini projecta realitzar amb l'intent de consolidar el domini del Poder per part del *Fascio*. Censuren la desigualtat de condicions en què els diversos partits italians viuen avui. Veuen de mal ull l'existència d'una milícia de partit pagada per l'Estat. Protesten amb sincera energia del llenguatge violent i amenaçador, veritable llenguatge de tauls, que usen alguns homes i algunes fulles del feixisme. En el fons, els principis que ara sosté el partit lliberal són els mateixos proclamats pel bloc de les oposicions el dia 27 de juny.

El *Duce* segueix una política anomenada justament «pendular». Tan aviat es mostra relativament moderat i conciliador, com se'n va cap a les estridències i es confon pràcticament amb els energúmens de llur partit. La cosa que més empeny el pèndul de Mussolini cap a la intransigència i la bel·licositat és l'actitud esquerpa de les oposicions davant el seus oferiments, més aparents que substanciosos. Però tant si ell parla amb moderació com si parla amb violència, una gran part de la seva gent persisteix en les agressions verbals i físiques. Ja fa setmanes que alguns feixistes notoris intenten esporuguir les oposicions anunciant «una onada de sang», una nova nit de Sant Bartomeu, i altres truculències d'aquest estil. Però el *Duce* no dóna importància ni a les amenaces ni als fets. Segons declarà a Vettori, no es tracta sinó d'incidents propis d'un poble de sang calenta com és l'italià, exagerats i explotats per la mala fe de les oposicions.

La situació moral del feixisme és pèssima, però políticament encara s'aguanta. I s'aguanta, no solament per la vigoria material que li queda sinó perquè no es veu per ara una força sòlida que pugui substituir-lo en el Govern. Tal com confessa el col·laborador de *L'Europe Nouvelle* que signa *Italicus*, «el que fa encara la força del feixisme és que hom no sap amb què reemplaçar-lo».

De Londres a Ginebra. — El cap del Govern belga, Theunis, ha fet, en breus paraules, el millor resum de l'última Conferència de Londres: «D'una situació molt dolenta — ha dit — hem extret el menys dolent». Ell es declara satisfet, però no pas triomfant.

Això vol dir que exageren, a França, tant els qui diuen que Herriot, a Lon-

dres, ha guanyat la pau, com els qui presenten els acords com una vergonya i un desastre per als francesos. Herriot ha cedit en alguns punts. Però es tracta de coses que ja estaven de fet perdudes. En realitats positives i immediates, tampoc ha aconseguit gran cosa. Però ha evitat que es produïssin noves complicacions i que persistissin les més perilloses i amenaçadores divergències. S'ha avingut a evaquar tot seguit alguns petits sectors de la conca del Ruhr, i junt amb Bèlgica ha promès l'evaquació completa dins el termini d'un any, si l'Alemanya compleix el pla Dawes.

En veritat, el problema queda en l'aire. No és estrany que els alemanys compleixin la primera part del pla, la qual els és favorable. I després? Tot depèn del descabdellament de la política mundial.

Si des de Londres passem a Ginebra i guaitem el món aplegat al voltant del llac Leman, com podríem dir amb èmfasi retòric, veurem que les incertituds internacionals continuen a despit de les declaracions i dels discursos sobre auxili mutual, desarmament i arbitratge. S'ha demostrat que persisteixen les divergències franco-angleses, encara que no tinguin ara el caràcter agut de mesos enrera.

Cas que nosaltres fóssim francesos, treuríem de la doble lliçó Londres-Ginebra la conclusió següent: la veritable seguretat de França només pot quedar garantitzada per una intel·ligència franco-alemanya. Però aquesta intel·ligència és tan difícil...

A. R. i V.

PERIÒDICS i REVISTES

La ciència i la vida

Heinrich Rickert, l'il·lustre professor de la Universitat de Heidelberg, publica en el darrer fascicle de la revista *Logos*, de Tübingen, un article sobre el problema de la relació entre la ciència i la vida, sota el títol de «La vida de la ciència i la filosofia grega».

És un fet que la ciència està en un moment de crisi. D'una banda no hem aconseguit, per ella, els béns que ens havien estat promesos; d'altra banda, la crítica orientada en una filosofia històrica (per exemple, Spengler) ens porta a ésser escèptics respecte dels resultats de la ciència en cada període.

«Especialment hi ha molta gent — diu Rickert — que estan descontents de les nostres Universitats, de les quals abans hom estava orgullós i que pertanyen a aquelles poques institucions davant de les quals àdhuc els nostres enemics tenen encara respecte... No es tracta que aquest o aquell home de ciència manca el seu objectiu, que tal altre abasta millor, sinó que els objectius que l'home que recerca la veritat es posa, ja no són considerats valuosos».

Hi ha alguna cosa en la ciència que repugna sobretot als joves.

«Eduard Spranger ha donat una significativa expressió a les seves experiències. Més forta que abans de la guerra, li ve de l'aula una onada psíquica que sent amb tots els nervis i que es pot expressar amb aquests mots: No volem la ciència, volem certesa religiosa, volem intuïció saturada de bellesa, volem aliment i confirmació per als nostres instints constructors.»

D'altres han experimentat impressions anàlogues i hom té el dret i el deure de demanar-se: «Existeix una crisi de la ciència? Què ens escau de fer com a investigadors?»

Per tal de respondre a aquesta pregunta, cal que ens orientem en el poble clàssic de la ciència, com és clàssic en totes les nobles activitats humanes: a Grècia. Grècia ens donarà el concepte clàssic de ciència. Però cal distingir entre la ciència i el saber. De saber n'ha existit en tots els temps; hom ha posseït sempre alguns coneixements vers. Però de ciència en el sentit d'un coneixement raonat i desinteressat només n'ha començat a existir entre els grecs.

Perquè

«podem dir que científicament es produeix l'home només quan cerca el saber, no per un fi que existeix fora del saber mateix, sinó quan desitja el saber pel saber mateix. Amb això apareix el que anomenem l'home teorètic, un tipus d'home desconegut abans dels grecs, el qual en l'afany de la vida i el moviment de les passions, no vol res més sinó conèixer allò que és veritat... Això és específicament grec i els grecs estaven orgullosos de procedir d'una faisó tan poc pràctica o tan purament teòrica. Així han esdevingut filòsofs.»

La ciència antiga tractava de cercar una explicació de la unitat del món alliberada de mites. Però la ciència, s'ha dit, és un producte de decadència. Ja Hegel havia dit que l'òliba aixeca el vol quan comença el crepuscle, i Nietzsche reprenia: Serà tal volta la saviesa a la terra com un corb que s'entusiasma amb una punta d'olor de ròssec? Rickert nega que la ciència es torni vella. Hom no pot aplicar idees biològiques a la ciència. La ciència no envelleix, àdhuc en el cas que el poble que la cultivi envelleixi.

«Tota la vida biològica porta en sí el germe de la mort, mentre que a la vida de la ciència no li cal morir. És una vida en la veritat, que pot ésser anomenada intemporal i eterna.»

Aquesta mena de vida han creat els grecs, i si creant-ho han entrat en una decadència, cal preguntar: «Pot un poble desitjar res millor que perdre's d'una manera que el faci viure per tots els segles?»

És precisament el nostre desig d'eternitat que fa crear en la ciència aquest instrument pel qual superem les limitacions de la nostra vida.

Però aquest ideal dels grecs podria conduir tal volta a un estret intel·lectualisme, i és per això que Rickert vol que al costat de la creació científica hi hagin altres béns corporals. Aquest és el nostre progrés damunt dels grecs: Cal que al costat de la ciència hi hagi la justificació d'altres aspectes igualment eterns de la vida espiritual.

«Si la teoria del coneixement arribés a mostrar que podem mantenir el concepte grec de la ciència sense caure ensems en l'intel·lectualisme grec, no solament s'hauria posat el fonament d'una teoria general de la ciència, sinó que s'hauria creat la base d'una teoria total del conjunt de la vida de la cultura i els atacs contra la ciència acusant-la que fa l'home incomplet o no dóna tots els drets a la vida plena, haurien de cessar. El reconeixement d'una filosofia universal de la vida cultural humana seria una benefactora crisi de la ciència.»

Aquest article de Rickert és simptomàtic. Estem en una època on la ciència s'ha mostrat insuficient. Universalment es busquen derivatius per als impulsos humans. A l'home que creu en el valor absolut i universal de la ciència, que no tolera en la vida humana un aspecte religiós, un aspecte moral, un aspecte estètic, cada un amb problemes propis i particulars que la ciència no pot resoldre, se li hauria de dir el que Chesterton deia en una ocasió: Que viu fora de la seva època. Jo, deia Chesterton, per tal de posar-me a to amb el temps en què el meu interlocutor es pensa estar quan parla del valor exclusiu de la ciència, li responc sempre: Aquest jove tinent, Napoleon Bonaparte, farà carrera. Ja m'ho sabreu dir... — J. C.

Uns quants pensaments de Chesterton

Sota el títol *Scraps* (Trossos), *La Revue Européenne* del primer de juliol publica un recull de pensaments, sovint paradoxals, de G. K. Chesterton, espigolats en diverses obres seves. A continuació en reproduïm alguns:

«El polític oportunista s'assembla a l'home que deixés el billar perquè no hi guanya mai o el golf perquè li toca perdre. Per aquell que pensa en una obra, no hi ha res més deprimente que aquesta enorme importància atribuïda a la victòria immediata. No hi ha res que porti més aviat al fracàs, que l'èxit.»

«Un gran clàssic és un home del qual es pot fer l'elogi sense haver-lo llegit.»

«Hom té el costum de plànyer's del tumult i de la pressa de la nostra època. Però en veritat, la característica principal de la nostra època és una peresa i una fatiga profundes, i el fet és que la peresa real és la causa del tumult aparent. Preneu un cas totalment exterior; els carrers són plens del soroll de taxis i d'autos. I bé: aquest soroll no és degut a l'activitat humana, sinó al repòs humà. Hi hauria menys tumult si la gent s'acontentés de caminar. El nostre món seria més silenciós si nosaltres fóssim més actius. I això, que és veritat pel que fa a l'agitació física, ho és també pel que fa a l'aparent agitació de la intel·ligència.»

«Parlem de l'art com d'una cosa artificial en comparança amb la vida. Però de vegades imagino que l'art més alt és més real que la vida mateixa. Almenys, és veritat això: que a mesura que les passions esdevenen reals, esdevenen poètiques. L'enamorat tracta sempre d'ésser un poeta. Tota energia és un esforç envers l'harmonia, una tendència al ritme perfecte, i si fóssim verament homes, parlaríem tots en vers.» — A. R. i V.

Keynes i la política monetària d'Anglaterra

De tant en tant es produeixen a Anglaterra tendències que tracten d'afavorir la inflació o accelerar la deflació. Deu fer un any que un moviment inflacionista semblà prevaler durant algun temps, però fou aturat per un discurs de Baldwin, qui afirmà que havia d'intentar-se de mantenir l'estat actual. Política «no-flacionista», fou el mot d'ordre de Mr. Baldwin. Recentment dos directors de la banca d'Anglaterra, Sir Charles Addis i Sir Robert Kindersley, i el president del «Westminster Bank», Dr. Leaf, han advocat per una política de deflació immediata.

A la seva revista *The Nation* exposa Keynes els perills d'una deflació ràpida, i diu que són principalment quatre. Si es volgués equilibrar la lliura amb el dòlar s'hauria de fer pujar el valor de la lliura un deu per cent. Heu's aquí els perills d'això:

«Primer. La càrrega real del deute nacional s'elevaria un 10 % (ço és, uns quaranta milions de lliures en el pressupost), perquè el pagament d'un interès del deute fixat en moneda significaria un sacrifici real superior per al contribuent. Això succeïria perquè baixarien els ingressos amb els preus, mentre les despeses per interessos restarien sense alteració.

Segon. Caldria fer baixar els salaris en diner en un 10 %. Això no significaria cap

reducció en els salaris reals. Tanmateix els disturbis de la pau industrial poden ésser fàcilment imaginats.

Tercer. Si l'augment en el canvi de la lliura precedia i es mogués més de pressa que s'hi ajustessin els preus interiors, el cost pels compradors estrangers dels nostres productes de ferre i acer, s'augmentaria, i els preus baixos s'haurien de produir per la depressió i augment de gent sense feina en les nostres indústries d'exportació.

Quart. Tots els productors serien advertits que llurs productes en conjunt es depreciarien durant el període de producció, talment que els convindria més de deixar de produir i limitar la producció mentrestant. Tots els possibles compradors de gèneres serien advertits que comprarien a més bon preu esperant i reservant-se les comandes. Totes les persones i companyies que tenen la intenció de noves ampliacions de capital abandonarien llurs projectes. Perquè la por que els preus baixin ja és prou dolenta; però la certesa ha d'agreujar *necessàriament* la manca de feina i retardar l'activitat productora.»

Keynes és, com sempre, partidari de mantenir el canvi actual.

«Des de qualsevol punt de vista, l'única política fina en interès del país és de continuar, de moment, la política *no-flacionista* de Mr. Baldwin. Això no prejutja la qüestió del tipus or en cap sentit. En realitat, la continuació d'aquesta política tornarà probablement la lliura, per raó de la depreciació del dòlar, a la seva vella paritat en el temps degut. És només aleshores que la controvèrsia entre les diverses escoles monetàries començarà realment a ésser una qüestió pràctica. Mestrestant la massa d'opinió raonable es complauria de dar al comerç i a la indústria una possibilitat de prosperar, alliberada igualment de la política de la fam dels deflacionistes doctrinaris i de la política de l'embriaguesa dels inflacionistes miops.»

El consell de Keynes és evidentment un consell prudent i assenyat. L'opinió general anglesa està al seu costat en aquest cas; per ara les tesis deflacionistes han estat rebutjades, i no hi ha probabilitats que de moment reapareguin. Però els problemes monetaris són tan complicats, que hi ha camp per totes les opinions.

A remarcar la resposta de Mr. Snowden a la interpelació que se li féu sobre el problema: «En qüestions de canvi internacional, només hi ha dues persones que hi entenguin, de les quals l'una és morta i l'altra és a un manicomi».

Aquesta opinió del ministre de Finances anglès és atacable tal volta per part d'un adversari polític; però s'acosta bastant a la veritat. I és que d'Economia s'en sap ben poca cosa. —J. C.

L'Imperi britànic: presuposicions econòmiques i ideològiques

Anglaterra es preocupa de construir el seu gran instrument de política internacional: l'Imperi britànic. La constel·lació que constitueix l'Imperi britànic és la més important de totes les que han dominat el món. Per tal d'evitar els gèrmens de dissolució, cal constituir-la com una força unida. Cal donar-li les seves bases econòmiques, per tal de crear un llaç d'unió real que territorialment no existeix i donar-li una unitat de voluntat que avui encara manca.

La qüestió de la preferència imperial és discutida a *The Nineteenth Century* (número d'agost) pel vescomte Long de Wraxall. L'autor defensa un sistema de preferència abandonant la idea d'un lliure canvi doctrinari:

«... Sota la política de tarifes protectores i de preferència, altres països, incloent-hi els Estats Units en primer lloc i principal, han arribat a una florida meravellosa, mentre que hi ha evidència abundant que nosaltres hem anat endarrera.

Jo sóc per natura optimista; la meva experiència de la vida em convenç que l'Imperi britànic passarà tota mena de proves. No m'espanta la seva dissolució, que pressento que mai no vindrà; però crec que pot ésser fet molt més poderós que ara, més ben unit i absolutament suficient per ell mateix; és per això que jo advoco per una política que ens doni plena possessió i usdefruit de la nostra herència meravellosa.»

Mentre es fan aquests estudis sota el punt de vista econòmic, altres estudien el punt de vista ideològic. Així Alfred Zimmern a *The Nation*, en uns articles titulats «L'Imperi britànic en 1924» (juliol, 26; agost, 9, i agost, 30).

El problema, per Zimmern, és: Què és l'Imperi britànic?

«Quina filosofia de l'Imperi surt per a nosaltres dels darrers anys?

L'Imperi britànic és el més gran, el més populós, i potencialment el més poderós Estat del món, si és un Estat. El poder està basat en el seu domini de la mar, que comparteix amb els Estats Units, i en certs mars amb menys navilis; però a diferència dels Estats Units està distribuït en cinc continents (o comptant-hi Sud-Amèrica, en sis continents) i pot basar la seva estratègia en aquest fet dominant... És molt important pel món quin ús vol fer l'Imperi britànic o el seu Govern de la seva potència marítima, i de la seva potència econòmica.»

Què és l'Imperi britànic? És una lliga de nacions britàniques? O és una nació? El lligam que uneix els diversos països de l'Imperi és el de la corona en unió personal o unió real o subsisteix encara que la corona desapareguès?

«Aquestes no són qüestions ocioses ni endevinalles acadèmiques. Tenen una significació important respecte del desenrotllament de l'opinió pública, especialment entre la generació més jove del Canadà, Sud-Àfrica i Irlanda.»

Segons Zimmern, el fet de l'existència de la Lliga de Nacions disminueix la importància defensiva de l'Imperi. Ensems fa menys possibles conflictes de política.

La Lliga de Nacions pot invitar els dominis a la guerra, i en aquest cas ningú no deixaria de complir el seu deure. En altre cas, cal que passin nou mesos abans de començar una guerra, que val tant com fer-la impossible sinó per justíssimes raons. Pràcticament l'únic cas en què els dominis es veuran ficats en una guerra junt amb Anglaterra és el cas que la Societat de Nacions ho imposi. La qüestió de la guerra comuna, doncs, està resolta. Ara, una política diferent, és evident que els dominis la seguiran, perquè l'han seguida de molts anys ençà. El món tendeix, amb la complicació de la vida, a una descentralització que fa que la política del Canadà, per exemple, no es pugui fer des d'Anglaterra. Per això el Canadà, ja en l'any 1897, seguí una política econòmica proteccionista diferent de l'anglesa.

És interessantíssima aquesta sèrie d'articles que aniran continuant en números successius. El problema, a Anglaterra, és aquest: Cal que l'Imperi britànic sigui una força que pesi fortament en el món. Però, perquè sigui una força, cal que no es trobi en un estat de divisió que faci dels seus components persones polítiques independents ni que pretengui estar tan unificat, que tota la força s'hagi d'emprar en establir i mantenir aquesta unitat.

Per realitzar un ideal així, cal que els actuals governants britànics siguin de la qualitat excepcional dels grans governants anglesos del segle XIX. Però l'avantatge, per a Anglaterra, és que el problema es planteja des d'ara amb claredat i precisió. — J. C.

El teatre rus d'avui

André Levinson publica a *Le Temps*, de París (25 agost), un article interessant sobre «El teatre rus dels nostres dies». Té l'interès de les coses viscudes. Levinson parla en primer lloc de la veritable mania teatral que hi hagué a Rússia, als començaments de la revolució:

«Considerant els començaments del Govern bolxevic, algun futur patòleg de la revolució serà indubtablement colpit de la mania teatral que triomfà en aquella època. S'atribueix a Lenin una certa *boutade* sobre Rússia esdevinguda una «República teatral». En plena guerra civil, assetjat per la fam, el Govern experimenta aquesta tàctica: substituir *panem* per *circenses*. Tot proletari esdevé espectador; esdevé igualment un còmic virtual. El Govern es fa seu el monopoli teatral. Es decreta l'entrada gratuita al teatre. Les entrades es distribueixen entre els sindicats, les formacions militars, els nuclis comunistes. Companyies enteres són enviades a prestar llurs serveis al teatre Maria o a la Casa del Poble. No solament les ciutats i les viles, les fàbriques i els clubs obrers, sinó les circumscripcions militars, les bases navals i els hospitals procedeixen a la formació de companyies de còmics. Innumerables organitzacions burocràtiques i militars estableixen *studios*, escoles teatrals, amb cursos ràpids. La flota del Bàltic, per exemple, crea una espècie d'Acadèmia, el cos docent de la qual beneficia de proveïments privilegiats. La Seguretat, menys sortosa, no posseeix sinó un *studio* literari. D'aquesta manera els còmics improvisats pul·lulen, sense, però, ésser suficients en la feina d'assaciar la bogeria teatral.»

Levinson descriu després les característiques de la dramàtica revolucionària russa.

«Al marge d'aquesta lleva teatral en massa, els Soviets afavoriren particularment el naixement d'un art proletari. Els *proletecoult* serviren d'hivernacle calent. Llurs caps volgueren fer del teatre una apel·lació a les masses, un instrument de propaganda, una tribuna heroica... Els hierofants de la revolució varen haver de manllevar els textos al *Teatre de la Revolució* de Romain Rolland i sobretot al lirisme tumultuós d'Emili Verhaeren. Sigui com sigui, però, les temptatives dels *proletecoult* serviren de punt de partida a l'adveniment d'un nou gènere, els *inscenirovki*, el que vol dir adaptacions escèniques... Instrument d'una política, simulacre dels esdeveniments revolucionaris, el teatre es fusionà amb l'actualitat. Al mateix temps, el teatre teatralitzà la vida, afegint als fets del dia dolorosos o repugnants, el prestigi d'una heroica i burlesca ficció. El record suggestiu de les festes de la Revolució francesa corroborà aquesta tendència. Una altra referència històrica féu titular correntment

aquests espectacles populars, veritables actes de fe revolucionària descabdellats sobre la plaça pública, de *misteris*.»

Veu's aquí alguns arguments de *misteris*:

«... el «Misteri de la Borsa», el més famós de tots, feia desfilar sobre una escala monumental (la de l'admirable edifici de Tomas de Thomon, d'estil dòric, que dóna sobre el Neva), decorada pel pintor Dobujinsky, tota la corrua dels reis i dels capitalistes, éssers ridícols i sanguinaris, figurats per còmics professionals. Després de la desfilada i després d'algunes descàrregues d'artilleria, una divisió de guàrdies vermells puja a l'assalt de la Borsa i bolca els ninots de l'antic règim. A la fi, els grups obrers planten sota el pòrtic llurs banderes vermelles. Un altre misteri que es feia sobre el riu, consagra l'«Oprobi de l'Entesa» i acaba amb una apoteosi coreogràfica on es veuen els pobles alliberats, ballar, amb llurs vestits nacionals, mazurques, czardes i tirolianes. Una altra «adaptació» juxtaposa sobre la plaça del Palau d'Hivern, sobre dues tribunes oposades, els partidaris dels Soviets i els de Kerensky. Després d'un pinyol oratori, Kerenky es veu abandonat i fuig. Els mariners s'apoderen del palau. I hom veu, a les finestres il·luminades, les siluetes dels ministres burgesos, mentre són portats a la presó. Tot això pel que fa referència a Petrograd. Moscou participa en el moviment. Es representa l'*Ultimàtum*, manifestació dramatitzada contra Anglaterra, amb un desplegament militar formidable. Quan el desenllaç d'aquestes exhibicions s'acosta, tota la gentada dels espectadors participa a l'acció.»

Al costat d'aquesta dramàtica tan sumària, llampant i simplista, Levinson troba en el teatre rus d'avui molta febre d'especulació, en la qual juga un paper preponderant l'art d'avantguarda. De tota manera, però, tot arrenca de les noves tendències d'aquella reforma fonamental preconitzada des dels primers anys del segle pels Georges Fuchs i els Gordon Craig, la divisa dels quals és: «Cal reteatralitzar el teatre». A Rússia hi ha una veritable guerra entre el teatre naturalista i el «teatre en si». Sembla que aquesta darrera tendència ha triomfat absolutament. Els partidaris del «teatre en si» creuen que el teatre és una cosa autònoma, que està només en funció de la poesia dramàtica que interpreta. El còmic del «teatre en si» és el còmic integral, és a dir, cantaire, actor i ballarí, tot alhora. La decoració és una cosa que es plega a les necessitats del moviment escènic. El vestuari, per contra, està en funció dels moviments de l'actor integral, i és per ço que és una cosa rígida. En un mot: el «teatre en si» no és sinó el teatre convencional, oposat al teatre realista: el «teatre en si» vol ésser el teatre super-realista mitjantçant la supressió dels elements no teatrals, que entren en el teatre realista, de la mateixa manera que el cubisme pictòric vol ésser un super-realisme mitjançant la supressió dels elements no pictòrics que entren en la pintura realista. Quins són, però, els elements pictòrics de la pintura? Quins són els elements teatrals del teatre? Qui més hi sàpiga que més hi digui... És l'art infinit, és a dir, el triomf del subjectivisme desenfrenat. Levinson, descriu un jove director d'escena genial, Vachtangoff, d'una manera punyent: «... intuïtiu, impulsiu, fanàtic de les noves formes que mullà d'una humanitat febrosenca, sovint delirant, Vachtangoff es consumí com un ciri: la tuberculosi se l'emportà...»

El veritable triomfador del «teatre en si» és Meyerkhold. Per tal de donar

al còmic la tècnica del moviment, Meyerkhold l'inicià en els mètodes del teatre de les màscares, italià. És per això que a Rússia s'ha fet molta *Commedia dell Arte* i molta «excentriada». El circ ha estat aprofitat i s'ha aprofitat; també el teatre futurista. Meyerkhold, antic director dels teatres imperials, es passà al bolxevisme i esdevingué una personalitat de la revolució. Meyerkhold és l'autor d'una teoria bio-mecànica del teatre, és a dir, creu que hi ha una llei primària teatral que és el ritme del poema dramàtic que el teatre interpreta. Totes les coses són secundàries, perquè tot, actors, vestuari i decorats s'ha de plegar a aquest ritme. El teatre de Meyerkhold interpreta, doncs, mitjançant el ritme. «Una versió del «Cornut magnífic», de Crommelynk, diu Levinson, és ritmada pel soroll d'una hèlix instal·lada sobre l'empostissat.» De pensades així, el teatre rus n'està ple, i el que fa estrany, en realitat, és que no n'hi hagi més. — J. P.

Les dones d'Egipte i la causa de la Pàtria

Una escriptora nordamericana, Grace Thompson Seton, ha publicat un bell llibre sobre les dones d'Egipte [1], del qual parla Marc Hélys a *Le Correspondant* (1.er d'agost). És especialment interessant tot allò que es refereix a la intervenció de les dones en la lluita per la independència d'Egipte.

La senyora Grace Seton visità Egipte, una altra vegada, en l'any 1922, en plena agitació nacional. I trobà que les dones egípcies, organitzades com una milícia, des de la princesa fins a la pagesa, eren el cor mateix del moviment nacionalista.

Quan l'escriptora nordamericana arribà a Egipte, Saad Zaglul, el gran patriota, havia estat bandejat per segona vegada pels anglesos. L'havien portat aleshores a les illes Seychelles, a l'Oceà Índic, des d'on més tard fou dut a Gibraltar. Els seus principals partidaris també havien estat exiliats, i un gran nombre de patriotes era a les presons. El poble estava exasperat, puix que adorava i adora Zaglul, aquest home admirable que, de pagès que era, ha sabut arribar als més alts llocs pels seus propis mèrits i a través d'obstacles formidables i de greus perills.

Per continuar la lluita, les dones, comanades per la muller de Zaglul, Sofia — dama d'il·lustre nissaga, filla de Mustafà Paixà Fahmi, qui fou durant quinze anys primer ministre del Khedive Abbas Hilmi II — , prengueren la direcció del moviment. La casa de la muller de Zaglul era anomenada *Casa de la Nació* i fou el centre on convergiren els esforços i les esperances dels egipcis.

Entrà Sofia a la política, és a dir, a la lluita activa per la Pàtria, el mateix dia 22 de desembre del 1921 en què el seu espòs, que no havia volgut retirar-se a les seves propietats rurals, fou brutalment detingut a despit de les protestes del poble. La sang egípcia havia tacat la terra davant la casa del patriota. Des-

[1] *A Woman tenderfoot in Egypt*. New-York, 1923.

prés de donar les ordres necessàries per atendre els feriţs, Sofia demanà el seu cotxe i, tota sola, se n'anà a la gran piràmide de Giseh. Allí medità, i prengué un determini. Havia determinat de continuar al Caire per tal de prosseguir l'obra del seu espòs.

De retorn, demanà per telèfon l'Alt Comissari britànic, Lord Allenby. No hi era; havia sortit. I la muller del patriota digué al secretari, que era a l'aparell:

«—Tant-se-val. Vós mateix serviu per al cas. Digueu a Sa Excel·lència que jo em quedo al Caire i que hi faré tot el que pugui per reemplaçar el meu marit. Podeu exiliar el cos de Saad, però sou impotents per bandejar el seu esperit. El seu esperit vivent resta ací, i a casa seva, perquè jo, la seva muller, seré Saad mateix fins que ell torni. No us cregueu que el pogueu tenir presoner gaire temps: el poble no ho permetrà. I encara que ell morís, d'altres sorgirien per ocupar el seu lloc. Pel que a mi em toca, faré tot el que podré per excitar l'esperit de revolta del poble i per portar la independència d'Egipte. Heu's aquí tot el que havia de dir-vos.»

Lord Allenby contestà el brau missatge femení amb una carta correctíssima i respectuosa per a Sofia. Era una carta de perfecte *gentleman*. Oferia totes les facilitats perquè la muller de Zaglul acompanyés aquest a l'exili. Sofia refusà novament, i es quedà al Caire, tal com havia decidit. I al capdavant de la *Lliga de Dones per a la Independència* realitzà una tasca admirable. Abans de dos anys, el seu espòs tornava a la pàtria i avui és cap del Govern d'Egipte. — A. R. i V.